

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
เลขที่รับ TRF/10.....4๕๒๕-๒15/๖2
วันที่รับ.....30.ก.ค.25๖2

สัญญาเลขที่ RDG60M0003

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

แนวทางการพัฒนาผ้าทอผ้าจากฝ้ายและการย้อมสีธรรมชาติที่มีคุณภาพ

เหมาะสมในการผลิตสิ่งทอ กรณีบ้านกองม่องทะ ต.ไถ่โว่ อ.สังขละบุรี

จ.กาญจนบุรี

นายธินวัฒน์	ไทรสังขมกล
นางสาวพรทิพย์	วงศ์งามชัย
นางพจนีย์	ไทรสังขवालลิน
นางนิตยา	ไทรสังขทัศน์ย์
นางธัญชนก	ไทรสังขมกล
นางสาวอังคณา	ไทรสังขवालลิน
นางสาวนัยนา	กัมปนาทชลธี

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่น่าสนใจให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่ การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการ ปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหา ของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษา เรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของ ชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุย ถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิก อบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย “กระบวนการวิจัยเพื่อ ท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการ หา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูล ที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จ และอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะ สามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็น บทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่น นั้นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผน ทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไข ปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่ เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่ สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหา ดังกล่าว สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความ ง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็น วิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของ กระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถ เขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำ หน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการ ของโครงการวิจัยมาโดยตลอดบทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงาน ร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การ

เขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุดอย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่น รายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

คำนำ

ผ้าทอของชาวกะเหรี่ยงโผล่ว ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ได้รับการสืบทอดและถ่ายทอดมาหลายชั่วอายุคน การทอผ้าในอดีตเป็นงานยามว่างของหญิงสาวในชุมชนที่ต้องการทอผ้าไว้ใช้เองและให้กับคนในครอบครัว เช่น ผ้าถุง ผ้าโสร่ง ยาม ผ้าห่ม แต่การทอผ้าหากเป็นด้ายสำเร็จรูปก็มีความง่าย สะดวก ไม่ยุ่งยาก แต่หากเป็นด้ายธรรมชาติที่ผลิตมาจากฝ้ายจะมีความยุ่งยากซับซ้อนในขั้นตอนการผลิตตั้งแต่การปลูก การเก็บฝ้าย การเอาเมล็ดออก การตีฝ้าย การปั่นฝ้ายให้เป็นด้าย การทำด้ายดิบให้เป็นด้ายสุกและหากต้องการให้ด้ายมีความเหนียว ไม่ขาดง่ายเวลาทอผ้าก็ต้องมีขั้นตอนเพิ่มเติม รวมไปถึงการย้อมสีให้มีความสวยงามโดยธรรมชาติ ทำให้ในปัจจุบันการปลูกฝ้าย ปั่นเป็นเส้นด้ายก็เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมผูกข้อมือ เป็นสายสิญจน์เท่านั้น ส่วนการทอผ้าใช้ด้ายสำเร็จรูปที่มีความเหนียวและทนทานมากกว่า แต่ด้วยภูมิปัญญาที่มีมาแต่บรรพบุรุษบอกตัวตน แสดงอัตลักษณ์การมีวัฒนธรรมที่ไม่น้อยหน้าชนชาติใดไม่ได้ถ่ายทอดแค่การทอผ้าแต่ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติมาแปรรูปให้เป็นเครื่องนุ่งห่ม องค์ความรู้ดังกล่าวจึงมีคุณค่าและความสำคัญควรค่าแก่การรักษาให้ได้รับการสืบทอดต่อไป โครงการวิจัยดังกล่าวจึงมีเป้าหมายในการรักษาสิ่งที่ตั้งถามให้คงอยู่และหาแนวทางในการพัฒนาด้ายทอผ้าจากฝ้ายให้มีความเหนียวทนทาน ไม่ขาดง่าย ตอบสนองความต้องการของผู้ทอ รวมไปถึงการย้อมสีธรรมชาติให้ติดทนนานเพื่อให้ผ้าทอกะเหรี่ยงโผล่วยังคงอัตลักษณ์การมีวัฒนธรรมต่อไป

สารบัญ

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน	ก
คำนำ	ค
สารบัญ	ง
บทคัดย่อ	จ
บทสรุปผู้บริหาร	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑-๕
บทที่ ๒ ทบทวนวรรณกรรม	๖-๓๐
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินงาน	๓๑-๔๐
๓.๑. ขอบเขตวิจัย	๓๑
๓.๒. กระบวนการและขั้นตอนการดำเนินงาน	๓๒
๓.๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล	๓๓
๓.๔. การตรวจสอบข้อมูล	๓๓
๓.๕. การวิเคราะห์ข้อมูล	๓๔
๓.๖. สรุปผลการดำเนินงาน	๓๔
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๔๑-๖๒
๔.๑. ความเป็นมาของคนกะเหรี่ยงไพล่อยู่กับเส้นด้าย	๔๑
๔.๒. ความสัมพันธ์ของคนกะเหรี่ยงไพล่อยู่กับเส้นด้าย	๔๓
๔.๓. ภูมิปัญญาขั้นตอนการผลิตด้ายธรรมชาติ	๔๔
๔.๔. แนวทางการพัฒนาด้ายทอผ้าจากฝ้าย	๖๑
ภาคผนวก	
แบบสอบถามและตัวอย่างข้อมูลครุภูมิปัญญา	๑-๒๓
ภาพประกอบขั้นตอนการผลิตด้ายจากฝ้ายและการอบรม	๒๔-๒๕

บทคัดย่อ

แนวทางการพัฒนาด้ายทอผ้าจากฝ้ายและการย้อมสีธรรมชาติที่มีคุณภาพเหมาะสมในการผลิตสิ่งทอ กรณีบ้านกองม่องทะ ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ ๑) เพื่อศึกษาความเป็นมาของด้าย ความสำคัญของด้ายขาวและด้ายเหลืองที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ความเชื่อ พิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง และความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ๒) เพื่อศึกษากระบวนการปลูกฝ้าย ปั่นด้าย และการย้อมสีธรรมชาติ ๓) เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาด้ายทอผ้าจากฝ้ายและการย้อมสีธรรมชาติที่มีคุณภาพเหมาะสมกับการผลิตสิ่งทอ ขอบเขตการศึกษา ๑) ความเป็นมา ความสำคัญของด้ายขาวและด้ายเหลือง ความสัมพันธ์ด้านประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง และความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ๒) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับขั้นตอน วิธีการ เทคนิคการปลูกฝ้าย ปั่นด้าย และการย้อมสีธรรมชาติ ๓) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับข้อห้าม ความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการปลูกฝ้าย ปั่นด้าย และการย้อมสีธรรมชาติ ๔) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับนิทานเกี่ยวกับการทอผ้า ๕) การทดลองนำเปลือกไม้ แก่นไม้ พืชชนิดต่าง ๆ มาปรับใช้ในการย้อมสีธรรมชาติ ๖) แนวทางการพัฒนาด้ายทอผ้าจากฝ้ายและการย้อมสีธรรมชาติที่มีคุณภาพ ซึ่งมีวิธีการดำเนินงานดังนี้ ๑) ขั้นเตรียมงานตามกิจกรรม เตรียมความพร้อมทีมวิจัย กำหนดประเด็นคำถาม ออกแบบสอบถาม แบ่งหน้าที่ แบ่งกลุ่มเป้าหมาย ฝึกใช้คำถาม วางแผนเก็บข้อมูล ๒) ขั้นการศึกษา สร้างความรู้ เก็บข้อมูลตามประเด็น เติมความรู้โดยการอบรม ๓) ขั้นทดลองปฏิบัติตามขั้นตอนการผลิตเส้นด้ายและการย้อมสีธรรมชาติ ๔) ขั้นประเมินผล ทั้งการประเมินเชิงกระบวนการ และประเมินผลโครงการตามวัตถุประสงค์

ผลการวิจัยพบว่า คนกะเหรี่ยงโผล่วมีความผูกพันกับเส้นด้ายมานานหลายชั่วอายุคนทั้งในมิติของความเชื่อและการใช้ประโยชน์ถักทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับติดตัว ใช้เส้นด้ายแทนสัญลักษณ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เรียกวัญกำลังใจ ป้องกันอันตรายจากภูติผีปีศาจ คนกะเหรี่ยงโผล่วมีความผูกพันกับเส้นด้ายตั้งแต่เกิดถึงตาย เช่น ผูกมือเรียกขวัญเมื่อถึงเวลาตั้งชื่อให้เด็กเล็ก ผูกมือขวัญหน้าที่เกิดจากอาการตกใจกลัว ผูกมือเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับตัว ผูกมือถือสังข์จะเป็นเพื่อนร่วมสาบาน ผูกมือแยกขวัญระหว่างคนสองคนที่เคยสนิทสนมชอบพอกัน จะเป็นพี่น้องกัน ผัวเมียกัน เป็นญาติ หรือเป็นเพื่อนกันแต่กลับมีเหตุให้คนใดคนหนึ่งจากไป แต่แยกขวัญเพื่อให้อยู่กับคนละที่ ผูกมือแต่งงาน ผูกมือเดือน ๙ ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำคัญของแต่ละครอบครัว ผูกมือในงานศพ เป็นต้น ภูมิปัญญาขั้นตอนการผลิตด้ายธรรมชาติ เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนที่ ๑ ปลูกฝ้าย โดยเลือกเมล็ดที่สมบูรณ์ แผลงไม่กิน เก็บเมล็ดไว้ในตะกร้าเพื่อเตรียมนำไปหว่านในไร่ มีข้อห้ามในขั้นตอนก่อนหว่านเมล็ดพันธุ์คือ ห้ามเพาะซ้ำ และเมื่อหว่านเมล็ดไปแล้วหากต้นฝ้ายที่ขึ้นมามีต้นมากจนเกินไปให้ถอนทิ้งเพียงอย่างเดียว ขั้นตอนที่ ๒ เก็บดอกฝ้าย โดยประมาณ ๖-๘ เดือน จะเก็บช่วงบ่าย ๆ เพราะไม่มีน้ำค้าง เมื่อเก็บเสร็จแล้วต้องนำมาทำความสะอาด แล้วจึงตากแห้งประมาณ ๒-๓ วัน แล้วค่อยนำมาแกะเอาเมล็ดออก ขั้นตอนที่ ๓ เอาเมล็ดออกจากดอกฝ้าย โดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “เชอหลุ่มเป่” ลักษณะคล้ายที่ปั่นน้ำอ้อย แล้วจึงนำปุ๋ยฝ้ายที่แยกเมล็ดออกแล้วไปตากแดดอีกครั้ง ขั้นตอนที่ ๔ การทำด้ายจากฝ้าย นำปุ๋ยฝ้ายที่แห้งสนิทมาตีให้ฟู นำมากรอเป็นเส้นด้ายเพื่อม้วน ขั้นตอนที่ ๕ การ

ทำด้ายดิบให้เป็นด้ายสุกโดยต้มกับข้าวสารแล้วขยำให้เข้าเนื้อ บีบน้ำให้พอหมาด ๆ แล้วนำไปตาก เอา ลูกลูกควีซามาหรีดด้ายให้เม็ดข้าวออก หรีเป็นพัก ๆ จนกว่าจะแห้ง หลังจากตากแห้งดีแล้ว เอามาใส่เข้าไปใน ที่ม้วนด้ายแล้วค่อย ๆ ม้วนเป็นกลม ๆ แล้วจึงเรียงด้ายเพื่อที่จะทอ ขั้นตอนที่ ๖ ย้อมสีธรรมชาติ เช่น นำ เปลือกต้นสมอมาล้างแล้วทุบ นำมาแช่น้ำ ใส่หมากอ่อนลงไป แช่ทิ้งไว้ ๑ คืน นำไปต้มใส่ข้าวสารพักทิ้งไว้ให้ เย็น จากนั้นก็นำไปนวดกับด้ายที่เตรียมไว้

โดยปกติชาวบ้านในชุมชนจะใช้เส้นด้ายที่ผลิตจากฝ้ายในงานพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ผูกข้อมือ และทำ ใส่เทียน ส่วนผ้าทอจะใช้เส้นด้ายที่ซื้อจากตลาด ซึ่งครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ได้ทดลองตามขั้นตอนต่าง ๆ ผลจาก การทดลอง เมื่อผ่านขั้นตอนการทำด้ายดิบให้เป็นด้ายสุกแต่ยังไม่ผ่านขั้นตอนการย้อมสีธรรมชาติ ด้ายสีขาว ที่นำมาทอเป็นย่ามและเสื่อยังมีความนิ่ม ไม่กระด้าง มีขาดบ้างแต่ไม่มาก ส่วนด้ายที่ผ่านขั้นตอนการย้อมสี ธรรมชาติเมื่อนำมาทอแล้วนำไปซัก ผ้าทอไม่นิ่มเหมือนก่อนการซักและสียังตกค่อนข้างมากทั้งที่ผ่านการ ล้างสีมาก่อนที่จะนำมาทอ ปัญหาที่วิทยากรที่มาอบรมตั้งข้อสังเกตว่าน่าจะเป็นสาเหตุที่นำมาขยำกับด้าย ออกไม่หมด การต้มด้ายอาจจะใช้เวลาน้อยเกินไปและระดับน้ำในการต้มอาจไม่ท่วมผ้า ซึ่งวิทยากรทดลอง ทำให้ดูและให้เทคนิคในการต้มคือต้องใส่น้ำยาล้างจานลงไปต้มในน้ำแล้วเอาผ้าลงไปแช่ และต้องแกว่งด้าย อยู่เรื่อย ๆ เพื่อให้สีซึมเข้าไปให้ทั่วและไม่ให้ด้ายพันกันประมาณครึ่งชั่วโมงแล้วเอาไปล้างน้ำ ในส่วนของ การย้อมสี น้ำต้องท่วมและไม่ต้องเดือดแค่พอให้ร้อนและต้องแกว่งด้ายไปเรื่อย ๆ เช่นกัน หลังจากวิทยากร ให้ความรู้และทดลองให้เห็นแล้ว ทีมวิจัยจะต้องทดลองต่อเพื่อให้ได้คำตอบอย่างที่ต้องการ แนวทางเดียวที่ ทีมวิจัยจะตอบวัตถุประสงค์ของโครงการได้คือ การทดลองอย่างต่อเนื่องและศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม

บทสรุปผู้บริหาร

โผล่มีความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ด้ายผูกข้อมือมานานตั้งแต่บรรพบุรุษและสืบทอดกันต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เรื่องของด้ายเกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ตามความเชื่อวัฒนธรรม พิธีกรรมต่าง ๆ รวมถึงศาสนา พุทธที่โผล่นับถือ มีเรื่องเล่าว่ากันว่าคนโผล่ได้อพยพลงมาจากแถบมองโกล - ฮิเบต เดินทางข้ามป่าเขา แม่น้ำผ่านทะเลทรายโกบี ระหว่างทางประสบกับภัยพิบัติ เผชิญหน้ากับความอดอยาก โรคภัยไข้เจ็บ ถูกภูตผีมารร้ายมาล่าเอาขวัญวิญญาณ จึงรวมตัวกันเพื่อหาทางแก้และตกลงกันว่าเอาเส้นด้ายมาผูกข้อมือไว้เป็นสัญลักษณ์ แล้วจัดพิธีผูกข้อมือ ทำเครื่องบูชาขวัญ เรียกขวัญกำลังใจกลับมา ทำให้โผล่ปลอดภัยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา อีกเรื่องเล่าเชื่อกันว่าในสมัยก่อนที่กะเหรี่ยงอพยพจากประเทศมองโกเลียมาได้แยกจากกันไปตามแม่น้ำสาละวิน ก่อนจะแยกจากกันได้นำเอาด้ายขาวผูกข้อมือเป็นสัญลักษณ์ เรื่องเล่าสุดท้าย บรรพบุรุษของชาวโผล่ได้อพยพลงมาข้ามทะเลทรายโกบี ตอนนั้นได้รับความทุกข์ทรมานจากความอดอยากหิวโหยและโรคภัยไข้เจ็บ ผู้นำของชนเผ่าจึงได้รวบรวมลูกหลานทำการเรียกขวัญผูกข้อมือกับด้ายขาวซึ่งตรงกับฤดูฝนในเวลานั้น และเกิดเป็นประเพณีผูกข้อมือเดือนเก้ามาถึงปัจจุบัน

คนกะเหรี่ยงโผล่มีความผูกพันกับเส้นด้ายตั้งแต่เกิดถึงตาย เช่น ผูกมือเรียกขวัญเมื่อถึงเวลาตั้งชื่อให้เด็กเล็ก, ผูกมือขวัญหนีที่เกิดจากอาการตกใจกลัว, ผูกมือเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับตัว, ผูกมือถือสังข์จะเป็นเพื่อนร่วมสาบาน, ผูกมือแยกขวัญระหว่างคนสองคนที่เคยสนิทสนมชอบพอกัน จะเป็นพี่น้องกัน ผัวเมียกัน เป็นญาติ หรือเป็นเพื่อนกันแต่กลับมีเหตุให้คนใดคนหนึ่งจากไป แต่แยกขวัญเพื่อให้อยู่กับคนละที่, ผูกมือแต่งงาน, ผูกมือเดือน ๙ ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำคัญของแต่ละครอบครัว, ผูกมือในงานศพ เป็นต้น

ภูมิปัญญาขั้นตอนการผลิตด้ายธรรมชาติ เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนที่ ๑ ปลุกฝ้าย โดยเลือกเมล็ดที่สมบูรณ์ แผลงไม่กิน เก็บเมล็ดไว้ในตะกร้าเพื่อเตรียมนำไปหว่านในไร่ มีข้อห้ามในขั้นตอนก่อนหว่านเมล็ดพันธุ์คือห้ามเพาะซ้ำ และเมื่อหว่านเมล็ดไปแล้วหากต้นฝ้ายที่ขึ้นมาติดกันมากจนเกินไปให้ถอนทิ้งเพียงอย่างเดียว ขั้นตอนที่ ๒ เก็บดอกฝ้าย โดยประมาณ ๖-๘ เดือนจะเก็บช่วงบ่าย ๆ เพราะไม่มีน้ำค้าง เมื่อเก็บเสร็จแล้วต้องนำมาทำความสะอาด แล้วจึงตากแห้งประมาณ ๒-๓ วัน แล้วค่อยนำมาแกะเอาเมล็ดออก ขั้นตอนที่ ๓ เอาเมล็ดออกจากดอกฝ้าย โดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “เชอหลุ่มเบ่” ลักษณะคล้ายที่ปั่นน้ำอ้อย แล้วจึงนำปุยฝ้ายที่แยกเมล็ดออกแล้วไปตากแดดอีกครั้ง ขั้นตอนที่ ๔ การทำด้ายจากฝ้าย นำปุยฝ้ายที่แห้งสนิทมาตีให้ฟู นำมากรอเป็นเส้นด้ายเพื่อม้วน ขั้นตอนที่ ๕ การทำด้ายดิบให้เป็นด้ายสุกโดยต้มกับข้าวสารแล้วขยำให้เข้าเนื้อ บีบน้ำให้พอหมาด ๆ แล้วนำไปตาก เอาลูกลูควีขามาหวีด้ายให้เม็ดข้าวออก หวีเป็นพัก ๆ จนกว่าจะแห้ง หลังจากตากแห้งดีแล้ว เอามาใส่เข้าไปในที่ม้วนด้ายแล้วค่อย ๆ ม้วนเป็นกลม ๆ แล้วจึงเรียงด้ายเพื่อที่จะทอ ขั้นตอนที่ ๖ ย้อมสีธรรมชาติ เช่น นำเปลือกต้นสมอมาล้างแล้วทุบ นำมาแช่น้ำ ใส่หมากอ่อนลงไป แชทิ้งไว้ ๑ คืน นำไปต้มใส่ข้าวสารพักทิ้งไว้ให้เย็น จากนั้นก็นำไปนวดกับด้ายที่เตรียมไว้

โดยปกติชาวบ้านในชุมชนจะใช้เส้นด้ายที่ผลิตจากฝ้ายในงานพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ผูกข้อมือ และทำไล่เทียน ส่วนผ้าทอจะใช้เส้นด้ายที่ซื้อจากตลาด ซึ่งครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ได้ทดลองตามขั้นตอนต่าง ๆ ผลจากการทดลอง เมื่อผ่านขั้นตอนการทำด้ายดิบให้เป็นด้ายสุกแต่ยังไม่ผ่านขั้นตอนการย้อมสีธรรมชาติ ด้ายสีขาวที่นำมาทอเป็นย่ามและเสื่อยังมีความนุ่ม ไม่กระด้าง มีขาดบ้างแต่ไม่มาก ส่วนด้ายที่ผ่านขั้นตอนการย้อมสี

ธรรมชาติเมื่อนำมาทอแล้วนำไปซัก ผ้าทอไม่นิ่มเหมือนก่อนการซักและสียังตกค่อนข้างมากทั้งที่ผ่านการล้างสีมาก่อนที่จะนำมาทอ ปัญหานี้วิทยากรที่มาอบรมตั้งข้อสังเกตว่าน่าจะล้างข้าวสุกที่นำมาขายยากับด้ายออกไม่หมด การต้มด้ายอาจจะใช้เวลาน้อยเกินไปและระดับน้ำในการต้มอาจไม่ท่วมผ้า ซึ่งวิทยากรทดลองทำให้ดูและให้เทคนิคในการต้มคือต้องใส่น้ำยาล้างจานลงไปต้มในน้ำแล้วเอาผ้าลงไปแช่ และต้องแกว่งด้ายอยู่เรื่อย ๆ เพื่อให้น้ำซึมเข้าไปให้ทั่วและไม่ให้ด้ายพันกันประมาณครึ่งชั่วโมงแล้วเอาไปล้างน้ำ ในส่วนของ การย้อมสี น้ำต้องท่วมและไม่ต้องเดือดแค่พอให้ร้อนและต้องแกว่งด้ายไปเรื่อย ๆ เช่นกัน หลังจากวิทยากรให้ความรู้และทดลองให้เห็นแล้ว ทีมวิจัยจะต้องทดลองต่อเพื่อให้ได้คำตอบอย่างที่ต้องการ แนวทางเดียวที่ทีมวิจัยจะตอบวัตถุประสงค์ของโครงการได้คือ การทดลองอย่างต่อเนื่องและศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในรายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโครงการศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อเสริมพลังการพัฒนาชุมชนในพื้นที่โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตก ตำบลไล่โว่ และตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี (ปี ๒๕๕๘) โดย ผศ.เอี่ยม ทองดี และคณะนักวิจัยชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงตำบลไล่โว่ ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาเกี่ยวกับเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย และเครื่องประดับตกแต่ง

ชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ศึกษาได้นิยามความคิดเกี่ยวกับเสื้อผ้า การแต่งกาย การประดับตกแต่งไว้ว่าเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของชีวิตตามธรรมชาติ เพราะมนุษย์จะต้องใช้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มรักษาความอบอุ่นของร่างกายคลายหนาวคลายร้อน ปกปิดส่วนที่นวลละอาย ไม่สวย ไม่งามของร่างกาย และป้องกันแมลงสัตว์ต่าง ๆ กัดต่อย เป็นธรรมดาเหมือนกับอาหาร ส่วนเครื่องประดับตกแต่งนั้น เป็นสิ่งที่อกเงยขึ้นมาตามภาวะความเจริญก้าวหน้าทางสังคมเหมือนกับการปรุงอาหารที่ปรุงแต่งแปลงรส แปลงรูปให้รับประทาน ใครมีก็สวมใส่ตกแต่งได้ ใครไม่มีก็ไม่เป็นไร แต่ส่วนใหญ่ที่ตกแต่งเพื่อแสดงความสวยความงามให้เป็นที่ชื่นชอบแก่ผู้พบเห็นตามความคิดเห็นและค่านิยมสมัยใหม่ว่าเป็นความถูกต้องดีงาม อันเป็นที่ต้องการของมนุษย์ทุกรูปทุกนามทุกกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเป็นกลุ่มที่ได้ชื่อว่ามีความเป็นเลิศในการทอผ้ามากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในพื้นที่เดียวกัน เพียงแต่ว่าปัจจุบันภูมิปัญญาการทอผ้า ทั้งความคิด ความรู้ ความเชื่อ ความคิดเห็น ค่านิยม ความสามารถและความฉลาดไหวพริบเกี่ยวกับการทอผ้ากำลังหายไปจากชุมชนมากแล้ว ในชุมชนมีคนทอผ้าและสืบสานภูมิปัญญาด้านนี้น้อยลง การแต่งกายที่ปรากฏในชุมชนปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นแบบเดียวกับคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ คือแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ตัดเย็บสำเร็จรูปด้วยระบบอุตสาหกรรมการทอผ้าจากสังคมเมืองแล้วนำมาขายในตลาดทั่วไป ชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่จึงหาซื้อมาใช้สวมใส่ในชีวิตประจำวันตามที่ต้องการ ซึ่งมีทั้งเสื้อผ้าที่เป็นของกลุ่มชาติพันธุ์และเสื้อผ้าของคนกลุ่มอื่น ๆ เสื้อผ้าชุดที่แสดงอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนใหญ่จะใช้สวมใส่ในงานประเพณี งานพิธีกรรมหรืองานบุญต่าง ๆ เว้นแต่กลุ่มผู้สูงอายุที่ยังนิยมใช้ชุดเสื้อผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ในชีวิตประจำวัน (หน้า ๒๔๕-๒๔๖)

เครื่องแต่งกายที่เป็นไปตามแบบแผนพฤติกรรมวัฒนธรรมแต่เดิม ประกอบไปด้วย ๑. เสื้อที่มีทั้งหญิงและชายซึ่งมีรูปทรงของตัวเสื้อเหมือนกัน แต่แตกต่างกันที่ความยาวของตัวเสื้อและลวดลายที่อยู่บนเนื้อผ้า ผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว ผู้หญิงที่ยังไม่มีครอบครัวจะใส่เสื้อต่างกัน เสื้อของหญิงที่แต่งงานแล้วเป็นเสื้อครึ่งท่อนยาวเสมอเอว เรียกว่า ไชมือ ส่วนหญิงที่ยังไม่แต่งงานจะแต่งกายด้วยเสื้อยาวทรงกระบอก ความยาวของเสื้อประมาณเหนือตาตุ่มขึ้นมา แต่ต้องไม่สูงกว่าหัวเข่า เป็นผ้าพื้นสีขาว หรือสีอื่นก็ได้ เรียกว่า ไชกุ๊ก เสื้อของผู้ชายที่มีครอบครัวแล้ว เรียกว่า ไชคว่า (ไม่มีลาย) ส่วนเสื้อของเด็กและผู้ใหญ่ที่ยังไม่มีครอบครัว เรียกว่า ไชพลู ซึ่งใช้สวมใส่ในช่วงประกอบพิธีกรรมด้วย มีรูปทรงเหมือนกับเสื้อตัวเดียวของผู้หญิง แต่ตัวเสื้อจะยาวลงไปคลุมสะโพก ๒. ผ้าถุง มีด้วยกัน ๒ แบบ ผ้าถุงที่ไม่แกะลาย เรียกว่า นิบู ผ้าถุงที่แกะลาย เรียกว่า นิโอ่ว ความยาวของผ้าถุงเมื่อนุ่งแล้วชายผ้าต้องคลุมตาตุ่ม ๓. โสร่ง เรียกว่า เธอต่ง ชายสูงอายุและ

วัยกลางคนมักสวมใส่ในชีวิตประจำวัน ๔. ผ้าโพกหัว เรียกว่า คูเพอกี สำหรับชายสูงอายุที่ไว้ผมยาวและต้องมัดเป็นมวยผม ใช้เพื่อเก็บผมให้เรียบร้อย ๕. ผ้านสบ หรือที่เรียกว่า ปู่วาไฟย ใช้พาดบ่าสำหรับผู้หญิงเวลาขึ้นวัด ทำบุญ ฟังเทศน์ จำพรรษา และ ๖. ย่าม มี ๒ แบบ คือ ย่ามใบใหญ่ เรียกว่า โทววา และย่ามใบเล็ก แทะลาย เรียกว่า โทวกี ใช้ได้ทั้งชายและหญิง เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับที่กล่าวมานี้เป็นงานทอมือที่ใช้ด้ายซึ่งแต่เดิมผลิตจากฝ้าย แต่ปัจจุบันด้ายสำเร็จรูปได้เข้ามาแทนที่แม้จะยังใช้เครื่องทอผ้าด้วยมือที่เรียกว่า ะทา ก็ตาม

ในอดีต ฝ้ายมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนด้วยเป็นวัสดุที่ต้องนำมาใช้ในการถักทอเครื่องนุ่งห่ม เช่น เสื้อ, ผ้าถุง, โสร่ง ทำเครื่องประดับ เช่น โทว (ย่าม) คูเพอกี (ผ้าโพกหัว) ปู่วาไฟย (ผ้านสบ) ทำเครื่องนอน เช่น ผ้าห่ม ใช้ในงานพิธีกรรม เช่น นำด้ายมาปั่นเป็นไส้เทียน (ชาวบ้านเรียกการปั่นเทียน) ในการบูชา, ใช้ในการผูกข้อมือเรียกขวัญ, ใช้เป็นสายสิญจน์ในการสะเดาะเคราะห์ รวมไปถึง ทอเป็นสบง จีวร ผ้าไตร ถวายพระสงฆ์ ชาวบ้านจะปลูกฝ้ายอยู่ในไร่นาไปพร้อม ๆ กับการปลูกข้าวและพันธุ์พืชนาชนิดทั้งอาหารและยา พันธุ์ฝ้ายดั้งเดิม ได้แก่ พันธุ์เป้อ้ว (ฝ้ายขาว) และเบบ่อง (ฝ้ายเหลือง) ชาวบ้านจะนำฝ้ายมาปั่นเป็นด้ายดิบเพื่อเก็บไว้ และต้องนำไปทำให้สุกก่อนเพื่อทอเป็นผ้า หากต้องการให้ด้ายมีสีสันทันจะนำไปย้อมสีด้วยเปลือกไม้ แก่นไม้ ลูกไม้อ่อนที่หาได้ในธรรมชาติ เช่น แก่นขนุนให้สีเหลือง, ลูกอ่อนกล้วยป่าให้สีดำ, เปลือกต้นเขนยงชะให้สีดำ เป็นต้น เครื่องนุ่งห่มที่ทำจากฝ้ายจะมีความหนาให้ความอบอุ่นแก่ร่างกายได้เป็นอย่างดี แต่การทอในแต่ละครั้งจะต้องใช้ความระมัดระวังเป็นอย่างมากเป็นพิเศษ เพราะด้ายขาดง่ายเมื่อทอขึ้นมาเป็นผืนแล้วหากด้ายขาดจะต้องร้อยใหม่ทั้งหมด ทำให้การทอผ้าจากด้ายธรรมชาติกลายเป็นเรื่องยุ่งยากไม่เหมือนด้ายสำเร็จรูปที่มีความเหนียวกว่า ขาดยากกว่า ทำให้ความนิยมในด้ายธรรมชาติลดน้อยลง บทบาทของฝ้ายในวิถีชีวิตจึงเป็นเพียงด้ายดิบที่ใช้ในงานพิธีกรรมเท่านั้น เมื่อความสำคัญของฝ้ายลดลง ความนิยมในการปลูกก็ลดลง เมล็ดพันธุ์ฝ้ายดั้งเดิมค่อย ๆ สูญหายไปจากไร่ข้าว ด้วยเหตุผลของความยุ่งยากที่ต้องปลูกใหม่ทุกปี เปลืองพื้นที่ในการปลูกพันธุ์พืชอาหารชนิดอื่น ๆ และไม่สามารถนำมาปลูกในสวนหรือตามบ้านได้ กอปรกับมีพันธุ์ฝ้ายจากข้างนอก เช่น เบคูล่า ที่ปลูกตามบ้านและในสวนได้ ไม่ต้องปลูกใหม่ทุกปี แค่นำเมล็ดปีละครั้งก็แตกใหม่ได้ จึงเป็นที่นิยมปลูกมากกว่า ปัจจุบันมีเพียง ๒ ครัวเรือนที่ยังคงปลูกฝ้ายพันธุ์ดั้งเดิมเช่นเป้อ้ว แต่เบบ่องไม่สามารถหาได้ในท้องถิ่น

ด้ายสำเร็จรูปเข้ามาเป็นตัวเลือกให้กับคนในชุมชนเมื่อ ๑๐ ปีที่แล้วและเป็นที่นิยมแทนที่ด้ายธรรมชาติมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยความสะดวกรวดเร็ว ไม่ต้องปั่น ไม่ต้องต้ม ไม่ต้องย้อม ราคาถูก (ม้วนละ ๒๐ บาท) มีสีสันทันให้เลือกอย่างหลากหลาย ทอและแกะลายได้ง่ายกว่าด้ายธรรมชาติเพราะขาดยาก ได้นื้อผ้าที่มีความเบา นื้อเรียบ กลายเป็นคุณสมบัติที่สร้างความพอใจให้กับคนในชุมชนมากกว่า เสื้อ ผ้าถุง โสร่ง ย่าม รวมไปถึงผ้าทอชนิดต่าง ๆ ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันจึงล้วนแล้วผลิตจากด้ายสำเร็จรูปทั้งสิ้น อีกทั้งชุดกะเหรี่ยงส่วนใหญ่หาซื้อได้ง่ายในตลาดสังขละบุรีและมีราคาถูกกว่าซื้อในหมู่บ้าน เนื่องจากแหล่งผลิตในประเทศเพื่อนบ้านทำเป็นอุตสาหกรรม ขณะที่การผลิตในหมู่บ้านเป็นงานทอมือต้องใช้เวลาเป็นเดือนกว่าจะทอเสร็จราคาจึงแพงกว่า คนทอจึงมักจะเก็บไว้ใช้เองและให้คนในครอบครัว อย่างไรก็ตาม แม้ว่าภูมิปัญญาด้านการทอผ้าจะยังได้รับการปฏิบัติและสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ภูมิปัญญาด้านกระบวนการผลิตด้ายทอจากฝ้ายและการย้อมสีธรรมชาติกำลังจะสูญหายไป เพราะขาดการถ่ายทอดและสืบทอด

โรงเรียนบ้านกอม่งทะ ตั้งอยู่ในหมู่บ้านกอม่งทะ หมู่ที่ ๒ ตำบลโล้ว อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี โดยผู้อำนวยการโรงเรียน นายพูน จิตตะเสน มีความสนใจและให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาของชาวไทย-กะเหรี่ยง (โผล่ว) ต้องการให้คนในชุมชนรื้อฟื้นภูมิปัญญาด้านการปลูกฝ้าย ปั่นด้าย และย้อมสีธรรมชาติ ด้วยเห็นว่าคนในชุมชนมีภูมิปัญญาด้านนี้อยู่แล้ว น่าจะได้นำความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ แม้ว่า การผลิตด้ายทอผ้าจากฝ้าย การย้อมสีธรรมชาติเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก วุ่นวายไม่เหมือนซื้อด้ายสำเร็จรูปจากตลาด แต่ภูมิปัญญามีมาแต่ปู่ย่าตายาย ตอนนี้อย่างมีคนที่ให้ความรู้ได้ หากไม่รีบเก็บเกี่ยวเอาไว้ ต่อไปจะหาความรู้เหล่านี้ได้จากที่ไหน เพราะทั้งตำบลโล้วก็ใช้แต่ด้ายสำเร็จรูป การผลิตด้ายจากธรรมชาติเพื่อทอผ้าใช้เอง นอกจากจะเป็นการรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิมแล้ว อาจจะช่วยสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง เพราะผ้าทอที่ขายกันอยู่ในตลาดผลิตจากด้ายสำเร็จรูปเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุนี้ ทางโรงเรียนกอม่งทะจึงมีความยินดีให้คุณครูในโรงเรียนร่วมกับชาวบ้านในชุมชนพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านการปลูกฝ้าย ปั่นด้าย และย้อมสีธรรมชาติให้คงอยู่เพื่อให้ลูกหลานคนในชุมชนได้เรียนรู้และสืบทอดต่อไป

อนึ่ง ทีมวิจัยเล็งเห็นว่าการรื้อฟื้นกระบวนการดังกล่าวเป็นสิ่งที่ดีและน่าศึกษาเรียนรู้ แต่จะทำอย่างไรให้ด้ายธรรมชาติมีคุณสมบัติที่เหนียวและขาดยากเหมือนด้ายสำเร็จรูป และจะอย่างไรให้กระบวนการดังกล่าวยังคงดำเนินงานต่อเนื่องแม้จะสิ้นสุดโครงการวิจัยไปแล้ว ซึ่งทีมวิจัยเห็นตรงกันว่าการพัฒนาด้ายทอผ้าจากฝ้ายให้มีคุณภาพดีเหมาะกับการผลิตผ้าทอ และการย้อมสีด้วยวัตถุดิบจากธรรมชาติ น่าจะเป็นจุดขายและเป็นทางเลือกให้กับผู้ที่ต้องการผลิตผ้าทอและ/หรือผู้ที่ต้องการผ้าทอที่มีความแตกต่างจากตลาดเพื่อสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนต่อไป

๑.๒. คำถามวิจัย

แนวทางการพัฒนาด้ายทอผ้าจากฝ้ายและการย้อมสีธรรมชาติให้มีคุณภาพเหมาะสมในการผลิตสิ่งทอ กรณีบ้านกอม่งทะ ต.โล้ว อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี ควรเป็นอย่างไร

๑.๓. วัตถุประสงค์

- ๑.๓.๑. เพื่อศึกษาความเป็นมาของด้าย ความสำคัญของด้ายขาวและด้ายเหลืองที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ความเชื่อ พิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง และความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน
- ๑.๓.๒. เพื่อศึกษากระบวนการปลูกฝ้าย ปั่นด้าย และการย้อมสีธรรมชาติ
- ๑.๓.๓. เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาด้ายทอผ้าจากฝ้ายและการย้อมสีธรรมชาติที่มีคุณภาพเหมาะสมกับการผลิตสิ่งทอ

๑.๔. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๔.๑. ผลที่คาดว่าจะได้รับมีดังนี้

- ๑) เกิดองค์ความรู้ความเป็นมาของด้าย ความสำคัญของด้ายขาวและด้ายเหลืองที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ความเชื่อ พิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง และความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน
- ๒) เกิดองค์ความรู้ความแตกต่างของด้ายธรรมชาติและด้ายสำเร็จรูป ข้อดี ข้อเสียของผ้าที่ทอจากด้ายสำเร็จรูปและด้ายธรรมชาติ
- ๓) เกิดองค์ความรู้ความคิดเห็นต่อการรื้อฟื้นการปลูกฝ้าย ปั่นด้าย การย้อมสีธรรมชาติ คุณสมบัติของด้ายธรรมชาติที่คนทอผ้าต้องการ และความต้องการของคนทอผ้ากับผลิตภัณฑ์ทอในอนาคต
- ๔) เกิดองค์ความรู้กระบวนการปลูกฝ้าย ปั่นด้าย และการย้อมสีธรรมชาติ
- ๕) เกิดองค์ความรู้ข้อห้าม ความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการปลูกฝ้าย ปั่นด้าย และการย้อมสีธรรมชาติ
- ๖) เกิดองค์ความรู้นิทานเกี่ยวกับการทอผ้า

๑.๔.๒. ผลที่คาดว่าจะได้รับมิติพัฒนา

- ๑) ได้แนวทางการพัฒนาด้ายทอผ้าจากฝ้ายที่มีคุณภาพเหมาะกับการผลิตสิ่งทอ
- ๒) ได้สีย้อมผ้าจากธรรมชาติที่หลากหลายมากขึ้น
- ๓) ทีมวิจัยเกิดการเรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้า ตั้งแต่การปลูกฝ้าย การปั่นด้าย การย้อมสีธรรมชาติ และการทอผ้า
- ๔) เกิดช่องทางในการสร้างอาชีพ สร้างรายได้จากการผลิตด้ายธรรมชาติ และผ้าทอออกสู่ตลาด
- ๕) เกิดการรวมกลุ่มในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอธรรมชาติเป็นสินค้าชุมชน
- ๖) เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าทอจากด้ายธรรมชาติให้เป็นมรดกตกทอดสู่ลูกหลานต่อไป
- ๗) เป็นแหล่งเรียนรู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทางให้กับชาวบ้านในท้องถิ่นและผู้สนใจทั่วไป
- ๘) ชาวบ้านรู้และเข้าใจคุณค่าการปลูกฝ้ายทอผ้าและการย้อมฝ้ายที่นำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน และความสุขแก่บุคคลสืบไป

๑.๕. ระยะเวลาดำเนินงาน

๑๖ เดือน

๑.๖. นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

การพัฒนาด้ายทอผ้าจากฝ้ายที่มีคุณภาพ ในการศึกษาครั้งนี้หมายถึง การทดลองปลูกฝ้ายแต่ละพันธุ์แล้วนำมาผ่านกระบวนการก่อนปั่นเป็นด้าย และ/หรือนำไปทดลองทอผ้าเพื่อดูคุณสมบัติ ความแตกต่าง ข้อดี ข้อเสียของฝ้ายแต่ละพันธุ์เพื่อให้ด้ายทอผ้าเป็นที่ต้องการของคนทอ

การย้อมสีธรรมชาติที่มีคุณภาพ ในการศึกษาครั้งนี้หมายถึง การนำวัตถุดิบจากธรรมชาติ เช่น เปลือกไม้ แก่นไม้ ชนิดต่าง ๆ นอกเหนือจากวัตถุดิบที่เป็นความรู้ของชุมชน (แก่นขนุน (สีเหลือง) ลูกอ่อนกล้วยป่า (สีดำ) เปลือกต้นเขนยงชะ (สีดำ) ทดลองหาสีอื่นใหม่ ๆ เพื่อความหลากหลาย และ/หรือนำเทคนิคมาปรับใช้กับการย้อมสีธรรมชาติให้ติดทนนาน

ความเหมาะสมในการผลิตสิ่งทอ ในการศึกษาครั้งนี้หมายถึง การพัฒนาผ้าทอผ้าให้มีคุณสมบัติเหมาะกับการผลิตสิ่งทอแต่ละประเภท เช่น ผ้าสำหรับทอเสื้อที่ทำให้เสื้อมีน้ำหนักเบา ระบายอากาศได้ดี สามารถใส่ในช่วงหน้าร้อนได้ หรือผ้าสำหรับทอผ้าถุงที่ทำให้ผ้าถุงมีความนุ่ม ใส่สบาย เป็นต้น

เกณฑ์การพัฒนาผ้าทอผ้าและฝ้ายและการย้อมสีธรรมชาติ ในการศึกษาครั้งนี้จะพิจารณาจาก ๑) ความแข็งแรง ไม่ขาดง่ายของเส้นด้ายระหว่างการทอเป็นผืน ๒) ผ้าที่ทอเป็นผืนต้องไม่มีความหยابกระด้าง ทั้งก่อนซักและหลังซัก ๓) สีที่นำมาย้อมผ้าต้องติดทนนาน ไม่ควรสีตกเกิน ๒ ครั้งระหว่างการซัก ๔) ผ้าที่ย้อมสีต้องสม่ำเสมอ เท่ากันทั้งผืน เป็นต้น

บทที่ ๒

ทบทวนวรรณกรรม

๒.๑. แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ก. ความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เองและนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธีเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งทางกว้างและทางลึกที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยความเหมือนกันของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น ([Http://biodiversity.forest.go.th](http://biodiversity.forest.go.th))

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า การทำเครื่องมือการเกษตร

ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรา มีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน คือ

- การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้เช่น ประเพณีต่าง ๆ หัตถกรรม และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม
- การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่นการรื้อฟื้นดนตรีไทย
- การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธีบวงสรวงไม้ เพื่อให้เกิดสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัด มาเป็นการสร้างธนาคารข้าว เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลน
- การสร้างใหม่ คือ การค้นคิดใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์โปงลาง การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาวบ้านเคยมีต่อกันมาหารูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น

ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วน ๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันทำมาหากิน การร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี ความรู้เป็นคุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตเป็นแนวทาง หลักเกณฑ์ วิถีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของครอบครัว ความสัมพันธ์กับคนอื่น ความสัมพันธ์กับผู้ล่วงลับไปแล้ว กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกับธรรมชาติ ความรู้เรื่องทำมาหากินมีอยู่มาก เช่นการทำไร่ทำนา การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การจับปลา จับสัตว์ การผ้า ทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม ซึ่งมี

ลวดลายที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและความคิดของชาวบ้าน การทำเครื่องปั้นดินเผา การแกะสลักไม้และ หิน ซึ่งจะพบได้จากโบราณสถานในพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ และเทคนิคที่นำมาใช้ในการ แก้ปัญหาและการตัดสินใจ ซึ่งได้สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน (<https://web.ku.ac.th>)

กระทรวงศึกษาธิการ หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการ ศึกษา สังเกตคิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้ เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาเป็นศาสตร์ เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การ จัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในการตัวของผู้อยู่เอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษา และนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

ศักดิ์ชัย เกียรติวนาคินทร์ ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ องค์ความรู้ความสามารถของ ชุมชนที่สั่งสมสืบทอดกันมานาน เป็นความจริงแท้ของชุมชนเป็นศักยภาพที่จะใช้แก้ปัญหา จัดการปรับตน เรียนรู้ และถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างผาสุก เป็นแก่นของชุมชนที่จรรโลง ความเป็น ชาติให้อยู่รอดจากทุกภัยพิบัติทั้งปวง

จารุวรรณ ธรรมวัต ได้ให้ความหมาย ของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ แบบแผน การดำเนินชีวิตที่มี คุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคล และสังคมซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็น ทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรความรู้ก็ได้ (<http://www.ipesp.ac.th>)

สำนักคณะกรรมการการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคม และในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบทอด กันมาเป็นวัฒนธรรม การดำเนินงานด้านวัฒนธรรมจึงต้องใช้ปัญญาค้นหาสิ่งที่มีอยู่แล้วฟื้นฟู ประยุกต์ ประดิษฐ์ เสริมสร้างสิ่งใหม่ บนรากฐานสิ่งเก่าที่ค้นพบนั้น นักฟื้นฟู นักประยุกต์ และนักประดิษฐ์คิดค้นทาง วัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านี้ มีชื่อเรียกในเวลาต่อมาว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน” หรือ “ผู้รู้ชาวบ้าน” และสติปัญญา ที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์นี้เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น”

ประเวศ วะสี ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการส่งสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชาแบบเรียนที่เราเรียน แต่เป็นการเชื่อมโยงกันทุก รายวิชาทั้งที่เป็นเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ การศึกษาและวัฒนธรรม จะผสมกลมกลืนเข้าด้วยกัน

ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์ กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสั่งสมความรู้ประสบการณ์ที่ได้รับ ถ่านทอดจากบุคคลและสถาบันต่าง ๆ โดยมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมี วัฒนธรรมเป็นพื้นฐานภูมิปัญญา ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น

อังกุล สมคะเนย์ กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง มวลความรู้และมวลประสบการณ์ของ ชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุขโดยได้รับการถ่ายทอด สั่งสมกันมา ผ่านกระบวนการพัฒนาให้ สอดคล้องกับกาลสมัย

รัตน์ บัสนธิ์ กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงกระบวนการทัศน์ของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลก และสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนการทัศน์ดังกล่าวมีรากฐานจากคำสอนทางศาสนา คติ จารีตประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอด สืบสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ปรับเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขของส่วนที่เป็นชุมชน และปัจเจกบุคคล

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ทั้งหลายของชาวบ้านในท้องถิ่นที่ใช้แก้ปัญหาหรือการดำเนินชีวิตโดยได้รับการถ่ายทอดและกลั่นกรองกันยาวนาน

รุ่ง แก้วแดง ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาไทยว่า หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้พัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

วันเพ็ญ พวงพันธุ์บุตร ให้ทัศนะเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยว่า หมายถึงองค์ความรู้ทั้งหลายที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาของชาติไทย โดยการคิดค้นปรับเปลี่ยนผสมผสานกับความรู้ใหม่และพัฒนาให้เหมาะสมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง (<http://nattphaong.blogspot.com>)

ข. ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

เอี่ยม ทองดี ได้กล่าวว่าภูมิปัญญา มีลักษณะเป็นนามธรรมอย่างน้อยต้องประกอบด้วย องค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ คือ

- ๑) ความคิด เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ที่เรียกว่า Cognitive System ซึ่งประกอบด้วย ระบบประสาท ระบบสมอง และต่อมต่าง ๆ ทำหน้าที่คิดให้แก่ร่างกายและนักมานุษยวิทยาเชื่อว่าทำงานอยู่นอกเหนือจากการบงการของร่างกาย หมายถึง ทั้งส่วนที่เป็นจินตนาการและผลของการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม ซึ่งความคิดดังกล่าวนี้จะเป็นแหล่งสำคัญหรือที่มาของความรู้อันเป็นองค์ประกอบของภูมิปัญญาในลำดับถัดไป
- ๒) ความรู้ มีการนำมาใช้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น องค์ความรู้ ภูมิรู้ ปรากฏอยู่ในแนวคิด ทฤษฎี ญาณวิทยาที่ว่าด้วยทฤษฎีแห่งความรู้ การสืบค้นกำเนิดแห่งความรู้ และธรรมชาติของความรู้ การหาคำตอบว่าตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ หรือว่าความรู้เป็นเพียงการพิจารณาเทียบเคียง ซึ่งไม่ตรงกับข้อเท็จจริงและยังสืบค้นความรู้เรื่องกาล (Time) อวกาศ (Space) เนื้อสาร (Substance) สัมพันธภาพ (Relation) และความ เป็นเหตุเป็นผล (Causality) องค์ความรู้เป็นหมวด ๆ (Category) ความรู้ หรือองค์ความรู้เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาที่กล่าวข้างต้น
- ๓) ความเชื่อ เป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของสังคมมนุษย์ มนุษย์แต่ละกลุ่มมีความเชื่อแตกต่างกันไป ซึ่งความเชื่อก็คือความศรัทธาหรือยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นแกนสำคัญในการดำเนินชีวิตและความมั่นคงของสังคม ความเชื่อมีอยู่หลายระดับทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวันอันเป็นความเชื่อโดยทั่วไป และความเชื่อที่เกี่ยวกับวิญญาณ โลกนี้ โลก

หน้า ความดี ความชั่ว นรก สวรรค์ บาปบุญคุณโทษ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งใน ภูมิปัญญา

- ๔) ค่านิยม คือ สิ่งที่คนสนใจ ความปรารถนาอยากจะมี อยากจะเป็นที่ยกย่อง สรรเสริญ หรือเป็นสิ่งที่บังคับต้องทำ ต้องปฏิบัติ มีความรักและมีความสุขเมื่อได้เห็นหรือได้สิ่ง เหล่านั้นมา ค่านิยมจึงเป็นพื้นฐานของการจัดรูปแบบพฤติกรรมที่ปรากฏอยู่ภายใน และแสดงออกเป็นพฤติกรรมในลักษณะต่าง ๆ ทางกาย วาจา และความคิด โดยสรุป ค่านิยมเป็นพื้นฐานสำคัญทางภูมิปัญญา เป็นบ่อเกิดพฤติกรรมของบุคคลแต่ละสังคม
- ๕) ความเห็น คือ ภาวะที่เกิดขึ้นหลังจากบุคคลหรือชุมชน ได้พิจารณาและใคร่ครวญโดย รอบคอบแล้วจึงลงมติตัดสินใจ ว่าควรจะแสดงออกในลักษณะอย่างไร เช่น เห็นด้วย ทำตาม ยอมรับ ปฏิเสธ ร่วมมือ กระทำหรือดำเนินการ ด้วยเห็นว่าดี ชั่ว เหมาะสม ไม่ เหมาะสม เป็นบาป เป็นบุญ เป็นต้น ซึ่งความเห็นในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นภูมิปัญญา ประการหนึ่งที่มีผลสำคัญยิ่งต่อพฤติกรรมที่แสดงออกมาทั้งกาย วาจา และจิตใจ
- ๖) ความสามารถ หมายถึง ศักยภาพและประสิทธิภาพที่มีอยู่ภายในบุคคล เช่น ชุมชนใน การที่จะจัดการเรื่องใดเรื่องหนึ่งในลักษณะเดียวกับสิ่งที่เรียกว่า “พรสวรรค์” ซึ่งเป็น ผลมาจากลักษณะทางกายและจิตใจร่วมกัน โดยแต่ละคนหรือชุมชนย่อมจะต้องมี แตกต่างกันไป เช่น การที่บางคนสามารถปาฐกถาได้ดี ลำดับเนื้อหาและการแสดงทุกอย่าง เป็นที่ชื่นชม ซึ่งถือว่าเป็นผลมาจากความสามารถที่มีอยู่ในบุคคลนั้น ๆ ฉะนั้น ความสามารถจึงเป็นภูมิปัญญาอีกประการหนึ่ง
- ๗) ความฉลาดไหวพริบ หมายถึง ทักษะที่ปรากฏอยู่ในจิตใจ หรือจิตวิญญาณ เป็นสิ่ง ที่สามารถนำมาใช้แก้ไขป้องกันควบคุมเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่ให้เกิดเป็นปัญหาขึ้นหรือให้ เป็นไป ตามที่ตนเองหรือชุมชนต้องการ

เสรี พงศ์พิศ กล่าวว่า ภูมิปัญญามี ๒ ลักษณะ คือ ๑. มีลักษณะเป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีว ทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุก สิ่งในชีวิตประจำวัน ๒. มีลักษณะเป็นรูปธรรมเกี่ยวกับเรื่องเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่น ๆ ภูมิปัญญาเหล่านี้สะท้อนออกมาใน ๓ ลักษณะที่สัมพันธ์กัน อย่างใกล้ชิด คือ ๑) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ ๒) ความสัมพันธ์กับ คนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชน ๓) ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่ สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย ทั้ง ๓ ลักษณะนี้คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน คือชีวิตของชาวบ้านสะท้อนออก มาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างเอกภาพเหมือนมุมของสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการ ดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าวถึงลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้ ๑. ภูมิปัญญา เป็นความรู้ เกี่ยวกับเรื่องใด ๆ หรือหน่วยสังคมใด ๆ เป็นข้อมูล เป็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เช่น ความรู้ เกี่ยวกับครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ เกี่ยวกับผู้หญิง ผู้ชาย ประเภทครอบครัวของสังคมนั้น ๒. ภูมิ ปัญญาเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องใด ๆ ของสังคมนั้น มีความเชื่อแต่ยังไม่ข้อพิสูจน์ยืนยันว่าถูกต้อง เช่น

เรื่องนรก สวรรค์ ตายแล้วไปไหน ๓. ภูมิปัญญา คือ ความสามารถหรือแนวทางในการแก้ปัญหา หรือ ป้องกันปัญหาเกี่ยวกับหน่วยสังคมหนึ่งสังคมใด ตัวอย่างครอบครัว เช่น ความสามารถในการป้องกันไม่ให้ เกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว ๔. ภูมิปัญญาทางวัตถุในหน่วยสังคมใด ๆ ตัวอย่าง เช่น เรือขนบ้านช่อง เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ในครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีความสะอาด สะดวกสบายตามสภาพ เป็นต้น ๕. ภูมิ ปัญญาด้านพฤติกรรมในหน่วยสังคมใด ๆ ตัวอย่างครอบครัว เช่น การกระทำความประพฤติ การปฏิบัติตัว ของคนต่าง ๆ ในครอบครัวจนทำให้ครอบครัวสามารถดำรงอยู่ได้ก็นับเป็นภูมิปัญญาเช่นเดียวกัน

ฉลาดชาย รมิตานนท์ ได้กล่าวถึงลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมิได้มีนัยเป็น แต่เพียงนามธรรม หากแต่มีความหมายครอบคลุมไปถึงรูปธรรมของการดำรงชีวิต เช่น แบบแผนของการใช้ ทรัพยากร ซึ่งแบบแผนดังกล่าวจะต้องกำกับด้วยกฎเกณฑ์คุณธรรม หรืออาจเรียกว่า สติ คือ การรู้จักยั้งคิด ว่า การใช้ทรัพยากรในระดับใดจึงจะเป็นการสมควร พร้อมกันนั้นก็ใช้ปัญญาที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแบบ แผน หรือวิธีการใช้ทรัพยากรหรือธรรมชาติอย่างรอบคอบ เหมาะสมกับเงื่อนไขทางธรรมชาติและสังคม เพื่อความมั่นคงและยืนยาวในอนาคต จึงอาจแยกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๒ ระดับ หรือ ๒ ประเภท กล่าวคือ ระดับหนึ่ง คือ สิ่งที่จับต้องได้ สัมผัสได้ไม่ยากนัก เช่น การเกษตรพื้นเมือง ส่วนอีกระดับหนึ่ง คือ ด้านที่ดูเหมือนกับเป็นนามธรรม นั่นคืออุดมการณ์หรือหลักยึดในการดำรงชีวิตนั่นเอง

พรชัย กาพันธ์ กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมกันมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคมและใน สภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม วัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นทรัพยากร อันมีคุณค่ามหาศาลของสังคมตลอดจนประเทศชาติที่ต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่และหวงแหน มีลักษณะ สำคัญ ๔ ประการ คือ ๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ ๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมี บุรณาการ ๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง ๔. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเน้น ความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้ ๑. เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม ๒. แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับ คน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมจะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานด้าน ปัจจัยสี่ การบริหารจัดการองค์กร ตลอดจนการประกอบอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น ภูมิปัญญาที่เกิดจาก ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคมจะแสดงออกมาในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ และนันทนาการ ภาษาและวรรณกรรม ตลอดจนการสื่อสารต่าง ๆ เป็นต้น

ถวัลย์ มาศจรัส กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเป็นองค์รวมและมีคุณค่าทางวัฒนธรรม เกิดขึ้น ในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นใหม่ที่ช่วยในการเรียนรู้ การ แก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย (<http://www.ipesp.ac.th>)

ค. ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้แบ่งความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ๔ ประการ คือ

- ๑) ความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งที่เกิดแวบขึ้นมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้าน มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาเข้าไปดูว่าชาวบ้าน “รู้อะไร” อย่างเดียวไม่พอต้องศึกษาด้วยว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างไร
- ๑) การสั่งสมและการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสม และกระจาย ความรู้ ความรู้นั้น ไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน ชุมชน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง โดยมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนต่อมาได้อย่างไร
- ๒) การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย
- ๓) การสร้างสรรค์และปรับปรุง ระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่แต่ถูกปรับเปลี่ยน ตลอดมา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง เรายังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้ และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไร
(<http://www.ipesp.ac.th>)

ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์ กล่าวถึง ความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้านว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นวัฒนธรรมและประเพณี วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของสังคม เป็นสิ่งที่มีจุดหมาย เป็นสิ่งสำคัญ มีความหมายและคุณค่าต่อการดำรงอยู่ร่วมกันที่จะช่วยให้สมาชิกในชุมชนหมู่บ้าน ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม ทำให้ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนได้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบอันเกิดจากสังคมภายนอกและเป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบท ของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการกำหนดท่าทีในการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านได้มากยิ่งขึ้น

ประกอบ ใจมั่น ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ๑.ช่วยให้สมาชิกในชุมชนหมู่บ้านดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ๒. ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม ๓. ช่วยให้ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนทันต่อความเปลี่ยนแปลง และผลกระทบอันเกิดจากสังคมภายนอก ๔. เป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆเพื่อที่จะได้กำหนดท่าทีการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น

นันทสาร สีสลับ ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาไทย ดังนี้ ๑. ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น ๒. สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย ๓. สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาเข้ากับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม ๔. สร้างความสมดุลระหว่างคนในสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ๕. เปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ตามยุคสมัย

รุ่ง แก้วคง กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาไทยว่า ภูมิปัญญาไทยได้ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น สร้างศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิแก่คนไทย ทำให้บรรพบุรุษของเราได้ดำรงชีวิตอยู่บนผืนแผ่นดินนี้มาอย่างสงบ

สุขเป็นเวลายาวนาน แม้ว่าภูมิปัญญาส่วนหนึ่งจะสูญหายไปแต่ยังมีบางส่วนหลงเหลือเป็นมรดกอันล้ำค่าอยู่ คู่กับสังคมไทยมาโดยตลอด (<http://nattphaong.blogspot.com>)

ง. การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปฐม นิคมานนท์ ได้สรุปไว้ดังนี้ ๑. การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาชีพของหมู่บ้านที่แทบทุกครัวเรือนทำกัน อาจเป็นอาชีพรองจากการทำไร่ทำนา เช่น เครื่องปั้นดินเผา จักสาน ทอผ้า ซึ่งสมาชิกของชุมชนได้คลุกคลี กันเคยมาตั้งแต่เด็กภายใต้สภาพการดำรงชีวิตประจำวัน ๒. การสืบทอดภายในครัวเรือน เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะกล่าวคือ เป็นความสามารถเฉพาะบุคคล หรือเฉพาะครอบครัว เช่น ความสามารถในการรักษาโรค งานช่างศิลป์ ช่างฝีมือ ความรู้ด้านพิธีกรรมต่าง ๆ ความรู้เหล่านี้จะถ่ายทอดภายในครอบครัวและเครือญาติ บางอย่างมีการทวงแผน และเป็นความลับในสายตระกูล ๓. การฝึกจากผู้รู้ชำนาญเฉพาะอย่าง เป็นการถ่ายทอดที่ผู้สนใจไปขอรับการถ่ายทอดวิชาการ ผู้รู้อาจเป็นญาติหรือไม่ใช่ญาติ หรืออาจอยู่นอกชุมชนก็ได้ เช่น ช่างโบสถ์ ช่างลายไทย หมอตำแย เป็นต้น ๔. การฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเอง อาชีพและความชำนาญหลายอย่างเกิดขึ้นด้วยคิดค้น ดัดแปลง และพัฒนาขึ้นมาด้วยตนเองแล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน เช่น การแกะสลักหิน เป็นต้น ๕. ความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยตนเองไม่ได้สนใจหรือไม่ได้คาดคิดมาก่อน มีวิญญาณหรืออำนาจลึกลับเข้าสิงมาบอก ทำให้มีความสามารถในการรักษาโรคได้

สามารถ จันทรสุรีย์ ได้จำแนกการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ดังนี้ ๑. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เนื่องจากเด็กเป็นวัยที่เรียนรู้โลกรอบๆ ตัวเองกิจกรรมการถ่ายทอดจึงเป็นเรื่องง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทดลองทำหรือการเข้าร่วมปรากฏการณ์ตลอดจนการเล่นปริศนาคำทาย ๒. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้ที่ถือว่าผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มานานพอสมควรแล้วและเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรง หรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมทางธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีแต่งงานของท้องถิ่นต่าง ๆ จะมีขั้นตอนผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาว วิธีการถ่ายทอดในรูปแบบการบันเทิง เช่น การสอดแทรกในคำร้องของบันเทิง

ถ้าจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตตามรูปแบบใหญ่ ๆ อาจแบ่งได้ ๒ รูปแบบ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร กับแบบเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งในอดีตส่วนใหญ่ได้จารึกหรือเขียนไว้ในใบลานหรือสมุดข่อยที่ชาวบ้านภาคใต้เรียกว่า บุตดำ บุตขาว ส่วนในปัจจุบันมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านผ่านสื่อมวลชนทุกสาขา เช่น หนังสือ สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์และอื่นๆ (<http://nattphaong.blogspot.com>)

๒.๒. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ผ่องพัน มณีรัตน์ กล่าวว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงในสังคมและวัฒนธรรม เป็นลักษณะปกติธรรมดาที่เกิดขึ้นในสังคม เราเห็นว่าสังคมและวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลง แต่เราทราบไม่ได้ว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นจะเกิดขึ้นเมื่อไร ที่ไหน อย่างไร และมีขอบเขตมากน้อยเท่าใด และผลจากการเปลี่ยนแปลง

นั้นเป็นอย่างไร คนอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมย่อมประสบกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นผลมาจากพฤติกรรมของคนในสังคมนั้นเองเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมจึงเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เมื่อความจำเป็นหรือความต้องการของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป สังคมและวัฒนธรรมจึงต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม หรือสถาบันสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงขนาดของชุมชน ส่วนประกอบของส่วนใดส่วนหนึ่งของสังคม หรือรูปแบบการจัดระเบียบสังคม ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงระบบนี้ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงขนาดครอบครัว การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจที่เป็นอยู่เดิมเมื่อเกิดสภาพเป็นสังคมเมืองขึ้น และการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม คือการเปลี่ยนแปลงวิธีที่มนุษย์ปฏิบัติต่อผู้อื่น ซึ่งปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นแตกต่างกัน สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อมทางประชากร จัดว่าเป็นปัจจัยทางนิเวศวิทยา การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ เช่น การประดิษฐ์และการค้นพบก็เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในสังคม มีผลให้สังคมนั้นเปลี่ยนแปลงไป เมื่อมีการประดิษฐ์และการค้นพบต่างๆ เพิ่มขึ้นแล้ว เทคนิควิทยาในสังคมย่อมเปลี่ยนไปด้วย ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเทคนิควิทยาที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมมากในระยะ ๒๐๐ ปีมานี้ ได้แก่การเกิดสังคมอุตสาหกรรม คือการเกิดเป็นสังคมสมัยใหม่ขึ้น

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น ย่อมจะเกิดขึ้นได้ทุกยุคทุกสมัยและทุกสังคม ในสมัยโบราณนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นไปอย่างเชื่องช้า ทั้งนี้ เพราะว่สิ่งประดิษฐ์คิดค้นในสังคมมีน้อย การสื่อสารยังไม่เจริญเหมือนปัจจุบัน ตลอดจนการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) ก็เป็นไปไ้ยาก ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบันเป็นไปอย่างรวดเร็วและสม่ำเสมอ สืบเนื่องมาจากการคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ความเจริญของระบบการสื่อสาร โทรคมนาคม แสดงให้เห็นถึงความเจริญเติบโตหรือความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ ตลอดจน การเผยแพร่ทางวัฒนธรรมก็เป็นไปได้สะดวกขึ้น

ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

นักสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไว้หลายท่าน ดังนี้

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ให้ความหมายไว้ว่า “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมทุกสาขา ทุกประเภท กล่าวคือไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ หรือวัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับวัตถุ

สุพิศวง ธรรมพันธุ์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม” เป็นการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความรู้ ความเชื่อ และลักษณะการแสดงออกของวิถีชีวิตทั่วไปในสังคม ผลของการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ทำให้เกิดเทคโนโลยีใหม่ที่ทำให้เปลี่ยนแปลงวิถีใหม่มาให้ผู้คน เช่น ความก้าวหน้าของวิชาฟิสิกส์ ทำให้เกิดการผลิตรบบสื่อสารแบบโทรเลขและโทรศัพท์ขึ้นใช้ทั่วโลก ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกว้างขวางทั่วโลก เป็นต้น

ณรงค์ เสียงประชา ให้ความหมายไว้ว่า “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม” เป็นการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่มีมนุษย์กำหนดให้มีขึ้นทั้งสิ่งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุที่นำมาใช้เป็นองค์ประกอบในการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคม

สุริชัย หวันแก้ว ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆ ที่มีมนุษย์ประดิษฐ์และสร้างขึ้น และที่สำคัญก็คือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยม บรรทัดฐานและระบบสัญลักษณ์ต่างๆ ในสังคมนั้นๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงของค่านิยมจากสภาพและบทบาทชายเป็นใหญ่มาเป็นหญิงและชายเท่าเทียมกัน ค่านิยมในการเลือกคู่ ค่านิยมในการแต่งงานเปลี่ยนแปลง เป็นต้น

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายไว้ว่า “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมของประชาชาติหนึ่งๆ ทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ แต่อัตราการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมสองประเภทนี้เป็นไปไม่เท่ากัน โดยทั่วไปวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุเปลี่ยนแปลงช้ากว่า นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติหรือโดยการวางแผนก็ได้ (<http://www.udru.ac.th/attachments/elearning>)

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตหรือจารีต กฎหมาย ศาสนา สิ่งที่มีประติษฐ์และวัตถุอื่น ๆ ในวิถีชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่านิยม จึงอาจกล่าวได้ว่าพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมนั้น ๆ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมส่วนมากเกิดจากการประดิษฐ์และการแพร่กระจาย

สุริชัย หวันแก้ว กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆ ที่มีมนุษย์ประดิษฐ์และสร้างขึ้น โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านค่านิยม บรรทัดฐาน และระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในสังคมนั้น ๆ ได้แยกการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมออกเป็นสองรูปแบบได้แก่ ๑. การเปลี่ยนแปลงจากภายใน (Endogenous Change) อย่างเช่น จากการประดิษฐ์คิดค้นวิธีการผลิตใหม่ขึ้นในสังคมนั้นเอง จากการต่อสู้ขัดแย้งระหว่างกลุ่ม และกระบวนการในสังคมจากการริเริ่มการเปลี่ยนแปลงจากชนชั้นนำ เป็นต้น ๒. การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก (Exogenous Change) อย่างเช่น การรับเอาเทคโนโลยีหรือสิ่งประดิษฐ์มาจากภายนอก การล่าอาณานิคม ซึ่งบางกรณีการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกอาจเกิดขึ้นโดยความสมัครใจของผู้คนในสังคมหรือบางครั้งอาจโดยการใช้อำนาจบีบบังคับ

พระยาอนุমানราชชน กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะในแง่ใดลักษณะใด จะเป็นไปอย่างเชื่องช้าหรือรวดเร็วก็ขึ้นอยู่กับ การสังสรรค์วัฒนธรรม (Acculturation) คือการที่วัฒนธรรมต่างสังคมมากระทบกันว่าจะมีมากหรือน้อย และมีความรุนแรงเพียงใด นอกจากนั้นในสังคมมนุษย์อาจมีการรับวัฒนธรรมบางส่วนมาจากสังคมข้างเคียงได้ แต่ทั้งนี้บางส่วนของวัฒนธรรมที่รับมานั้นไม่ขัดกับค่านิยมหลักของสังคมและมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่จนในที่สุดวัฒนธรรมที่รับมาจากสังคมอื่นกลายเป็นวัฒนธรรมของสังคมนั้น การรับเอาวัฒนธรรมของสังคมอื่นมาในระยะแรกอาจเรียกว่าเป็นการยืมวัฒนธรรม แต่เมื่อนาน ๆ ไปการยืมก็จะกลายเป็นการรับ การยืมวัฒนธรรมและการรับวัฒนธรรมนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

วิลเลียม อ็อกเบอร์น (William Ogburn) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกันมองว่า “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจะก่อให้เกิดภาวะการปรับตัวไม่ทันขึ้นเสมอ ทำให้เกิดความเฉื่อยหรือความล่าช้าทางวัฒนธรรมขึ้น” เช่น วัฒนธรรมทางวัตถุทำให้สังคมเจริญแล้ว เช่น การมีรถยนต์ขับ แต่วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ อันได้แก่ ค่านิยม ประเพณียังไม่ปรับตัวกลมกลืนกับวัฒนธรรมทางวัตถุ เพราะกลัวการเปลี่ยนแปลง ไม่กล้าเปลี่ยนนิสัยหรือพฤติกรรม ขาดการศึกษา แม้จะมีรถยนต์แต่การปฏิบัติตามกฎจราจรยังเกิดไม่เท่ากับปริมาณรถที่เพิ่มขึ้น (<https://www.gotoknow.org>)

๒.๓. ความเป็นมาและความสำคัญของฝ้าย

ฝ้าย (cotton) คือเส้นใยเก่าแก่ชนิดหนึ่งซึ่งใช้ในการทอผ้ามาแต่สมัยโบราณ สิ่งที่บ่งบอกให้รู้ว่ามีมนุษย์มีการปลูกฝ้ายและปั่นฝ้ายเป็นเส้นด้ายมานานแล้วคือหลักฐานทางโบราณคดี ซึ่งขุดพบในซากปรักหักพังอายุประมาณ ๓๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาลที่แหล่งโบราณคดีโมฮันโจดาโร (Mohenjodaro) ซึ่งอยู่ในบริเวณแหล่งอารยธรรมลุ่มน้ำสินธุในเขตประเทศปากีสถานปัจจุบัน ส่วนการทอผ้าฝ้ายในประเทศไทยนั้น คงมีขึ้นหลังการทอผ้าจากป่านกัญชา สันนิษฐานว่าการปลูกฝ้ายในไทยรับเอาพันธุ์และวิธีการมาจากประเทศอินเดีย และหลังจากพบว่าผ้าทอจากฝ้ายมีเนื้อนุ่ม สวมใส่สบายและย้อมติดสีดีกว่าผ้าป่านกัญชา อีกทั้งขั้นตอนและกระบวนการแยกและเตรียมฝ้ายก็ไม่ยุ่งยาก ใช้เวลาน้อยกว่าการเตรียมป่านกัญชามาก ชาวไทยจึงค่อย ๆ ใช้ป่านกัญชาลดลงตามลำดับ ปัจจุบันแหล่งปลูกฝ้ายในประเทศไทย คือ จังหวัดเลย เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ ลพบุรี ปราจีนบุรี สุโขทัย เพชรบุรี นครราชสีมา และกาญจนบุรี พันธุ์ฝ้ายในประเทศไทยมีหลายชนิดและมีฝ้ายพื้นเมืองอยู่ ๒ สายพันธุ์ ซึ่งให้ปุ๋ยสีขาวอย่างที่เราพบเห็นทั่วไป และฝ้ายพันธุ์ซึ่งให้ปุ๋ยสีน้ำตาลอ่อนที่ชาวบ้านเรียกกันว่าสีขี้ตุนหรือสีตุน และเรียกฝ้ายชนิดนี้ว่าฝ้ายตุน ฝ้ายตุนเป็นพันธุ์ฝ้ายที่หายากและป็นยากกว่าฝ้ายพันธุ์สีขาว เนื่องจากมีปุ๋ยสีและไม่ค่อยฟูเหมือนพันธุ์สีขาว ดอกฝ้ายตุนมีขนาดเล็กสีน้ำตาล เส้นใยสั้น ใช้เป็นวัตถุดิบที่สำคัญในการทอผ้าด้วยมือแบบพื้นเมือง ส่วนฝ้ายพันธุ์ชนิดอื่น ๆ มักใช้ทอผ้าในระดับอุตสาหกรรม

ฝ้าย (Cotton) เป็นใยเซลลูโลสได้จากดอกของฝ้าย ผ้าที่ผลิตจากฝ้ายพันธุ์ดีเส้นใยาว ผิวของผ้าจะเรียบเนียนและทนทาน คุณภาพของผ้าฝ้ายขึ้นอยู่กับพันธุ์ ความยาวและความเรียบของเส้นใย ใยฝ้ายเองไม่มีใครแข็งแรงนัก แต่เมื่อนำมาทอเป็นผ้าจะได้ผ้าที่แข็งแรง ยิ่งทอเนื้อหนา-แน่นจะยิ่งแข็งแรง ทนทาน ดูดความชื้นได้ดี เหมาะสำหรับทำผ้าเช็ดตัว ผ้าเช็ดหน้า ผ้าฝ้ายเนื้อบางถึงเนื้อหนाप่านกลางใช้เป็นชุดสวมในฤดูร้อนจะรู้สึกเย็นสบาย คุณลักษณะเด่นของผ้าฝ้ายคือ ๑) ยับง่าย รีดให้เรียบได้ยาก แต่ปัจจุบันมีการตกแต่ง (Finish) ทำให้ผ้าไม่มีใครยับและรีดให้เรียบได้ง่ายขึ้น ๒) ซักได้ด้วยผงซักฟอก ซักได้ดีที่อุณหภูมิสูง ๓) แผลงไม่กินแต่จะขึ้นรา ๔) ตัดไฟ ไม่มียาง ไหมเหมือนกระดาด ใ้มีสีเทา นุ่ม (http://๙๔๗๒nattphong.blogspot.com/p/blog-page_๑๕.html)

ฝ้ายเป็นไม้พุ่มสกุล *Goosypium* วงศ์ *Malvaceae* เรานำปุ๋ยหุ้มเมล็ดมาปั่นเป็นเส้นใยทอผ้าได้ ส่วนเมล็ดฝ้ายนำไปสกัดทำน้ำมันได้ ต้นฝ้ายเป็นพืชที่ทนทานต่อความแห้งแล้งขึ้นมากในภูมิภาคที่อากาศร้อน คำว่า ฝ้าย หรือ cotton มาจากภาษาอาหรับว่า qutun หลักฐานทางโบราณคดีที่เก่าแก่ที่สุดเกี่ยวกับ

ฝ้ายคือผ้าฝ้ายอายุประมาณ ๕๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล พบที่ประเทศเม็กซิโก ส่วนในทวีปเอเชียพบหลักฐานอายุประมาณ ๓๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาลที่บริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตประเทศปากีสถาน ในประเทศไทยพบหลักฐานทางโบราณคดีเป็นเตาดินเผาที่ใช้ปั่นฝ้ายสมัยก่อนประวัติศาสตร์อายุประมาณ ๓๐๐๐ ปีที่บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี พันธุ์ฝ้ายพื้นเมืองที่ปลูกกันโดยทั่วไปในประเทศไทยแยกตามสีของปุยฝ้ายออกเป็น ๒ ชนิด คือพันธุ์สีดุน ปุยฝ้ายมีสีดุนคือสีน้ำตาลอ่อน ๆ และพันธุ์สีขาวมีปุยฝ้ายสีขาว ฤดูกาลปลูกฝ้ายในประเทศไทย คือประมาณช่วงเดือนพฤษภาคม เพื่อให้ต้นฝ้ายได้รับน้ำฝนในช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนสิงหาคมได้เต็มที่ในฤดูฝน เมื่อเข้าสู่ช่วงฤดูหนาวฝ้ายจะแก่และแตกปุยราวเดือนพฤศจิกายนหรือเดือนธันวาคม ซึ่งนับเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมเพราะอากาศในฤดูหนาวจะแห้ง มีความชื้นน้อย ช่วยให้ปุยฝ้ายแห้งดีขึ้น ปุยฝ้ายที่นำมาทำเส้นใยนี้เป็นพัฒนาการขั้นสุดท้ายจากดอกฝ้าย เมื่อดอกฝ้ายผสมเกสรแล้วเติบโตเป็นลูกฝ้ายหรือเรียกกันทั่วไปว่า สมอฝ้าย เมื่อต้นฝ้ายแก่เต็มที่ สมอฝ้ายจะแตกออกเป็นปุยฝ้าย เก็บปุยฝ้ายมาปั่นเป็นเส้นใยฝ้าย กลุ่มวัฒนธรรมที่นิยมใช้เส้นใยฝ้ายทอผ้ามักปลูกฝ้ายเองและปั่นเส้นใยมาทอผ้าเพื่อเป็นทั้งเครื่องนุ่งห่ม เคหะสิ่งทอ และสิ่งทอในพระพุทธศาสนา กลุ่มชนเหล่านี้ได้แก่ ไทยวน ไทลื้อ และ ไทพวนในภาคเหนือ ไทครั้งและไททรงดำในภาคกลาง ภูไทหรือผู้ไทย ไทญ้อ และไทส่วยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น (<http://www.openbase.in.th/node/๕๖๒๑>)

ฝ้ายเป็นพืชเศรษฐกิจเจริญเติบโตในบริเวณที่มีอากาศร้อน ลักษณะดินเป็นดินเหนียวปนทราย อากาศโปร่ง ไม่ชอบที่ร่มเงาบัง เส้นใยของฝ้ายดูดความชื้นได้ง่าย เหมาะสำหรับการเป็นเครื่องนุ่งห่มในเมืองร้อน เพราะฝ้ายดูดความชื้นแล้ว ความชื้นจะระเหยกลายเป็นไอน้ำ ผู้ที่สวมใส่เสื้อผ้าด้วยผ้าฝ้ายจะรู้สึกเย็นสบาย ฝ้ายจะปลูกในเดือนพฤษภาคมต่อกับเดือนมิถุนายน หรือเดือนกรกฎาคมต่อเดือนสิงหาคม แล้วแต่ภูมิภาคที่ปลูก ซึ่งเป็นฤดูฝนเป็นช่วงที่ฝ้ายได้รับฝนดี ครั้นประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม ฝ้ายจะแก่และแตกปุย การปลูกฝ้ายชาวบ้านจะปลูกไปพร้อมๆ กับการปลูกข้าว ระยะเวลาที่ใช้ในการปลูกฝ้ายจนกระทั่งสามารถเก็บปุยได้ใช้เวลาประมาณ ๖ - ๗ เดือน ชาวบ้านทุกครัวเรือนสามารถปลูกฝ้ายได้แล้วนำเส้นใยของฝ้ายมาทอเป็นผืนผ้า สำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่มและใช้ในชีวิตรประจำวัน แหล่งปลูกฝ้าย ในประเทศไทยอยู่ที่จังหวัดเลย เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ พิจิตร ลพบุรี ปราจีนบุรี สุโขทัย เพชรบุรี นครราชสีมา และกาญจนบุรี ผลผลิตของฝ้ายที่นำมาใช้ประโยชน์ได้แก่ ดอกฝ้าย เปลือก เมล็ดฝ้าย และเนื้อเมล็ดฝ้าย ดอกฝ้ายมีสีขาวลักษณะเป็นเส้นใยขนปุยใช้ทอฝ้ายมาแต่โบราณ ในปัจจุบันเส้นใยจากฝ้ายนำมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง โดยเฉพาะอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้ในบ้าน สำหรับพันธุ์ฝ้ายในประเทศไทยมีมากมายหลายชนิด นับตั้งแต่ฝ้ายดุนซึ่งเป็นฝ้ายพื้นเมืองของไทย ดอกฝ้ายมีขนาดเล็ก สีน้ำตาล เส้นใยสั้น ๆ ใช้ในการทอผ้าด้วยมือแบบพื้นเมือง และฝ้ายชนิดอื่น ๆ ใช้ในอุตสาหกรรมทอผ้า (http://www.phathai.tripod.com/html/Phathai๒_๑_๓.html)

๒.๔. การผลิตเส้นใยฝ้าย

การผลิตเส้นใยฝ้ายมีกระบวนการตามลำดับ ดังนี้

๑) การเก็บปุยฝ้าย

เมื่อสมอฝ้ายแก่แตกเป็นปุยและแห้งเต็มที่ในช่วงฤดูหนาว ชาวบ้านจะช่วยกันเก็บใส่ถุง ยาม ตะกร้า หรือกระบุง คัดเลือกเฉพาะปุยฝ้ายที่แก่เต็มที่ ดึงปุยฝ้ายออกจากกลีบสมอ ระวังไม่ให้เศษใบไม้ ติดปนมาด้วย โดยคัดเลือกเก็บปุยฝ้ายที่สะอาด ไม่ชื้นหรือมีเชื้อรา มิฉะนั้นปุยฝ้ายจะเสียหายทั้งกระบุง ต่อจากนั้นจะนำปุยฝ้ายมาเทใส่กระด้งเพื่อตรวจคัดเศษใบไม้หรือกลีบสมอที่หกร่วงปนมากับปุยฝ้ายออกให้ เหลือแต่ปุยฝ้ายที่สะอาด

๒) การตากปุยฝ้าย

เพื่อให้ปุยฝ้ายแห้งสนิทและป้องกันเชื้อราจึงต้องตากปุยฝ้าย โดยใส่ปุยฝ้ายในกระด้งขนาด ใหญ่เกลี้ยงให้พอเหมาะ ไม่ซ้อนทับกันหนาจนแสงแดดส่องไม่ทั่วถึง จะต้องหมั่นพลิกปุยฝ้ายเป็นระยะ ๆ เพื่อให้ถูกแดดทั่วถึงกันจนแห้งสนิทดีและฟู

๓) การคัดแยกเมล็ดออกจากปุยฝ้าย

ปุยฝ้ายที่สะอาดและแห้งสนิทนั้นยังมีเมล็ดฝ้ายอยู่ข้างในจึงต้องคัดแยกเมล็ดออกจากปุย ฝ้ายโดยใช้เครื่องมือที่เรียกตามภาษาถิ่นว่า “อีดฝ้าย” “อั่วฝ้าย” หรือ “หีบฝ้าย” เครื่องมือนี้นี้ทำจากไม้เนื้อ แข็ง โดยมีโครงสร้างประกอบด้วยส่วนฐานเป็นแผ่นไม้กระดานหนาพอประมาณต่อกันคล้ายรูปอักษร T ใน ภาษาอังกฤษ ในส่วนหัวของอักษร T จะมีหลักไม้ทรงสี่เหลี่ยม หลักไม้ในบางท้องถิ่นอาจแกะสลัก ตกแต่ง สวยงามเป็นยอดแหลมหรืออาจเป็นยอดมนเกลี้ยงเรียบ ๆ หลักไม้สูงประมาณ ๑๔-๑๖ นิ้วเท่ากันทั้งสอง ด้านเพื่อเป็นหลักของฟันเฟืองซึ่งเป็นไม้ ๒ ท่อนขนานกัน ส่วนด้านซ้ายทำเป็นเกลียวฟันเฟืองด้วยการบาก ไม้ให้เป็นร่องสัมพันธ์กัน ใช้ไขมันสัตว์ เช่น ไขมันวัว ไขมันควายเป็นน้ำมันหล่อลื่น ส่วนช่วงตรงกลาง ระหว่างหลักนั้นเป็นไม้ทรงกลมเกลี้ยงขนานชิดกัน ไม้ฟันเฟืองนี้ส่วนด้านขวามือจะยาวไม่เท่ากัน ท่อนบน จะสั้นกว่าส่วนท่อนล่างจะยาวกว่า และต่อไม้แป้นที่จับหมุนเพื่อให้ฟันเฟืองหมุนเคลื่อนไป เครื่องหีบฝ้ายมี ๒ ประเภท

ก. แบบลูกกลิ้ง (roller gin)

หลักการได้ปรับปรุงมาจากเครื่องโบราณมี ๒ ชนิด คือ ชนิดลูกกลิ้งเดี่ยว (single roller gin) และชนิดลูกกลิ้งคู่ (double roller gin) หลักการทำงานเหมือนกัน เพียงแต่ละชุดจะมีลูกกลิ้ง เดี่ยวหรือคู่เท่านั้น หลักการทำงานของเครื่องหีบฝ้ายชนิดนี้ก็คือ มีลูกกลิ้งกลมที่ทำด้วยหนังโค-กระบือ เส้น ผ่านศูนย์กลางประมาณ ๘ นิ้ว ยาวประมาณ ๑ เมตร มีแกนเหล็กอยู่กลางและมีใบมีดบนยาวเท่ากับลูกกลิ้ง แบบขนานติดกับลูกกลิ้ง ให้ลูกกลิ้งหมุนเข้าหาใบมีด และมีใบมีดซึ่งเคลื่อนที่ได้อีกใบหนึ่งยาวเท่ากับลูกกลิ้ง แต่ไม่มีคมอยู่ในตำแหน่งล่าง สำหรับเป็นตัวนำฝ้ายทั้งเมล็ดป้อนเข้าไป ลูกกลิ้งจะพาเส้นใยเข้าไปยังใบมีด และลอดใบมีดไปออกอีกด้านหนึ่ง ส่วนเมล็ดฝ้ายผ่านเข้าไปไม่ได้ก็จะตกลงอีกด้านหนึ่ง เครื่องหีบฝ้ายชนิด ลูกกลิ้งนี้ ถ้าเป็นชนิดลูกกลิ้งเดี่ยว ใน ๘ ชั่วโมงจะหีบฝ้ายทั้งเมล็ดได้ประมาณ ๔๐๐-๕๐๐ กิโลกรัม ถ้าเป็น ลูกกลิ้งคู่ก็จะได้สูงขึ้นอีกเท่าตัว ถ้ามีฝ้ายต้องหีบมากก็เพิ่มจำนวนเครื่องขึ้นจนพอเพียง เครื่องหีบฝ้ายชนิด ลูกกลิ้งนี้เหมาะสำหรับหีบฝ้ายชนิดใยยาวตั้งแต่ ๑-๑.๑๖ นิ้วขึ้นไป

วิธีการอีดฝ้าย, อั่วฝ้าย หรือหีบฝ้ายนั้นจะทำโดยการนำปุยฝ้ายที่ตากแห้งสะอาด ดีแล้ว ใช้มือหนึ่งจับที่จับค่อย ๆ หมุนฟันเฟืองไปอย่างต่อเนื่อง อีกมือจับปุยฝ้ายที่เตรียมไว้ใส่เข้าไประหว่าง

ไม้กลมเกลี้ยงขนานชิดกันซึ่งมีพื้นเพื่องอยู่ด้านนอก ส่วนที่เป็นปุ๋ยฝ้ายจะถูกหนีบลอดข้ามไปหล่นลงตะกร้าหรือกระบุงที่เตรียมไว้ ส่วนเมล็ดก็จะร่วงลงพื้นทำต่อเนื่องไปจนหมด

ข. แบบฟันเลื่อย (saw gin)

เครื่องหนีฝ้ายชนิดนี้ อีไลวิตนีย์ (Eli Whitney) ได้ประดิษฐ์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๓๓ (ค.ศ. ๑๗๙๐) เป็นเครื่องหนีฝ้ายที่ทำงานได้รวดเร็วและใช้คนงานน้อยกว่าแบบลูกกลิ้งมาก ทำให้ต้นทุนการหนีต่ำ หลักการของเครื่องหนีชนิดนี้ คือ มีใบเลื่อยวงเดือนขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๑๒ นิ้ว จำนวนหลายใบเรียงอยู่ชิดกัน โดยมีแกนเหล็กร้อยตรงกลาง ริมด้านหนึ่งของฟันเลื่อยนี้จะมีตะแกรงเหล็กเป็นซี่ ๆ ชิดกันขนาดเมล็ดฝ้ายลอดไม่ได้ ตั้งขนานกับแนวของใบเลื่อย ด้านตรงข้ามของตะแกรงนี้จะมีแปรงขนสัตว์แข็งที่ติดเป็นท่อนกลม มีแกนเหล็กตรงกลางเช่นกัน จัดให้ขนแปรงไม่ชิดกับปลายฟันเลื่อย และวางขนานกับตัวของใบเลื่อย จัดให้แกนใบเลื่อยกับแกนแปรงหมุนตรงข้ามกัน เมื่อเอาฝ้ายทั้งเมล็ดมาให้อยู่ชิดตะแกรงด้านนอก แล้วหมุนใบเลื่อย ใบเลื่อยก็จะดึงเอาเส้นใยออกมา ปุ๋ยฝ้ายที่ติดมากับฟันเลื่อยก็จะถูกแปรงกวาดออกไปอีกทางหนึ่ง ส่วนเมล็ดซึ่งลอดตะแกรงไม่ได้ก็จะตกไปอยู่ด้านหนึ่ง

๔) การติดฝ้ายหรือแกบฝ้าย

นำปุ๋ยฝ้ายที่คัดแยกเมล็ดออกหมดแล้วมาติด โดยใช้กงติดฝ้าย, กังยั้งฝ้าย หรือกงแกบฝ้าย ซึ่งทำจากซี่ไม้ไผ่ เหลาให้ปลายเรียวทั้งสองข้าง ใช้เชือกผูกที่ปลายทั้งสองข้างเพื่อมัดซี่ไม้ให้โค้งเข้าหากัน คล้ายกับคันธนู อุปกรณ์คู่กันคือปล้องไม้ไผ่ขนาดเล็กยาวประมาณ ๖-๘ นิ้ว และกระบุงขนาดใหญ่พิเศษ ทรงปากกว้างพอประมาณ ขอบปากกระบุงด้านหนึ่งมัดท่อนไม้ขนาดประมาณ ๔ x ๖ นิ้วเพื่อเวลาติดฝ้ายปากกระบุงจะโค้งก้นสูงชันจากพื้น กระบุงขนาดใหญ่นี้เรียกเป็นภาษาท้องถิ่นต่าง ๆ กันว่า กะเพียด, กะเพด หรือกระหลุมยั้งฝ้าย

วิธีการติดฝ้ายหรือแกบฝ้าย นำปุ๋ยฝ้ายมาใส่กะเพียด, กะเพด หรือกะหลุม แล้วเอามือหนึ่งจับกงติดฝ้ายหรือกังยั้งฝ้าย ถือด้านที่เป็นคันธนูไว้ให้เส้นเชือกถูกปุ๋ยฝ้าย แล้วใช้อีกมือจับปล้องไม้ไผ่ขนาดเล็กติดเส้นเชือกต่อเนื่องไปเพื่อให้ปุ๋ยฝ้ายกระจายตัวเป็นปุ๋ยละเอียด หมั่นคนปุ๋ยฝ้ายให้เชือกติดถูกจนทั่วสม่ำเสมอเป็นปุ๋ยละเอียดเหมือนกันทั้งหมด การติดฝ้ายแต่ละครั้งจะไม่ใส่ฝ้ายมากนัก จะติดฝ้ายให้เพียงพอเฉพาะการนำมาม้วนฝ้ายหรือล่อฝ้ายเท่านั้น ไม่ควรติดฝ้ายทั้งค้างไว้เพราะปุ๋ยฝ้ายจะคั่นตัวจับกันเป็นก้อนเหมือนเดิม การปั่นฝ้ายให้เป็นเส้นใยโดยใช้อุปกรณ์ ดังนี้ ๑. แป้นล่อฝ้าย ทำจากไม้เนื้อแข็ง เป็นแผ่นไม้หนาประมาณ ๑ นิ้ว รูปทรงส่วนใหญ่เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดประมาณ ๘ x ๑๐ นิ้วโดยด้านกว้างด้านหนึ่งจะมีที่จับ ๒. ไม้ล่อฝ้าย ทำจากไม้เนื้อแข็ง รูปทรงคล้ายตะเกียบ บางท้องถิ่นจะแกะสลักตามเป็นหยักเหลี่ยมสวยงาม

วิธีการม้วนฝ้ายหรือล่อฝ้าย คือ นำปุ๋ยฝ้ายที่ติดเป็นปุ๋ยละเอียดแล้ววางลงบนแป้นล่อฝ้าย ให้กระจายสม่ำเสมอ ปรมาณขนาดให้ใหญ่กว่าฝ่ามือเพียงเล็กน้อย แล้ววางไม้ล่อฝ้ายไว้บนส่วนปุ๋ยฝ้าย จากนั้นให้เอาฝ่ามือถูปุ๋ยฝ้ายให้ม้วนขนานเข้าไปกับไม้ล่อฝ้าย โดยรักษาน้ำหนักมือให้พอเหมาะเพื่อไม่ให้ม้วนฝ้ายแน่นหรือหลวมเกินไป แล้วดึงไม้ล่อฝ้ายออก จะได้ฝ้ายเป็นม้วนหลอดกลมยาวประมาณ ๘-๙ นิ้ว บางท้องถิ่นเรียกหลอดม้วนฝ้ายนี้ว่า คิว การม้วนฝ้ายหรือล่อฝ้ายนี้จะต้องทำจนหมดปุ๋ยฝ้ายที่ติดไว้ การ

ม้วนฝ้ายหรือล้อยฝ้ายนี้ทำสะสมไว้ได้แล้วทยอยนำไปปั่นเป็นเส้นด้าย แต่ก็ไม่ควรเก็บม้วนฝ้ายหรือล้อยฝ้ายไว้นานเกินไป โดยปกติหลังจากม้วนฝ้ายหรือล้อยฝ้ายได้พอประมาณจึงนำไปปั่นเป็นเส้นใยจนหมดม้วนฝ้าย

๕) การปั่นฝ้ายหรือหลาปั่นฝ้าย

การปั่นฝ้ายให้เป็นเส้นใยฝ้ายจะใช้เครื่องมือที่เรียกว่า กงปั่นฝ้าย หรือหลาปั่นฝ้าย การปั่นฝ้ายนี้ภาษาท้องถิ่นทางภาคอีสานเรียกว่า การเข็นฝ้าย, การปั่นฝ้าย หรือหลาปั่นฝ้าย ส่วนโครงสร้างทำจากไม้เนื้อแข็ง ส่วนวงล้อนั้นประกอบจากซี่ไม้ไผ่ โครงสร้างส่วนฐานประกอบจากท่อนไม้คล้ายตัวอักษร T โดยส่วนหัวมีเสาหลัก ๒ ข้างเข้าต่อเป็นเดือยทะลุฐาน ข้างหนึ่งสั้นกว่าเพื่อให้เอียงเข้าหาด้านผู้ปั่น ส่วนเสาหลักที่ทะลุฐานขึ้นไปจะยาวเท่ากัน โดยส่วนกึ่งกลางจะเจาะทะลุใส่คานแกนของวงล้อปั่นฝ้าย วงล้อนี้จะทำด้วยซี่ไม้ไผ่มัดประกบกันด้วยเส้นเชือก มีลักษณะคล้ายวงล้อจักรยาน ที่คานแกนกลางวงล้อนี้จะต่อยาวออกมาเป็นที่จับสำหรับหมุนปั่นฝ้ายส่วนฐานอีกด้านหนึ่งเข้าเดือยไม้อีกชิ้นหนึ่ง ซึ่งมีหลักเดียว ๆ ขึ้นไปเป็นคานใส่เหล็ก ด้านหนึ่งยื่นเป็นปลายแหลมเข้าหาด้านผู้ปั่นฝ้าย เหล็กปลายแหลมนี้เรียกว่า ไน ซึ่งหมุนโดยแรงเหวี่ยงของเส้นเชือกที่ผูกโยงรอบวงล้อมาหาแกนของเหล็กไน เมื่อหมุนวงล้อเหล็กไนก็หมุนไปด้วย

วิธีการปั่นฝ้ายหรือเข็นฝ้าย เอาปลายม้วนฝ้ายจ่อไว้ที่ไน ส่วนมืออีกข้างจับที่หมุนให้วงล้อหมุน ส่วนไนก็จะหมุนตาม ทำให้แรงเหวี่ยงดีเกลียวม้วนฝ้ายที่จ่อไว้ เมื่อดึงมือที่ถือม้วนฝ้ายออกมาก็จะเป็นเส้นฝ้าย เมื่อผ่อนมือย้อนกลับเส้นฝ้ายก็จะม้วนอยู่กับเหล็กไน เมื่อใกล้จะหมดม้วนฝ้ายก็เอาม้วนฝ้ายอันใหม่ทำต่อเนื่องกับม้วนฝ้ายอันเดิมให้เป็นเส้นฝ้ายเดียวกันจนเส้นฝ้ายเต็มเหล็กไนจึงค่อย ๆ คลายเส้นใยฝ้ายจากเหล็กไนใส่ไม้เปียฝ้ายหรือไม้เปียฝ้าย

๖) การเปียฝ้าย

การเปียฝ้ายเป็นขั้นตอนที่ทำเพื่อพันพักด้ายที่ปั่นเส้นใยฝ้ายแล้ว เพื่อทำเป็นปอยหรือโจฝ้าย โดยใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่าไม้เปีย, ไม้เปีย หรือไม้เป ซึ่งทำจากไม้เนื้อแข็ง ลักษณะรูปทรงไม้เปียในประเทศไทยมี ๒ แบบด้วยกัน ได้แก่ ๑) ไม้เปียแบบไขว้ เป็นแบบที่พบว่าใช้กันมากในหลายกลุ่มวัฒนธรรมของประเทศไทยเช่น ไทยวน ไทยลื้อ ไทพวน และภูไท หรือ ผู้ไทยเป็นต้น โครงสร้างไม้เปียแบบนี้ ส่วนไม้ที่เข้าเดือยปิดหัวท้ายหรือส่วนบนส่วนล่างจะไขว้สลับทิศกัน และนิยมแกะสลักเป็นหยักเหลี่ยมหรือลวดลายสวยงาม ๒) ไม้เปียแบบขนาน เป็นแบบที่พบในกลุ่มวัฒนธรรมไทครั้ง โครงสร้างส่วนไม้ที่เข้าเดือยปิดหัวปิดท้ายหรือส่วนบนส่วนล่างจะเป็นแนวขนานกัน มักนิยมทำแบบเรียบ ๆ บางชิ้นทำจากไม้ไผ่ก็มี

วิธีการเปียฝ้าย นำใยฝ้ายที่ม้วนไว้กับเหล็กไนมาคลายออกแล้วค่อย ๆ พันกับไม้เปียโดยใช้มือข้างหนึ่งกำไม้เปียตรงกลางแกน แล้วใช้มืออีกข้างหนึ่งจับเส้นใยฝ้ายพันกับไม้เปียให้หนาพอประมาณโดยรักษาน้ำหนักมือให้พอดีเพื่อไม่ให้เส้นใยฝ้ายตึงเกินไปหรือหย่อนเกินไป เมื่อได้เส้นใยฝ้ายในปริมาณที่ต้องการก็จะคลายออกมาพันเป็นปอยหรือโจด้ายเพื่อเก็บเส้นใยฝ้ายไม่ให้พันกันยุ่ง และเป็นระเบียบพร้อมที่จะนำไปทอผ้า เส้นใยฝ้ายที่สำเร็จเป็นปอยหรือโจฝ้ายนี้หากนำไปทอโดยไม่ย้อม ควรชุบน้ำข้าวเพื่อให้เส้นใยฝ้ายแข็งแรงและไม่เป็นขน ส่วนเส้นใยฝ้ายที่จะนำไปย้อมสีต้องนำไปต้มฟอกเพื่อล้างไขมันออกเสียก่อนจึงจะนำมาย้อมสีต่อไป (<http://thaigoodview.com/node/๑๑๕๕๒๑>)

โดยทั่วไปช่วงเวลาการเก็บฝ้ายจะอยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายนหรือธันวาคม เมื่อเก็บดอกฝ้ายแล้วจะนำมาตากแห้งแดดให้แห้งสนิท แล้วเก็บสิ่งสกปรกที่เจือปนออกจนหมด นำไปแยกเมล็ดฝ้ายออกจากปุยฝ้ายด้วยวิธีการนี้เรียกว่า “อ้วฝ้าย” แล้วนำปุยฝ้ายไปดัดให้ปุยฝ้ายแตกตัวละเอียดฟูขึ้นด้วยแรงสั่นสะเทือนของสายดัด ซึ่งเรียกว่า “กงดัดฝ้าย” จากนั้นนำปุยฝ้ายที่ดัดจนเป็นปุยละเอียดดีแล้วไปล้อด้วย “ไม้ล้อ” โดยใช้ไม้ล้อคลึงบนแผ่นปุยฝ้ายที่วางอยู่บน “กระดานล้อ” ให้เป็นแท่งกลมยาวแล้วดึงไม้ล้อออก แท่งกลมยาวที่ล้อเสร็จแล้วเรียกว่า “ดัว” หลังจากนั้นจึงนำไปเส้นฝ้ายให้เป็นเส้นใย โดยใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่า “หลา” ที่มีสายพานเชือกโยงจากหลาไปปั่นหมุนแกนเหล็กในเพื่อล้อฝ้ายให้เป็นเส้นใยพันม้วนอยู่กับแกนเหล็กใน เมื่อเต็มเหล็กในแล้วจึงจัดฝ้ายเข้า “ไม้ซาเปีย” เพื่อทำเป็นโจหรือปอยโดยกะขนาดเอง หลังจากนั้นจึงนำเส้นฝ้ายไปย้อมสีที่ต้องการ ในบางท้องถิ่นนิยมนำเส้นด้ายไป “ฆ่า” ด้วยการชุบน้ำขาวหรือให้ฝ้ายมีความเหนียวคงทนไม่ขาดง่าย จากนั้นจึงนำไปใส่กงเพื่อกวักเส้นด้าย แล้วนำมาปั่นหลอดแยกเส้นฝ้ายออกเป็น ๒ จำพวก คือ เส้นยืน และเส้นพุ่ง เพื่อใช้ในการทอผ้าต่อไป (phathai.tripod.com/html/Phathai๒_๑_๓.html)

๒.๕. การย้อมสีธรรมชาติ

สีธรรมชาติคือสีที่สกัดได้จากวัตถุดิบที่มาจาก พืช สัตว์ และแร่ธาตุต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากกระบวนการตามธรรมชาติ แหล่งวัตถุดิบของสีธรรมชาติสามารถหาได้จากต้นไม้ ใบไม้ และจากบางส่วนของสัตว์หลายชนิด สามารถให้สีสันทตามที่เราต้องการ และด้วยกรรมวิธีการผลิตที่แตกต่างกันทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้มีความสวยงามและสีสันทที่หลากหลาย หนึ่งในผลิตภัณฑ์ที่นิยมมากคือ สีย้อมผ้า แหล่งวัตถุดิบสำหรับสีย้อมผ้าธรรมชาติที่มักนำมาใช้กันมักเป็น พืช สัตว์ และแร่ธาตุที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่น เพื่อนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาในท้องถิ่น ตาารางด้านล่างแสดงแหล่งวัตถุดิบที่เป็นพืชและสัตว์ที่นิยมนำมาใช้ทำสีธรรมชาติในการย้อมสีผ้า

แหล่งวัตถุดิบของสีธรรมชาติ	ส่วนที่ให้สี	สีที่ได้
มะเกลือ	ผล	สีดำ, เทา
เพกา	เปลือก	เขียวอ่อน, เขียวขี้ม้า
ฝาง	แก่น, ราก, ฝัก	บานเย็น, ชมพู, แดงเลือดหมู, สีเหลือง
ประดู่	เปลือก, แก่น	ม่วง, แดงน้ำตาล
เข/แกแล	แก่นไม้ (เนื้อไม้)	เหลือง
ครั่ง (แมลง)	ตัว	แดง
หว่า	ผล	ม่วงอ่อน
คราม	ใบ	น้ำเงิน
ดอกคำฝอย	ดอก	แดง
ห้อม	ใบ	น้ำเงิน
มังคุด	เปลือกของผล, ใบ	ชมพู, ส้ม
คำเงาะ	เมล็ด	แดงส้ม, แดงน้ำตาล, ส้ม

วัสดุแต่ละชนิดที่นำสกัดทำสีย้อมผ้าจากธรรมชาติ มีการติดสีและความคงทนต่อการขัดถูหรือแสงไม่เท่ากันขึ้น อยู่กับองค์ประกอบภายในของพืชและเส้นใยของผ้าที่นำมาใช้ย้อม จึงมีการใช้สารประกอบต่างๆ มาเป็นตัวช่วยในการทำให้เส้นใยดูดซับสีให้สีเกาะเส้นใยได้แน่นขึ้น มีความทนทานต่อแสง และการขัดถูเพิ่มขึ้น ซึ่งเรียกว่า สารช่วยย้อมและสารช่วยให้สีติด สารเหล่านี้นอกจากจะเป็นตัวจับย้อมสีและเพิ่มการติดสีในเส้นใยแล้วยังช่วยเปลี่ยนเฉดสีให้เข้มจาง หรือสดใส สว่างขึ้นได้ สารช่วยย้อมหรือกระตุ้นสีธรรมชาติ ที่นิยมใช้กันได้แก่ น้ำปูนใส น้ำด่าง (น้ำขี้เถ้า) กรด (น้ำมะนาว น้ำมะขามเปียก น้ำใบ/ผักล้มป๋อย) น้ำบาดาล น้ำโคลน (บ่อที่มีน้ำขังตลอดปี) ส่วนสารช่วยให้สีติด ได้แก่ สารฟาด (พืชที่มีรสฝาดและขม) โปรตีนจากน้ำถั่วเหลือง และเกลือแกง เป็นต้น

(<https://sites.google.com/site/jutamaspasalung/txy-xd/kar-yxm-pha-si-thrmchati>)

เส้นใยที่ได้จาก “ฝ้าย” จะมีสีขาวหรือสีขาวขุ่น หรือน้ำตาลอ่อน ขึ้นอยู่กับชนิดของฝ้าย ดังนั้นเมื่อนำมาทอจึงต้องนำฝ้ายไปย้อมเพื่อให้เกิดสีที่สวยงาม ในอดีตสีที่นำมาย้อมฝ้ายนั้นจะได้จากวัสดุธรรมชาติซึ่งสามารถหาวัตถุดิบได้ตามท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นเปลือกไม้ รากไม้ ดอก ผล หรือจากสัตว์บางชนิด แต่เนื่องจากการรวมวิธีในการสกัดสีจากธรรมชาติค่อนข้างยุ่งยาก และวัตถุดิบเริ่มหายาก อีกทั้งสีสันทัดไม่มีความหลากหลาย คุณภาพในการย้อมไม่ดีนัก จึงมีการนำสีที่ได้จากระบวนการทางวิทยาศาสตร์หรือสีเคมีมาใช้ในการย้อม ซึ่งช่วยให้สะดวก รวดเร็ว รวมทั้งยังให้สีสันท่าง ๆ มากมาย สามารถไล่ระดับสีได้ จึงทำให้ผู้ที่ใช้กรรมวิธีการย้อมสีธรรมชาติลดน้อยลงมาก ปัจจุบันสีที่นำมาย้อมเส้นใยฝ้ายสามารถแบ่งได้เป็นสีธรรมชาติและสีวิทยาศาสตร์ สีที่ได้จากธรรมชาติทั้งหมดได้มาจากพืชและสัตว์บางชนิด สีที่ได้จากพืชจะนำมาจากส่วนต่าง ๆ ได้แก่เปลือก ราก แก่น ใบ ดอก และผล ส่วนสัตว์นั้นได้มาจาก “ตัวครั่ง” วัตถุดิบที่นำมาใช้ และกระบวนการในการย้อมสีธรรมชาตินั้นแต่ละท้องถิ่นก็จะมีมีความแตกต่างกันสีสันทัดจึงแตกต่างกันไป

ขั้นตอนการย้อม

การย้อมนั้นแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ การย้อมเย็นและการย้อมร้อน

- ๑) การย้อมเย็นนั้นจะนิยมย้อมในหม้อดิน โดยการเตรียมน้ำสีใส่ไว้ในหม้อ จากนั้นนำเส้นฝ้ายไปจุ่มลงในหม้อใช้มือคน บีบ จนกระทั่งได้สีตามต้องการ หรือจะทำการหมักไว้เพื่อให้สีที่ได้เข้มขึ้น
- ๒) การย้อมร้อน เป็นการนำเส้นฝ้ายไปต้มในหม้อที่ใส่น้ำสี ใช้ไม้คนเพื่อให้ฝ้ายโดนน้ำสีอย่างทั่วถึงเมื่อได้สีตามต้องการจึงนำไปซักและตากแห้งซึ่งการย้อมร้อนมีขั้นตอนดังนี้
 - ก. นำเส้นฝ้ายที่จะไปทำการย้อมมาซักด้วยน้ำสะอาดเพื่อขจัดฝุ่นผงและไขต่าง จากนั้นบีบน้ำออกให้หมดเพื่อให้สีที่ ย้อมติดเส้นฝ้ายอย่างสม่ำเสมอ
 - ข. นำเส้นฝ้ายที่บีบหมาดแล้วลงไปต้มในหม้อน้ำสี คนฝ้ายอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้สีเข้าไปในเส้นฝ้ายอย่างทั่วถึงประมาณ ๓๐ นาที (ขึ้นอยู่กับชนิดของวัตถุดิบที่นำมาย้อม)
 - ค. เมื่อได้สีตามต้องการ นำเส้นฝ้ายขึ้นจากหม้อต้ม บิดให้หมาด นำไปซักด้วยน้ำ สะอาด แล้วตากให้แห้ง ถ้าต้องการให้สีเข้มขึ้นสามารถนำมาต้มอีกครั้งหนึ่งจนกว่าจะได้สีตามต้องการ

หมายเหตุ : วัตถุดิบแต่ละชนิดให้สีเหมือนกันแต่คนละโทนสี

สี	ชนิดของวัตถุดิบ
แดง	ตัวครึ่ง, รากยอ, เปลือกก่อ
แดงเลือกนก (ส้ม)	ผลสะติ
เขียว	เปลือกมะม่วง, เปลือกลิ้นฟ้า, ใบหูกวาง, เปลือกสมอ, สัก
เหลือง	ขมิ้นชัน, แก่นแซ, เปลือกขนุน
ดำ	ผลมะเกลือ, ผลกระเจาย
น้ำตาล	เปลือกประดู่, เครือไก่อ, ผลหมาก
เทา	เปลือกบก, เหง้ากล้วย
ม่วงเทา	เปลือกหว่า
ม่วงอ่อน	ผลหว่า
คราม, น้ำเงิน, ฟ้า	ต้นคราม

(phathai.tripod.com/html/Phathai๒_๑_๓.html)

กะเหรี่ยงจะมีความชำนาญในการย้อมสีเส้นด้ายด้วยวัสดุจากธรรมชาติ โดยจะกะด้ายให้เพียงพอในการขึ้นเครื่องทอแต่ละครั้ง เพื่อให้ได้สีที่เหมือนกัน การย้อมสีธรรมชาติมีวิธีแตกต่างกันไป โดยขึ้นอยู่กับวัสดุที่นำมาใช้ แต่ทั้งนี้ถ้าอยากให้ได้สีติดดีต้องนำด้ายมาผ่านกระบวนการละลายไขมัน โดยต้มน้ำเดือดประมาณครึ่งชั่วโมง แล้วซักด้วยน้ำเย็นจนฝ้ายเป็นสีขาว ปัจจุบันชาวบ้านใช้วิธีซักด้วยผงซักฟอกแล้วล้างออก จากนั้นจึงนำไปย้อมสีขณะด้ายกำลังเปียก

วัสดุธรรมชาติที่นิยมใช้

ชื่อไทย	ชื่อกะเหรี่ยง	ส่วนที่ใช้	สีที่ได้
ขมิ้น	เส่ยอ	หัว, เหง้า	เหลือง
คราม	นอช่อ	ใบ	กรมท่า
"	สะหย่า	ใบ, ยอด	ดำ
-	โค๊ะ	ราก	แดง
สมอป่า	-	ใบ	กากี้แกมเขียว
"	-	เปลือก	เขียวแก่
แก่นขนุน	-	แก่น	เขียวทองอ่อน

เปลือกเพกา	-	เปลือก	เขียวตองอ่อน
ประดู่, ไม้แดง	-	เปลือก	แดง
เงาะป่า	-	เมล็ดใน	แสด
ต้นปุย	-	เปลือก	ชมพู

ตัวอย่างการย้อมด้วยสีธรรมชาติ

๑. การย้อมด้วยขมิ้น ส่วนที่นำมาใช้ เอาเฉพาะหัวที่แก่จัดเท่านั้น เมื่อย้อมแล้วจะให้สีเหลือง

วัสดุที่ใช้ มีดังนี้ (๑) ขมิ้น ๑/๒ กิโลกรัม (๒) ด้าย ๒ ใจ (๓) ปูนกินกับหมาก หรือปูนขาว ๑ ช้อนชา (๔) น้ำ ๑-๒ ลิตร วิธีการ นำขมิ้นมาตำหรือบดให้ละเอียด ผสมกับน้ำและปูน แล้วนำด้ายลงแช่ พร้อมทั้งทิ้งนวดจนเปียก จากนั้นตั้งไฟปานกลางให้เดือดประมาณ ๒๐ นาที หลังจากต้มเสร็จแล้วยกด้ายขึ้นตากแดดจนแห้ง ถ้าต้องการให้สีมีความเข้ม และป้องกันสีตก ให้ใส่ปูนลงไปใ้ในน้ำย้อมครั้งที่ ๒ อีกเล็กน้อย

๒. การย้อมด้วยคราม ส่วนที่นำมาใช้ คือ ใบแก่ เมื่อย้อมแล้วให้สีน้ำเงินเข้ม หรือกรมท่า

วัสดุที่ใช้ย้อม มีดังนี้ (๑) คราม ๒ ชีด (๒) ด้าย ๒ ใจ (๓) ปูน ๑ ใจ (๔) น้ำ ๑-๒ ลิตร (๕) ข้าวสุก ๑ กำมือ (๖) ขี้เถ้าไม้ขี้เหล็ก

วิธีการ

ขั้นตอนที่ ๑ การทำน้ำคราม นำใบคราม จากต้นที่มีอายุประมาณ ๓ เดือน (สังเกตจากเริ่มออกดอก) มาแช่น้ำจนใบเปื่อย ใส่ปูนขาว และขี้เถ้าไม้ขี้เหล็ก แห่ต่ออีก ๒-๓ คืน จากนั้นกวนน้ำครามจนขึ้นฟองทิ้งไว้จนตกตะกอน เหน้าใส่ทิ้ง นำส่วนที่ตกตะกอนมากรองด้วยผ้า จะได้ครามเป็นก้อนเก็บไว้ย้อมผ้าต่อไปได้

ขั้นตอนที่ ๒ นำด้ายและครามมานวดรวมกันจนผสมน้ำ พร้อมทั้งใส่ปูนขาวลงไป แล้วนำมาต้มกับไฟอ่อน ๆ ประมาณ ๓๐ นาที นำด้ายขึ้นมาผึ่งลมให้แห้ง แล้วย้อมซ้ำหากสียังไม่เข้มพอ

ขั้นตอนที่ ๓ นำด้ายและข้าวสุกมา นวดพร้อมกับไฟอ่อน ๆ ประมาณ ๓๐ นาที นำด้ายขึ้นมาผึ่งลมให้แห้งสนิท แล้วนำมาใช้ทอเป็นผ้าต่าง ๆ ได้

๓. การย้อมด้วยสะหย่า ให้สีดำสนิทใช้ส่วนที่เป็นใบ และยอดของพืช (ไม่เก็บในช่วงที่พืชกำลังออกดอก) วัสดุที่ใช้ย้อม มีดังนี้ (๑) สะหย่า ๑ กิโลกรัม (๒) ด้าย ๒ ใจ (๓) ปูน ๑ ช้อน (๔) น้ำ ๑-๒ กำมือ (๕) ข้าวสุก ๑-๒ กำมือ (๖) ขี้เถ้าไม้ขี้เหล็ก

วิธีการ ทำเช่นเดียวกับการย้อมด้วยต้นคราม

หมายเหตุ "สะหย่า" เป็นพืชชนิดหนึ่งที่ให้สีดำสนิท แตกต่างจากมะเกลือ ซึ่งให้สีเทา นอกจากนั้น สะหย่ายังมี ๒ ชนิด คือชนิดที่ให้สีดำ และชนิดที่ให้สีแดง โดยสังเกตความแตกต่างได้จากสีของใบสะหย่า ถ้าให้สีดำใบจะเป็นสีดำ ชนิดที่ให้สีแดง ใบจะเป็นสีแดง

๔. การย้อมด้วยโค๊ะ ให้สีแดง ส่วนที่นำมาใช้คือ ราก

วัสดุที่ใช้ย้อม มีดังนี้ (๑) รากโค๊ะ ๑/๒ กิโลกรัม (๒) ด้าย ๒ ใจ (๓) น้ำมันพืชหรือน้ำมันหมู ๑-๒ ช้อนโต๊ะ (๔) ปูน ๑ ช้อน (๕) ขี้เถ้าไม้ไผ่ หรือกากกล้วยกรอง ๑ ลิตร (๖) ใบส้มป่อยหรือมะขาม ๒ขีด

วิธีการ

ขั้นตอนที่ ๑ นำด้ายกับน้ำมันพืช และขี้เถ้า นำมาวนและตำจนเข้ากัน

ขั้นตอนที่ ๒ นำขมิ้นเพียงเล็กน้อยมาทดสอบว่ามีการเปลี่ยนสีหรือยัง หากมีการเปลี่ยนสีแล้วนำมาต้มกับน้ำประมาณ ๒ ลิตร โดยใช้ไฟอ่อน ๆ ประมาณ ๓๐ นาที หลังจากนั้นนำมาตากจนแห้ง

ขั้นตอนที่ ๓ นำด้ายมาซักจนกว่าน้ำมันพืชจะหมดแล้วผึ่งให้หมาด ๆ

ขั้นตอนที่ ๔ นำรากของโค๊ะ มาสับหรือซอยเป็นแผ่นบาง ๆ และตำให้ละเอียด (ห้ามสับบนเขียงที่ใช้ทำกับข้าว) และนำด้ายมาคลุมวนวด และใส่น้ำลงไปพร้อมทั้งผสมกับน้ำส้มป่อย หรือมะขามที่คั้นจากใบหรือยอด แล้วนำมาตั้งไฟประมาณ ๑๐ นาที ใช้ไฟปานกลาง

ขั้นตอนที่ ๕ หลังจากต้มย้อมสีเรียบร้อยแล้วก็นำออกมาตากแดดจนแห้ง หากสียังจางก็ย้อมสีซ้ำอีกจนพอใจ

ข้อห้ามในการย้อม

๑. ห้ามย้อมผ้าในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ หรือ แรม ๑๕ ค่ำ
๒. ห้ามย้อมผ้าในวันที่มีคนตายในหมู่บ้าน
๓. ห้ามย้อมผ้าในขณะที่เริ่มตั้งครรภ์จนกว่าจะคลอดบุตร

(www.hilltribe.org/thai/karen/karen)

๒.๕. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นายสาธัญ พันธสมบูรณ์ และคณะ “การพัฒนากระบวนการย้อมสีธรรมชาติเพื่อยกระดับคุณค่าของผ้าทอบ้านโพนแพง ตำบลตินจี่ อำเภอคำม่วน จังหวัดกาฬสินธุ์” (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มีนาคม ๒๕๕๔) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์การทอผ้าย้อมสีธรรมชาติของบ้านโพนแพง “ตำนาน พัฒนาการของวัตถุดิบ กระบวนการผลิต การแปรรูปและการตลาด” หาแนวทางเพิ่มคุณค่าและมูลค่าผ้าทอพื้นเมืองบ้านโพนแพง รวมถึงสร้างความตระหนักต่อคุณค่าของผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ และการใช้ประโยชน์จากผ้าทอของคนในชุมชนอันนำไปสู่การพึ่งตนเอง ใช้เวลาในการดำเนินงาน ๑ ปีครึ่ง จากการดำเนินงานทางคณะวิจัยได้เรียนรู้การบริหารจัดการกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองย้อมสีธรรมชาติ ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น และสร้างความเข้าใจกับกลุ่มเยาวชนชนตอบบาทของกลุ่มเยาวชนที่จะสานต่อเอกลักษณ์ของชุมชนต่อไป ผลเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์การทอผ้าย้อมสีธรรมชาติของบ้านโพนแพง “ตำนาน พัฒนาการของวัตถุดิบ กระบวนการผลิต การแปรรูป และการตลาด” พบว่าชาวบ้านโพนแพงไม่ใช่ชนเผ่าภูไทแต่หากเป็นกลุ่มชาวชนบทสมัยก่อนหลาย ๆ กลุ่มมาตั้งรกรากบริเวณแม่น้ำสังกะ และเรียกตัวเองว่า ไทภู ซึ่งมีประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตเป็นของตัวเอง จากการจัดเวทีเพื่อหาแนวทางเพิ่มคุณค่า และมูลค่าผ้าทอพื้นเมืองบ้านโพนแพงพบว่าชาวบ้านโพนแพงมีความเชี่ยวชาญในการทำผ้าย้อมครามมากกว่าการทำผ้าแพรวาซึ่งเป็นการวิ่งตามกระแสภายนอกที่นิยมผ้าแพรวามากกว่า แต่เมื่อกลุ่มทำผ้าย้อมสีธรรมชาติตระหนักต่อคุณค่าและมูลค่าของผ้าย้อมครามแล้วเกิดการพัฒนาความร่วมมือระหว่างการผลิตผ้าแพรวาและผ้าย้อมครามเป็นผลให้กลุ่มมีรายได้มากขึ้น และ

การใช้ประโยชน์จากผ้าทอของคนในชุมชนมากขึ้นอันนำไปสู่การพึ่งตนเอง นอกจากนี้ทีมวิจัยเน้นแนวทางสร้างความตระหนักต่อคุณค่าของผ้าทอย้อมสีธรรมชาติแก่กลุ่มเยาวชนในชุมชนที่จะเป็นผู้สานต่ออัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของชุมชนต่อไป

นางสุนทรี ไชยะบุตร และคณะ “การใช้ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าเพื่อเพิ่มรายได้ของกลุ่มทอผ้าบ้านหนองยาง ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร” (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ภูมิภาคพันธ์ ๒๕๕๖) ดำเนินงานในพื้นที่บ้านหนองยาง ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) ศึกษาข้อมูลบริบทชุมชน และพัฒนาการบริหารจัดการกลุ่มทอผ้า ตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน ๒) เพื่อศึกษารวบรวมลวดลายผ้า คุณค่า และความหมายของผ้าทอมือตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ๓) เพื่อศึกษาความต้องการของผู้ใช้ที่มีต่อลวดลายผ้าทอ ๔) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาด้านการทอผ้าเพื่อการอนุรักษ์และเพิ่มรายได้ของกลุ่มทอผ้าบ้านหนองยาง ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เริ่มที่ความสนใจของสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านหนองยางที่เริ่มก่อตั้งกลุ่มเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ปัจจุบันมีสมาชิก จำนวน ๓๓ คน เริ่มก่อตั้งด้วยเงินทุน ๑๒,๗๕๐ บาท ด้วยเจตนารมณ์ที่อยากรักษาและสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอมือไว้ จึงได้รวมกลุ่มเพื่อสืบสานวัฒนธรรมการทอผ้าด้วยมือเอาไว้ โดยแรกเริ่มทำเพื่อใช้เอง และจำหน่ายภายในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงต่อมาจึงได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก อบต.โคกสำราญ วัดุดิบทันนำมาใช้ทอผ้านั้น ปัจจุบันจะใช้เส้นด้ายโรงงาน ซึ่งอดีตนั้นแต่ละบ้านจะเลี้ยงไหมเพื่อผลิตเส้นไหม ไว้ทอเป็นผ้าไหม แต่ปัจจุบัน เมื่อสวนหม่อนเริ่มหมด การเลี้ยงหม่อนไหมก็สูญหายไป การทอผ้าของกลุ่มจึงพึ่งเส้นด้าย เส้นด้ายจากตลาดแทนสภาพปัญหาที่นำมาซึ่งการวิจัยครั้งนี้ ทางกลุ่มเริ่มพบว่า การทอผ้าเริ่มมีคนสนใจน้อยลง ทั้ง ๆ ที่เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ คนอายุต่ำกว่า ๔๐ ปีลงมามีน้อยคนที่สนใจ อีกทั้งยังพบว่าลวดลายของผ้าที่ทอขึ้นไม่หลากหลายเหมือนในอดีตส่วนใหญ่เป็นลายเดิมซ้ำ ๆ กัน ทำให้ขาดความโดดเด่น ขาดการสืบทอดหรือรับเอาภูมิปัญญาต่อจากผู้เฒ่าผู้แก่ ทำให้คนที่มีความสามารถด้านการทอผ้าด้วยมือลดน้อยลง ปัญหาที่กลุ่มค้นพบจึงนำมาซึ่งโครงการวิจัยนี้ กระบวนการวิจัย งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม อาทิจำ ร่วมรับรู้ปัญหาของกลุ่ม ร่วมเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ออกแบบกระบวนการเพื่อทดลอง ร่วมทดลอง และร่วมสรุปผล ทำให้กลุ่มรับรู้ว่าการกระบวนการแก้ไขปัญหากลุ่มนั้นมีหลายแนวทาง ขึ้นอยู่กับว่า กลุ่มจะแก้ไขปัญหามาก่อนหลัง โดยทางกลุ่มทอผ้า เลือกเอาประเด็นการพัฒนาสีผ้าให้มีความหลากหลาย เน้นสีสดใสมากขึ้น ซึ่งสามารถทำได้ทันที กิจกรรมที่ ๒ พื้นฟูการปลูกหม่อน เพื่อนำไปสู่การเลี้ยงไหม เพื่อฟื้นการทอผ้าไหมขึ้นมาใหม่ กิจกรรมที่ ๓ ถ่ายทอดการทอผ้าไปสู่เยาวชน ส่วนกิจกรรมการพัฒนาลวดลาย การแปรรูป รวมทั้งการพัฒนากลุ่มและการตลาด เป็นงานที่ค่อนข้างใช้เวลาและชุมชนจะต้องค่อยๆเรียนรู้ ดังนั้นผลที่เกิดขึ้นยังไม่สามารถวัดผลได้ในช่วงงานวิจัยนี้ แต่ถึงอย่างไรก็ตามทางกลุ่มทอผ้าบ้านหนองยางก็มีความพยายามที่จะดำเนินการไปพร้อมกันแบบค่อยเป็นค่อยไป มีการศึกษาดูงาน ทำให้เกิดแนวคิดที่หลากหลายขึ้น เช่น การเลี้ยงไหมเพื่อขายฝักไหม โดยออกแบบกระบวนการนี้ให้กับกลุ่มเยาวชน ซึ่งสอดคล้องกับกิจกรรมการฟื้นสวนหม่อนเพื่อเลี้ยงไหมกิจกรรมนี้จึงเกิดการถ่ายทอดเทคนิคการเลี้ยงหม่อนระหว่างผู้เฒ่าผู้แก่และเยาวชน ผลการวิจัย จากการศึกษาข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ทำให้กลุ่มรับทราบข้อมูลทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งไม่เพียงเท่านั้น ในระหว่างเก็บข้อมูล ที่ต้องทำกับคนหลายกลุ่ม หลายวัย ทำให้นักวิจัยต้องเรียนรู้ทักษะทั้งการพูด จำ เขียน

สังเกต รวมทั้งการแสดงความคิดเห็น การนำเสนอ ในเวทีที่พี่เลี้ยงจัดขึ้น การรู้จักวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อ ออกแบบปฏิบัติการ ส่วนผลที่เกิดจากการปฏิบัติการนั้น ทำให้กลุ่มทอผ้ามีทางเลือกในการพัฒนาอาชีพทอ ผ้ามมากขึ้น มองภาพการทำงานเป็นระบบมากขึ้น อาทิ การผลิต แปรรูป การตลาด และการสืบทอด บน พื้นฐานของชุมชน โดยในแต่ละประเด็นจะมีกิจกรรมย่อยๆเพื่อปฏิบัติการ ซึ่งบางกิจกรรมทำในระหว่าง การวิจัยและบางกิจกรรมชุมชนวางแผนจะนำไปปฏิบัติแม้งานวิจัยจะสิ้นสุด ผลที่เกิดขึ้นจากงานวิจัย มีทั้งผลเชิง กระบวนการและผลตามวัตถุประสงค์ แม้จะยังไม่สามารถชี้ชัดถึงรูปธรรมในการใช้ภูมิปัญญาด้านการทอผ้า เพื่อเพิ่มรายได้ แต่กิจกรรมที่ชุมชนได้เรียนรู้จะสามารถนำไปใช้เพื่อพัฒนาผ้าทอมือของกลุ่มให้มีคุณภาพ ยิ่งขึ้น กระบวนการเรียนรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทำให้สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความกระตือรือร้น คิด และ วางแผนอย่างเป็นระบบมากขึ้น ซึ่งไม่เพียงแค่การทอผ้าเพื่อขายเท่านั้นได้ต้องมองเรื่องการถ่ายทอด และ การพัฒนาผ้าทอมือให้เข้าถึงตลาดมากขึ้น และในหลายกิจกรรมที่มีการตั้งเป้าหมายไว้ในระหว่างงานวิจัย แล้วไม่ได้ทำ ทางกลุ่มก็มีความตั้งใจจะทำ เช่น การสร้างสวนหม่อน การทอผ้าไหมซึ่งปัจจุบันเหลือน้อยมาก การพัฒนาลายผ้า และการหาผู้สืบทอดงานผ้าทอมือ ซึ่งในหลาย ๆ กิจกรรมอาจจะต้องทำควบคู่กัน ซึ่ง ชุมชนเห็นว่าต้องใช้เวลาและไม่ได้สิ้นสุดเพียงงานวิจัยเท่านั้น แต่ยังมีการต่อยอดเชื่อมประสานกับองค์กรใน ท้องถิ่น การประสานกับกลุ่มผ้าทออื่นๆ เพื่อเพิ่มทักษะและเชื่อมเป็นเครือข่ายทั้งด้านวัตถุดิบและการตลาด แต่ทั้งนี้ชุมชนยังให้ความสำคัญกับการใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ เป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของผ้า ทอมือ ทั้งภูมิปัญญาด้านย้อมสีจากธรรมชาติ การพัฒนาตลาด และการผสมผสานทั้งภูมิปัญญาและ ความรู้สมัยใหม่เพื่อนำไปสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากผ้าทอมือที่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ใช้ทุกวัย

นางสาวนวลใจ โคตรแสงและคณะ “การรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายหมักโคลนย้อมสี ธรรมชาติโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาบ้านหนองน้อยตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ธันวาคม ๒๕๕๖) การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาบริบทชุมชน ศักยภาพ องค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการผลิตผ้าฝ้ายหมักโคลนย้อมสี ธรรมชาติ (๒) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับผ้าฝ้ายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (๓) เพื่อศึกษา วิธีการผลิต การค้นหาวัตถุดิบ สารให้สี เทคนิคการย้อมสี และเทคนิคการหมักโคลนของผ้าฝ้ายย้อมสี ธรรมชาติ (๔) เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายหมักโคลนย้อมสีธรรมชาติ (๕) เพื่อออกแบบลายผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายหมักโคลนย้อมสีธรรมชาติให้มีเอกลักษณ์เป็นที่ต้องการของตลาด กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาคือกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านหนองน้อย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ โดยผลการวิจัยพบว่า บ้านหนองน้อย หมู่ที่ ๗ ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ มี ๖๙ หลังคาเรือน ประชากร ๓๐๒ คน เป็นชาย ๑๔๘ คน เป็นหญิง ๑๕๔ คน มี วัด ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและโรงเรียนประถมศึกษา อย่างละ ๑ แห่ง อาชีพหลักของคนในหมู่บ้านคือการทำ นา มีประเพณีวัฒนธรรมที่ยึดมั่นฮีต ๑๒ คอง ๑๔ งานหัตถกรรมการทอผ้าทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้ายได้รับการ สืบทอดความรู้และภูมิปัญญามาจากบรรพบุรุษ วิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านหนองน้อยมีความสัมพันธ์กับ การใช้ประโยชน์จากผ้าฝ้ายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยการนำดอกฝ้ายและมัดปอยฝ้ายทำต้นกันหลอนเส้น ฝ้ายนำมาใช้เป็นฝ้ายผูกข้อมือในงานมงคล ด้ายสายสิญจน์และผูกเสาแรกในงานขึ้นบ้านใหม่ ส่วนผ้าฝ้ายที่

ทอขึ้นรูป เช่น ผ้าพื้นสีขาว (ผ้าอุโป) ผ้าขึ้น ผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้า ผ้าพันคอ เสื้อ กางเกง ผ้ามัดหมี่ หมอนชนิด ผ้าห่มและผ้าเชินจะนำมาใช้ได้ทั้งในงานมงคล เช่นงานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานกฐิน และงาน อวมงคล เช่น งานศพ ใช้ผ้าพื้นสีขาวจึงมีเข้าป่าช้า และใช้เป็นผ้าห่ออนิจจา และส่วนของเมล็ดฝ้ายนำมาใช้ เป็นยา โดยการต้มกับไฟเหลืองเพื่อรักษาฝี หนอง ต้มรวมกับหญ้าแห้วหมูและแกนข้าวโพดต้มแก้โรคนิวโม ไต โรคเบาจัด ปัจจุบันกลุ่มผู้วิจัยได้คิดค้นวิธีการผลิตผ้าฝ้าย คือนำเส้นใยฝ้ายมาหมักโคลน ย้อมด้วยน้ำสี ธรรมชาติที่หลากหลาย และนำมาทอขึ้นรูปเป็นผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าปูโต๊ะผ้าพื้นสำหรับตัดเสื้อผ้าโดย ลายเอกลักษณ์ผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายหมักโคลนย้อมสีธรรมชาติของบ้านหนองน้อยคือลายหยาดาวารี ส่วนปัจจัย และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายหมักโคลนย้อมสีธรรมชาติ คือ การบริหารจัดการภายใน กลุ่ม การออกแบบลดสายการบรรจุหีบห่อ การตลาด การโฆษณาประชาสัมพันธ์ และการใช้ทรัพยากรให้ เกิดประโยชน์สูงสุด

นางสาวศราภรณ์ นิตย์ เล็กสุทธิ และคณะ “การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าฝ้ายทอมือที่สอดคล้อง กับหลักพุทธธรรมของกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเจือก ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มีนาคม ๒๕๕๙) วัตถุประสงค์ เพื่อทบทวนทุนเดิมกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือ บ้านหนองเจือกตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนเพื่อทบทวน สถานการณ์ และปัจจัย/เงื่อนไขที่ ส่งผลต่อการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือ บ้านหนองเจือก ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน และเพื่อหาแนวทางการพัฒนา การอนุรักษ์ และการสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้าย ที่สอดคล้องกับหลัก พุทธธรรมของกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือ บ้านหนองเจือก ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน กระบวนการ เป็นการสืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชน ประวัติกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเจือกประวัติผ้าฝ้ายทอมือ วิธีการทอ ผ้าฝ้าย การย้อมผ้าฝ้าย ลวดลายที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น การฟื้นฟู พัฒนาและอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอ ผ้าฝ้ายทอมือของท้องถิ่น ที่จะส่งผลให้เด็กเยาวชน สมาชิกในชุมชนได้เกิดความรักเห็นคุณค่า ให้ ความสำเร็จและรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นบ้านหนองเจือก ให้คงอยู่คู่กับชุมชนไม่ให้เลือนหายไปกับ การเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ ที่นิยมการแต่งตัวตามค่านิยมของชาวต่างชาติในระยที่หนึ่งเป็นการ ชี้แจงทำความเข้าใจการดำเนินโครงการวิจัย การสืบค้นและรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการรวบรวมข้อมูลทั้งจาก ข้อมูลหลักฐานในชุมชน จากคำบอกเล่าของภูมิปัญญา จากผู้ที่ชุมชนให้ความนับถือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดมข้อมูลจากผู้รู้และผู้เกี่ยวข้องโดยเน้นให้เด็ก เยาวชน นักศึกษาได้เข้ามา เรียนรู้ร่วมกับทีมนักวิจัย

กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านหนองเจือก โดยนางชื่นชม สุรรองช้าง เป็นกลุ่มทอผ้าฝ้ายที่มีการรวมตัวของ ผู้หญิงในหมู่บ้าน จำนวน ๒๑ คน เพื่อประกอบอาชีพการทอผ้าฝ้ายทอมือที่ย้อมสีจากวัตถุดิบจากธรรมชาติ และเป็นอาชีพเสริมให้กับแม่บ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มฯ การผลิตผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มฯ จะเน้นกรรมวิธีและ ขั้นตอนที่ได้รับการสืบสาน สืบทอดมาจากบุพการี เป็นวิธีการทอผ้าแบบดั้งเดิมโดยใช้แรงงานคนเป็นหลัก ตั้งแต่การปลูกต้นฝ้าย การเก็บดอกฝ้าย การทำเส้นฝ้าย การย้อมเส้นฝ้ายด้วยวัตถุดิบจากธรรมชาติและ การ ทอผ้าฝ้าย ลวดลายผ้าฝ้ายในชุมชนบ้านหนองเจือกมีมากมายหลากหลายลวดลายที่มีการคิดค้นของภูมิ ปัญญาโดยการสังเกตจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว แล้วนำมาลองถักทอจนเกิดเป็นลวดลาย

ข้อมูลด้านลวดลายของผ้าฝ้ายในชุมชนบ้านหนองเจือก แต่เดิมลวดลายของผ้าฝ้ายบ้านหนองเจือกมีมากมายหลากหลายลวดลาย ซึ่งแต่ละคน แต่ละพื้นที่จะมีลวดลายเฉพาะและมีความสวยงามแตกต่างกัน แต่ตามขนบธรรมเนียม ประเพณีและความเชื่อ หากมีผู้เสียชีวิตจะต้องนำเสื้อผ้าเผาทิ้งไปด้วย ทำให้ลวดลายผ้าฝ้ายสูญหายไปและไม่มีการสืบทอดการทอลวดลาย ปัจจุบันมีลวดลายเท่าที่สามารถสืบค้นได้แบ่งเป็น ๒ ช่วง คือ ลวดลายดั้งเดิม และลวดลายประยุกต์ ลวดลายดั้งเดิมที่สามารถรวบรวมได้มีทั้งสิ้น ๑๔ ลาย ได้แก่ ลายเกล็ดเต่า ลายดอกจัน ลายเขี้ยวหมา ลายงูลอย ลายเต่า ลายดอกแก้ว ลายดอกเคะ ลายดอกหัว แหวน ลายดอกบัวเครือ ลายดี ลายช้าง ลายนก ลายปลาและลายบัวโคม ลวดลายประยุกต์ที่สามารถ รวบรวมได้มีทั้งสิ้น ๘ ลาย ได้แก่ ลายเกล็ดเต่าประยุกต์ ลายรวงผึ้ง ลายรวงผึ้งใหญ่ ลายตัวหนอน ลาย ดอกจอก ลายเรขาคณิต ลายเม็ดถั่ว ลายธรรมชาติ

หลักการทำงานยังได้ยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการทำงานดังกล่าว เช่น หลักพอละ๕ อันได้แก่ ๑) ศรัทธา หมายถึงความเชื่อ ซึ่งเป็นความเชื่อในการทำงาน มีความรักในงาน ที่ทำจนเป็นแนวทางให้การทำงาน หรืองานทอผ้าฝ้าย ด้วยมือนี้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ๒) หลัก วิริยะ หมายถึง ความเพียรพยายาม การทอผ้าฝ้ายด้วยมือ ต้องอาศัยความอดทนอดกลั้นอย่างสูงยิ่ง หากขาดคุณธรรมข้อนี้ การทำงานก็ประสบความสำเร็จได้ยาก เพราะต้องอาศัยความรอบคอบ สวยงาม ประณีต ผลงานทอผ้าที่อาศัยความอดทน ความละเอียดอ่อน สวยงามย่อมเป็นที่ประจักษ์และเป็นที่ ยอมรับของผู้พบเห็น ๓) สติ ความระลึกได้ หมายถึงการทำงาน ต้องอาศัยสติ เพื่อเกิดความไม่ประมาท ในการทำงาน เกิดความปลอดภัย และ ระลึกเกี่ยวกับงานที่ทำจะออกมาในแนวทางไหนที่ควรจะเป็น เพื่อให้เป็นที่ยอมรับ และงานมีคุณภาพ ๔) สมาธิ หมายถึงความตั้งใจมั่นการทอผ้าด้วยมือ ต้องอาศัย สมาธิ จิตใจมั่นคงไม่วอกแวก หว่นไหว งานนั้นจึงจะออกมาอย่างสวยงามไม่ผิดพลาด ๕) ปัญญา คือ ความรอบรู้ หมายถึง รู้ ถึง จุดแข็งจุดอ่อนของงาน ควรจะปรับปรุงแก้ไขอย่างไรผลิตสินค้าออกมาอย่างไร รู้ถึงวิธีการทำงาน รู้ถึงวิธีการจำหน่าย ตลาด รวมถึงรู้ถึงการอนุรักษ์ส่งเสริมอาชีพที่ตนทำ เพื่อให้คงอยู่ และ มีคุณภาพสืบไป

แนวทางการอนุรักษ์การพัฒนาและสืบสานภูมิปัญญาทอผ้าฝ้ายที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมของกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเจือก ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๑. ร่วมกันอนุรักษ์โดยกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเจือกพร้อมกับโรงเรียนบ้านหนองเจือก จัดหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในการสืบสานการทอผ้าฝ้ายทอมือ

๒. ร่วมกันรื้อฟื้น พื้นฟู เอกลักษณ์ของผ้าฝ้ายทอมือที่มีความสวยงามของท้องถิ่นที่ถูกลืมเลือนไป ให้กลับมามีความสำคัญ มีความสวยงามอีกครั้ง

๓. พัฒนาและประยุกต์ผ้าฝ้ายทอมือ

๔. การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การสร้างความรู้ คือ ส่งเสริมให้กลุ่มผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเจือก ได้ศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มทักษะความรู้และความสามารถพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ได้ในอนาคต การจัดเก็บความรู้ การเผยแพร่ความรู้ คือ ให้เทศบาลตำบลแม่แรง จัดทำโครงการเผยแพร่ความรู้ให้กับนักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจในพื้นที่ ตำบลแม่แรง บ้านหนองเจือก ได้ตระหนักและให้ความสำคัญในการเรียนรู้ และ อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงาม ซึ่งควรแก่การรักษาไว้ให้คงอยู่สืบไป

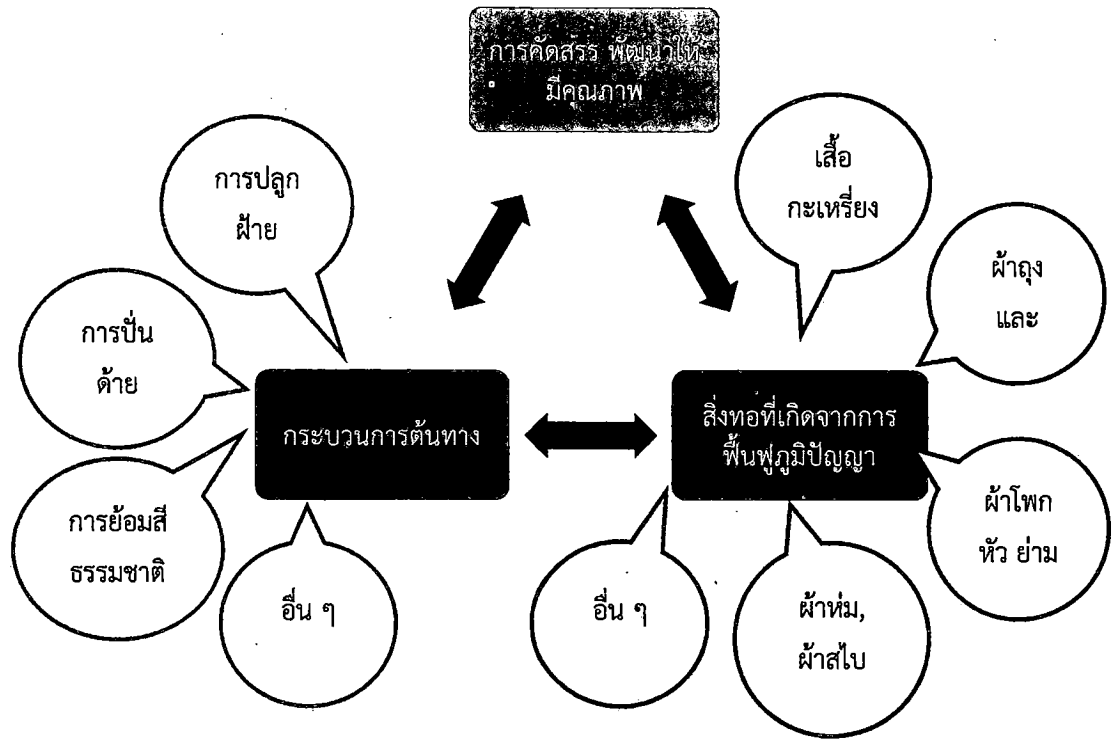
๕. การอนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น การกระตุ้นหรือประกวดผลิตภัณฑ์ ผลงานจากการทอ ผ้าฝ้ายทอมือ จากผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติให้มีคุณภาพมากขึ้น เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนหันมาให้ความสำคัญกับงานหัตถกรรมการทอผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติให้มากขึ้น และส่งเสริมให้ ช่างผู้มีฝีมือเกิดการแข่งขันทางด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการออกแบบลวดลาย และรักษาคุณภาพผ้าฝ้ายทอมือซึ่งเป็นผ้าฝ้ายแท้ และเป็นเอกลักษณ์ผ้าฝ้ายทอมือที่ย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มให้สม่ำเสมอ

๖. ประกาศยกย่องเชิดชูผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ครูภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือในชุมชน ผู้มีผลงานดีเด่นในชุมชนทางด้านวัฒนธรรม คนดีศรีสังคม เป็นต้น

๗. จัดการด้านการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นมรดกทางปัญญา

ข้อค้นพบจากการดำเนินงานวิจัย การทำงานโครงการวิจัย ทำให้ได้รู้ข้อมูลของชุมชนมากขึ้น รู้จักผ้าฝ้ายทอมือ ขั้นตอนการทอผ้าฝ้าย ขั้นตอนการย้อมเส้นฝ้ายด้วยวัตถุดิบจากธรรมชาติ การแปรรูปผลิตภัณฑ์และการนำเอาลวดลายดั้งเดิมกลับมาทอขึ้นใหม่อีกครั้ง เพื่อไม่ให้สูญหายไปกับกาลเวลา ทีมวิจัยได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมากขึ้น จากการทบทวนถึงข้อดีข้อเสียและผลที่กลุ่มผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเจือกได้รับ พบว่า ผ้าฝ้ายทอมือและลวดลายที่ภูมิปัญญาเคยคิดค้นและถักทอลงผืนผ้าฝ้าย มีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน มีการใช้ฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ มีความสวยงามอ่อนช้อย แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไป ความนิยมในการแต่งตัวเปลี่ยนไป การทอลวดลายดั้งเดิมเริ่มลดน้อยลง มีการพัฒนาลวดลายอื่นเพื่อความสะดวกรวดเร็วในการทอผ้าฝ้าย ลวดลายดั้งเดิมจึงถูกลืมไปเป็นเวลาเกือบ ๓๐ ปี กลุ่มผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเจือกได้นำเอาลวดลายดั้งเดิมกลับมาทอขึ้นใหม่ และยังคงอนุรักษ์ลายดั้งเดิมไว้ รวมทั้งมีการย้อมผ้าฝ้ายด้วยวัตถุดิบจากธรรมชาติ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาหลายรุ่น โดยการนำเปลือกไม้ ใบไม้ ผลไม้ ผัก หญ้า พืชชนิดต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นสร้างความสนใจให้กับผู้ที่พบเห็นและซื้อหากลับบ้าน ทำให้สร้างรายได้ให้กับกลุ่มฯ ได้อีกทางหนึ่ง และกลุ่มฯ จะนำลวดลายอื่นที่เป็นลวดลายดั้งเดิมที่มีความสวยงามกลับมาทอและจัดจำหน่ายต่อไป

๒.๖. กรอบแนวคิด

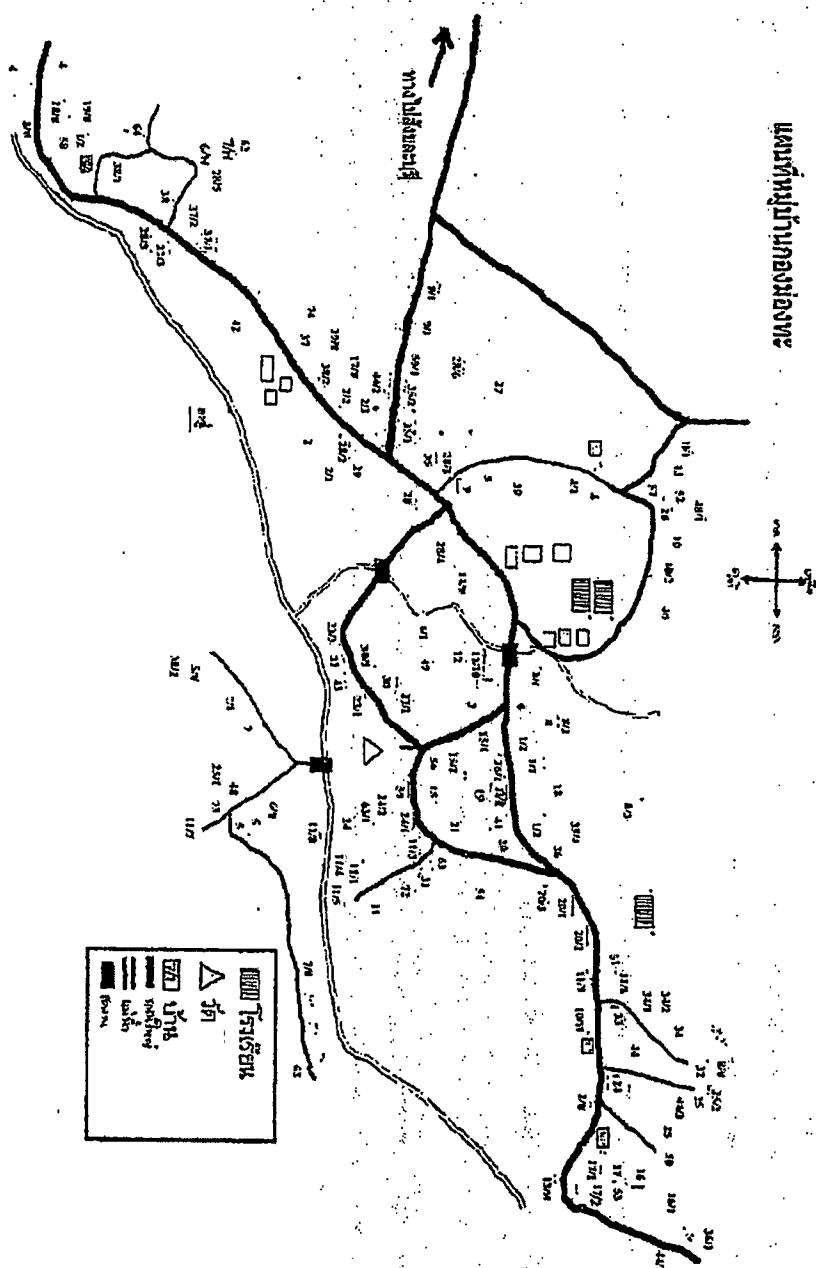

บทที่ ๓
วิธีการดำเนินงาน

๓.๑. ขอบเขตวิจัย

๓.๑.๑. ขอบเขตพื้นที่

บ้านกอม่งทะ หมู่ที่ ๒ ต.ไผ่โง้ว อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี

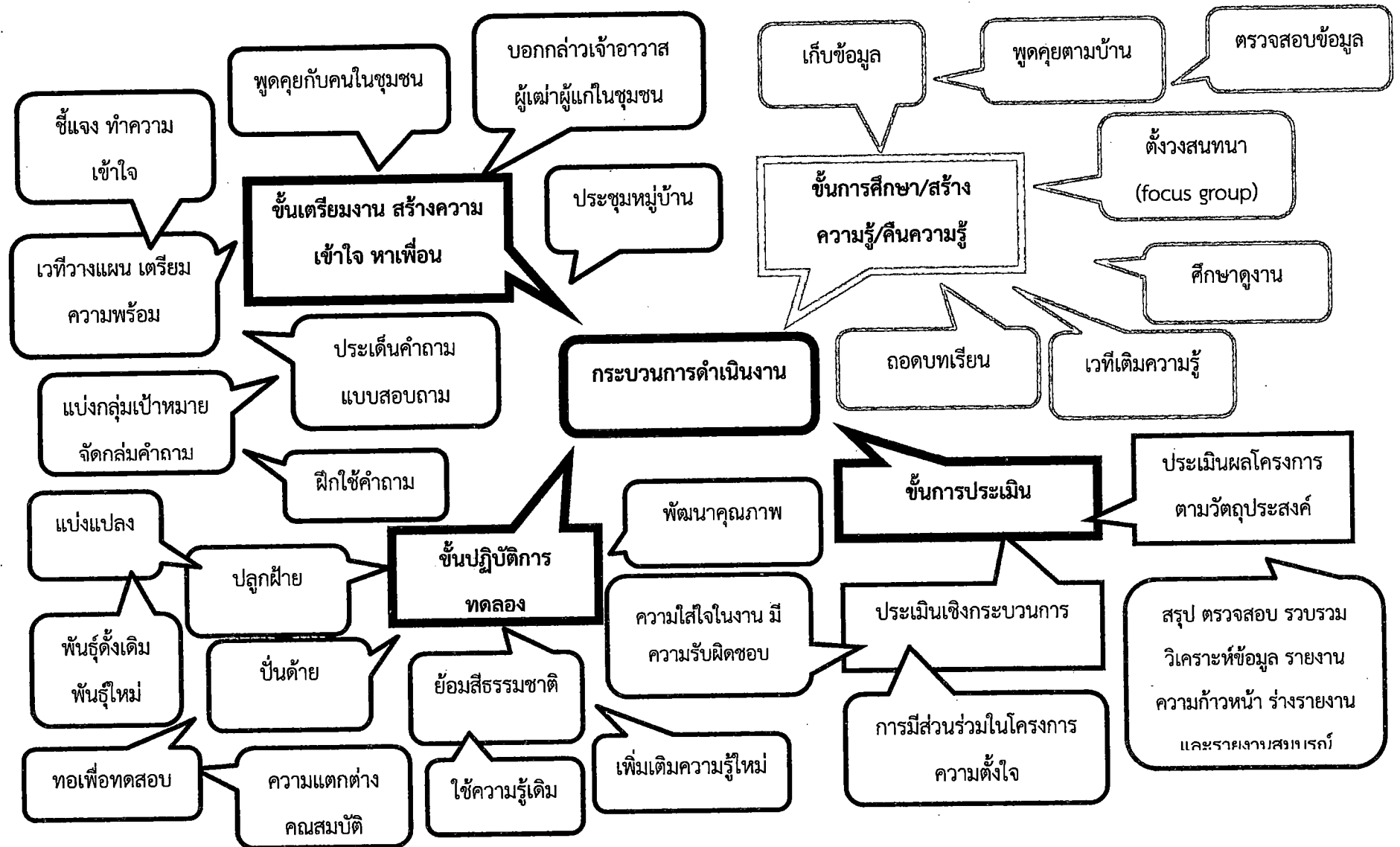
๓.๑.๒. ขอบเขตเนื้อหา

- ๑) ความเป็นมา ความสำคัญของด้ายขาวและด้ายเหลือง ความสัมพันธ์ด้านประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง และความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน
- ๒) ความคิดเห็นด้านความแตกต่างของด้ายธรรมชาติและด้ายสำเร็จรูป ข้อดี ข้อเสียของผ้าที่ทอจากด้ายสำเร็จรูปและด้ายธรรมชาติ ความคิดเห็นต่อการรื้อฟื้นการปลูกฝ้าย ปั่นด้าย การย้อมสีธรรมชาติ คุณสมบัติของด้ายธรรมชาติที่คนทอผ้าต้องการ และความต้องการของคนทอผ้ากับผลิตภัณฑ์สิ่งทอในอนาคต
- ๓) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับขั้นตอน วิธีการ เทคนิคการปลูกฝ้าย ปั่นด้าย และการย้อมสีธรรมชาติ
- ๔) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับข้อห้าม ความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการปลูกฝ้าย ปั่นด้าย และการย้อมสีธรรมชาติ
- ๕) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับนิทานเกี่ยวกับการทอผ้า
- ๖) การทดลองค้นหาความแตกต่าง ข้อดี ข้อเสียของเมล็ดพันธุ์ฝ้ายแต่ละพันธุ์โดยการแบ่งแปลง
- ๗) การทดลองนำเปลือกไม้ แก่นไม้ พืชชนิดต่าง ๆ มาปรับใช้ในการย้อมสีธรรมชาติ
- ๘) แนวทางการพัฒนาด้วยทอผ้าจากฝ้ายและการย้อมสีธรรมชาติที่มีคุณภาพ

๓.๑.๓. ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

- ก. ครูและชาวบ้านที่เป็นทีมวิจัย
- ข. คณะครูและนักเรียนโรงเรียนก้องมิ่งทะเล
- ค. ผู้นำชุมชน กลุ่มแม่บ้านทอผ้า ชาวบ้านทั่วไป ผู้อาวุโส และเยาวชน
- ง. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตก, องค์การบริหารส่วนตำบลไล่โว่ และมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

๓.๒. กระบวนการและขั้นตอนการดำเนินงาน

๓.๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๓.๑. เนื้อหาที่เกี่ยวกับความเป็นมา ความสำคัญของด้ายขาวและด้ายเหลือง ความสัมพันธ์ด้านประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ใช้การศึกษาข้อมูลทั้งจากเอกสาร หนังสือที่มีการบันทึกไว้โดยคนในท้องถิ่นแล้วสืบทอดต่อกันมา การบันทึกจากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในท้องถิ่น การพูดคุยในวง focus group และที่ปรากฏในงานวิจัย วิทยานิพนธ์ของบุคคลภายนอกที่เข้ามาศึกษาในชุมชน เช่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง ย้อนรอยอดีตชนเผ่าชู โดยเบญจมาศ ชุมวรฐายีและคณะ, ๒๕๔๖ การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อพระพุทธศาสนาและพิธีของชาวกะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นเรศวร กรณีศึกษา หมู่บ้านสะเนฟ่อง ตำบลไล่โว่ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี โดยภวนีย์ บุญวรรณ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔ เป็นต้น การรวบรวมข้อมูลดังกล่าวเพื่อการทบทวน ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งที่มาต่าง ๆ ที่แม้จะเป็นเรื่องเล่าบอกต่อกันมาทั้งที่มีการบันทึกและบอกเล่าจากความจำแต่เนื้อหาที่มีความคล้ายคลึงกันไม่แตกต่างกันมากนัก ส่วนเนื้อหาด้านความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับด้าย รวมถึงตำนาน นิทานเกี่ยวกับด้ายและการทอผ้า ใช้การศึกษาข้อมูลทั้งจากเอกสาร หนังสือที่มีการบันทึกไว้โดยคนในท้องถิ่น รวมถึงการบันทึกจากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในท้องถิ่นเช่นเดียวกัน

๓.๓.๒. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ทีมวิจัยมีทั้งกลุ่มแม่บ้านที่มีทักษะด้านการทอผ้าตั้งแต่เริ่มการปลูก การทอเป็นผืน การย้อมสีธรรมชาติเป็นทุนเดิม และกลุ่มแม่บ้านที่ทอผ้าได้รู้และไม่รู้ขั้นตอนการผลิตด้าย เคยและไม่เคยปลูกฝ้าย ปั่นฝ้ายให้เป็นเส้นด้าย และย้อมสีธรรมชาติ การลงมือปฏิบัติไปพร้อมกันทั้งสองกลุ่มจึงมีทั้งผู้สอนและผู้เรียนร่วมเรียนรู้ค้นหาคำตอบการผลิตด้ายและย้อมสีธรรมชาติที่มีคุณภาพไปด้วยกัน ด้วยปัจจุบันการทอผ้าใช้ด้ายสำเร็จรูปเป็นวัตถุดิบหลัก แม้จะยังมีการปลูกฝ้าย ปั่นฝ้ายให้เป็นเส้นด้วยแต่โดยส่วนใหญ่ใช้ในการผูกข้อมือ ทำใส่เทียน เป็นสายสัญญาณ การเริ่มต้นการผลิตตั้งแต่ขั้นตอนการปลูกจนถึงการทอผ้าและย้อมสีธรรมชาติจึงเป็นเหมือนการทบทวนความรู้ของกลุ่มแม่บ้านที่มีอาวุโสมากกว่า และเป็นการเรียนรู้ขั้นตอนการผลิต “กว่าจะได้มาซึ่งเส้นด้ายธรรมชาติ” ของกลุ่มแม่บ้านที่มีอาวุโสน้อยกว่าซึ่งพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าแต่ละขั้นตอนยุ่งยากมาก ใช้เวลาเป็นเดือนกว่าจะได้เส้นด้าย

๓.๓.๓. การสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถามในการหาคำตอบ เช่น ขั้นตอนการผลิตด้ายธรรมชาติ ความแตกต่างของด้ายธรรมชาติและด้ายสำเร็จรูป การใช้ประโยชน์จากด้ายดิบ เป็นต้น (อยู่ในภาคผนวก) การใช้แบบสอบถามในการสัมภาษณ์มีจุดประสงค์ คือ ๑) เพื่อช่วยนักวิจัยในการเก็บข้อมูลและนำข้อมูลมาใช้ในการรายงานผลการวิจัย ๒) เพื่อให้ได้ข้อมูลขั้นตอนการผลิตด้ายจากฝ้ายจนถึงขั้นตอนการย้อมสีธรรมชาติในเบื้องต้นก่อนลงมือปฏิบัติจริง และเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กับการทดลองปฏิบัติว่าถูกต้องตรงกันหรือไม่ เพราะการพูดคุยอาจขาดรายละเอียดแต่จะสามารถเติมเต็มได้ในระหว่างการทดลอง ซึ่งกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์คือกลุ่มผู้อาวุโสหญิงที่มีความรู้ในประเด็นดังกล่าว

๓.๔. การตรวจสอบข้อมูล

ทีมวิจัยใช้การตรวจสอบข้อมูลใน ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านผู้ให้ข้อมูลที่ตอบแบบสัมภาษณ์ ๒) ด้านการลงมือปฏิบัติ และ ๓) ด้านข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมในหัวข้อการผลิตเส้นด้ายและการย้อมสี

ธรรมชาติ กล่าวคือ ๑) ด้านผู้ให้ข้อมูลที่ตอบแบบสัมภาษณ์โดยมีแนวคำถามในการเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้รู้ ผู้อาวุโส กลุ่มแม่บ้านที่ทอผ้าเป็นเพื่อให้ได้ขั้นตอนการผลิตด้วยและย้อมสีธรรมชาติ ๒) ด้านการลงมือปฏิบัติ โดยทีมวิจัยลงมือปฏิบัติจริงเพื่อเรียนรู้ขั้นตอนการผลิตด้วยตัวเอง (การสังเกตแบบมีส่วนร่วม) และ ๓) ด้านข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมในหัวข้อการผลิตเส้นด้ายและการย้อมสีธรรมชาติโดยเทียบเคียงความเหมือนและความแตกต่างในการผลิตเพื่อเติมเต็มข้อมูล และ/หรือใช้เป็นข้อมูลในการค้นหาแนวทางการพัฒนาด้วยทอผ้าให้มีคุณภาพมากขึ้น นอกจากนี้จะใช้ขอบเขตเนื้อหาตั้งเป็นคำถามในการจัดเวที Focus group เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของด้าย ความสำคัญของด้ายขาว ด้ายเหลือง และความสัมพันธ์ของด้ายกับคนโผล่วทุ่งใหญ่ซึ่งข้อมูลที่ได้นำมาเทียบเคียงกับเนื้อหาในหนังสือที่มีการบันทึกไว้โดยคนในท้องถิ่น ซึ่งพบว่าเนื้อหาไม่แตกต่างกันมากนัก อย่างไรก็ตาม ความเป็นมาและความสัมพันธ์ของด้ายกับคนโผล่วทุ่งใหญ่ไม่อาจตรวจสอบความเป็นจริงหรือความถูกต้องที่ชัดเจนได้ เพราะเป็นเรื่องเล่าที่บอกต่อกันมา เนื้อหามีความแตกต่าง คลาดเคลื่อนกันบ้างเพราะถ่ายทอดจากความจำของผู้อาวุโสแต่ละท่านที่ย่อมแตกต่างกันได้แต่ทีมวิจัยก็ได้รวบรวมจากแหล่งที่มาต่าง ๆ ไว้เพื่อให้มีความหลากหลาย ไม่ได้มาจากแหล่งที่มาเพียงแหล่งเดียว

๓.๕. การวิเคราะห์ข้อมูล

ทีมวิจัยจะใช้แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นและแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม วิเคราะห์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในชุมชน และการเปลี่ยนวิธีคิดจากการใช้ด้ายธรรมชาติมาเป็นด้ายสำเร็จรูปในการทอผ้า และจะใช้แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นสะท้อนให้เห็นองค์ประกอบที่เป็นลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความคิด ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม ความเห็น ความสามารถ ความฉลาดไหวพริบ ซึ่งบอกความเป็นตัวตน อัตลักษณ์ที่สำคัญของคนโผล่วทุ่งใหญ่ในด้านการทอผ้า

๓.๖. สรุปผลการดำเนินงาน

กิจกรรม

- เวทีวางแผน

วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อชี้แจงรายละเอียดตามขอบเขตงาน
- ๒) เพื่อร่วมกันกำหนดประเด็นคำถาม แบบสอบถาม และฝึกการใช้คำถาม
- ๓) เพื่อร่วมกันกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูล
- ๔) เพื่อร่วมกันวางแผนการทำงาน แบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคนในทีม
- ๕) เพื่อพูดคุย แลกเปลี่ยน เสนอความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะ

ผลกิจกรรม

- พี่เลี้ยงได้ชี้แจงโครงการ ขอบเขตการดำเนินงาน แผนกิจกรรม งบประมาณให้กับทีมวิจัย ได้รับทราบซึ่งทีมวิจัยมีความเข้าใจพอสมควรแต่ต้องทำความเข้าใจให้มากขึ้นเมื่อเริ่มดำเนินโครงการอย่างจริงจังเพราะทีมวิจัยจะเริ่มมีข้อสงสัยมากขึ้น

- พี่เลี้ยงชวนทีมวิจัยตั้งคำถามเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลครูภูมิปัญญาด้านการทอผ้าซึ่งหัวหน้าโครงการเสนอว่าจะนำมาจัดทำเป็นทะเบียนประวัติครูภูมิปัญญาในหมู่บ้านติดไว้ในบ้านกะเหรี่ยงที่อยู่ภายในโรงเรียนบ้านกอม่งมอทะ และจะให้นักเรียนได้เรียนการทอผ้าจากครูภูมิปัญญาดังกล่าวด้วย
- ทีมวิจัยจะช่วยกันเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น ๔ จุดกระจายไปทั่วหมู่บ้าน ทีมวิจัยจับคู่กัน ๒ คนและมีนักเรียนอีก ๑ คนช่วยบันทึกข้อมูลโดยมีผู้ช่วยพี่เลี้ยงตามประกบเพื่อช่วยพูดคุยเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย
- ทีมวิจัยบอกเป็นเสียงเดียวกันว่าการเก็บข้อมูลไม่ใช่งานถนัด อ่านหนังสือภาษาไทยไม่คล่อง เขียนหนังสือภาษาไทยไม่ถูกแต่จะพยายามทำ อยากจะลงมือปฏิบัติมากกว่า
- ส่วนข้อมูลความเป็นมาของด้าย ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ของด้ายกับชาวโผล่ว รวมถึงนิทานที่เกี่ยวกับด้ายและการทอผ้า ผู้ช่วยพี่เลี้ยงและทีมวิจัยจะชวนผู้อาวุโสมาพูดคุยในเวทีและเก็บข้อมูลเป็นการส่วนตัวกับผู้อาวุโสแต่ละคน พี่เลี้ยงจะช่วยค้นหาข้อมูลจากแหล่งอื่น เช่น ผู้รู้ในหมู่บ้านอื่น, ตำราของท้องถิ่น, หนังสือ เอกสาร งานวิจัยต่าง ๆ ที่น่าจะเกี่ยวข้อง

กิจกรรม

- ชี้แจงโครงการในที่ประชุมหมู่บ้าน

วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อชี้แจงการดำเนินโครงการวิจัยอย่างเป็นทางการ และแนะนำทีมวิจัย
- ๒) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมรับรู้และเข้าใจการดำเนินโครงการวิจัย
- ๓) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมกับชาวบ้านที่ไม่ได้ร่วมทีมวิจัยตั้งแต่ต้นทาง
- ๔) เพื่อให้หน่วยงาน/องค์กรในพื้นที่มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการวิจัยตั้งแต่ต้นทาง
- ๕) เพื่อรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ

ผลกิจกรรม

- หัวหน้าโครงการ ทีมวิจัย และผู้ช่วยพี่เลี้ยงชี้แจงความเป็นมาของโครงการ เหตุผลในการดำเนินงาน วัตถุประสงค์ และผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อการดำเนินโครงการเสร็จสิ้น พร้อมทั้งขอความร่วมมือในการให้ข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายและขอความร่วมมือในการดำเนินงานกับชาวบ้านในชุมชนเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
- ผู้เข้าร่วมประชุมหมู่บ้านยินดีให้ความร่วมมือ กลุ่มแม่บ้านที่เข้าร่วมประชุมมีความสนใจและอยากจะเข้าร่วมทดลองปฏิบัติด้วย

กิจกรรม

- เก็บรวบรวมข้อมูล

วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อรวบรวมข้อมูลตามขอบเขตเนื้อหาที่กำหนด
- ๒) เพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกันภายในทีมจากการเก็บข้อมูล
- ๓) เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้พูดคุยแลกเปลี่ยน วิเคราะห์สถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาการทอผ้าในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต
- ๔) เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เสนอความคิดเห็นแนวทางการพัฒนาด้ายทอผ้าและการย้อมสีธรรมชาติให้มีคุณภาพเหมาะสมกับสิ่งทอประเภทต่าง ๆ

ผลกิจกรรม

- ทีมวิจัยและผู้ช่วยพี่เลี้ยงเก็บข้อมูลผู้รู้ในเวที ปรากฏผลข้อมูลดังนี้
- ประวัติความเป็นมา และความสำคัญของด้ายขาว ด้ายเหลือง
 - ด้ายขาวประกอบใช้ในกะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตกซึ่งมาจากฤๅษี มีความเชื่อที่ใช้ประโยชน์ในการประกอบพิธีการต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนถึงแก่กรรม การที่พ่อแม่ตั้งชื่อให้บุตรต้องผูกข้อมือในการประกอบพิธีการต่าง ๆ เช่น พิธีกรรมหล่าเคอะไขจูงช่วงเดือนสิงหาคม เชื่อว่าในสมัยก่อนที่กะเหรี่ยงอพยพมาจากประเทศมองโกเลียมาจนถึงทะเลทรายได้เกิดปัญหาและอุปสรรคมากมาย ขบวนการประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญผูกข้อมือเดือนสิงหาคมเกิดการแยกออกจากกันไปตามแม่น้ำสาละวิน ก่อนจะแยกจากกันได้นำเอาด้ายขาวผูกข้อมือเป็นสัญลักษณ์ จึงแยกจากกันได้และเมื่อครั้งได้เห็นกันเมื่อไรถ้าเห็นที่ข้อมือเป็นด้ายขาวก็จะรู้ว่าเป็นเผ่าพันธุ์ของชาวกะเหรี่ยง จะกล้าคุยกล้าหักทากันได้ การผูกข้อมือรับขวัญแล้วก็สวดว่า กลับมาวิญญาณ ๗ คน ให้กลับมาอยู่กับตัวกับขวัญ สุตตะ วินัย อภิธรรมมี ๗ ให้อภิธรรมกลับมาอยู่กับตัวโล่งมาชั่วลูกชั่วหลาน ด้ายขาวนำเอาด้ายมาใช้ประโยชน์พิธีกรรม งานแต่งงาน เปลี่ยนขวัญผูกข้อมือ รับขวัญใหม่ ประเพณีทางศาสนา เช่น ใช้ใส่เทียนทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ใช้ประโยชน์คู่กับชีวิตกะเหรี่ยงอย่างมากมาย อย่างคนตายต้องใช้ด้ายดิบมัดมือมัดขาเพราะในสมัยก่อนมีคนเป็นปอบเป็นกระสือ ถ้าเอาด้ายดิบมัดมือมัดขาก็จะได้ไม่เป็นผีปอบผีกระสือ แม้กระทั่งหีบศพก็ต้องเอาด้ายดิบมัดสามชั้น เวลาจะเผาก็ต้องตัดด้ายออกให้หมด คนที่มีคาถาสถาสามารถนำด้ายดิบที่มัดหีบกลับมาใช้ได้ อีก อย่างเช่น เลี้ยงผี เลี้ยงกุมาร ด้ายเหลือง ประกอบใช้ในกะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก ซึ่งมาจากพระพุทธศาสนาในอดีตจนถึงปัจจุบัน
- ประโยชน์ของด้ายขาว
 - ด้ายขาวสามารถแยกประโยชน์ของการใช้ได้ ๒ ด้าน ๑) ใช้ประโยชน์ในด้านตามความเชื่อด้านวัฒนธรรม เช่น ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา เช่น ผูกข้อมือ สะเดาะเคราะห์ ทำไล่เทียน ทำไล่ตะเกียง งานแต่ง งานบุญ งานศพ เป็นต้น ๒) ใช้ประโยชน์ในด้านเครื่องนุ่งห่ม เช่น การผลิตสิ่งทอ เช่น ทอยาม ทอเสื่อ ทอผ้าถุง เป็นต้น
- หลักการคัดเลือกพื้นที่เพาะปลูก

- หลักการคัดเลือกพื้นที่เพาะปลูกด้วยนั้นจะหวานผสมในไร่ข้าว จะใช้หลักการคัดเลือกพื้นที่ทำไร่ข้าวช่วงประมาณเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี เลือกป่าเบญจพรรณ และมีการนำเอาความเชื่อและอธิษฐานในการคัดเลือกพื้นที่เพาะปลูกเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีที่สุด
- ช่วงเดือนมีนาคมของทุกปี เป็นช่วงในการเผาไร่ นิยมเผาในช่วงบ่ายเพราะเผาไหม้ได้ดี และพร้อมกับรื้อไร่ ถางหญ้าพร้อมกันในช่วงเดือนนี้
- ช่วงเดือนพฤษภาคม-มิถุนายนของทุกปี เป็นช่วงหวานเมล็ดฝ้ายในไร่ข้าว ในการหวานเมล็ดฝ้ายนั้นต้องหวานก่อนหยอดข้าว และมีความเชื่อว่าการหวานเมล็ดฝ้ายนั้น ถ้าต้นฝ้ายเยอะมาก สามารถถอนได้แต่ห้ามปลูกเสริมเชื่อว่าฟ้าจะผ่าและเสียจะกัตเป็นต้น
- ช่วงเดือนกรกฎาคม-สิงหาคมของทุกปี เป็นช่วงเฝ้าดูแลฝ้ายจนเติบโตเป็นต้นใหญ่ ออกผล
- ช่วงเดือนธันวาคม-กุมภาพันธ์ของทุกปี เป็นช่วงเก็บผลผลิต ซึ่งใช้เวลาในการเก็บผลผลิตประมาณ ๒ - ๓ เดือน เกินกว่านั้นจะไม่เก็บผลผลิตแล้วเนื่องจากดอกฝ้ายหมดประสิทธิภาพ
- การเก็บข้อมูลครุภูมิปัญญาด้านการทอผ้าบางส่วน (ตัวอย่างแบบสอบถามฉบับเต็มอยู่ในภาคผนวก) ปรากฏผลดังนี้
 - ผู้ให้ข้อมูล นางมะคัง สมนามทอง อายุ ๘๔ ปี ครุภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ให้ประวัติความเป็นมาของฝ้ายว่า มีตั้งแต่สมัยปู่ ย่า ตา ยายแล้ว ฝ้ายที่นำมาใช้มี ๒ ชนิด คือ ฝ้ายขาวกับฝ้ายเหลือง สมัยนั้นฐานะมีความยากจนมากจึงต้องปลูกฝ้ายทอผ้าใส่เอง ในการปลูกฝ้ายนั้นจะปลูกตามไร่ข้าวแต่ต้องหวานเมล็ดฝ้ายก่อนหยอดข้าว เพราะมีความเชื่อว่าการหวานเมล็ดฝ้ายลงในหลุมข้าวฟ้าจะผ่า การปลูกฝ้ายนั้นต้องใช้ระยะเวลาในการปลูกประมาณ ๘ เดือนตั้งแต่เดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนมกราคม
 - ขั้นตอนในการทำดอกฝ้าย ต้องเก็บดอกฝ้ายจากต้นมาก่อน การเก็บต้องเก็บช่วงบ่าย ๆ เพราะตอนเช้าจะมีน้ำค้าง แล้วนำมาทำความสะอาด ตากไว้ ๑ วัน หลังจากนั้นเอาเมล็ดออกแล้วทำให้ฝ้ายฟูแล้วมาทำให้เป็นม้วนเรียกว่า เป่บุง แล้วนำมาปั่นให้เป็นเส้นด้าย เรียกว่า ด้ายดิบ
 - ประโยชน์ของด้ายดิบ คือ นำมาทำสายสิญจน์ ผูกข้อมือ ประกอบพิธีกรรม ทำให้เย็น ไล่ตะกิ้ง ตลอดจนนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย ถ้าจะทำการทอผ้าจะมีขั้นตอนในการทำด้ายคือ ขั้นตอนต่อไปในการทำด้ายให้มีความแข็งแรงจะต้องต้มด้ายดิบในหม้อที่เติมน้ำแล้วพอเดือด ให้เอาด้วยออกมานวดกับข้าวสอย นวดจนน้ำขึ้นแล้วบีบน้ำออกให้พอหมาด ๆ แล้วนำด้ายมาสอดกับไม้สองอันที่เตรียมไว้แล้วมาผูกให้ตึง แล้วนำมาหวีเพื่อให้เป็นเส้น แล้วนำมาตากให้แห้ง แล้วนำม้วนอีกทีก็จะได้อายที่พร้อมจะใช้งาน

- ผู้ให้ข้อมูล นางโพมื่อหนึ่ง พนาอุดม อายุ ๗๑ ปี ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ให้ประวัติความเป็นมาของฝ้ายว่า มีทั้งหมด ๓ ชนิด คือ ฝ้ายขาว ฝ้ายเหลือง ฝ้ายฝรั่ง ฝ้ายขาว ฝ้ายเหลืองนั้นเป็นพันธุ์พื้นบ้านที่หว่านร่วมกับไร่ข้าว ส่วนฝ้ายฝรั่งต้องปลูกตามบ้านตามสวน ไม่สามารถปลูกร่วมกับไร่ข้าวได้เนื่องจากมีต้นใหญ่ ส่วนฝ้ายเหลืองใช้กับคนผูกข้อมือน้อยเหลืองกับชาวไทยภูเขาเชื้อสายกะเหรี่ยงทางตะวันออก ส่วนฝ้ายขาวจะใช้กับชาวไทยภูเขาเชื้อสายกะเหรี่ยงทางตะวันตก เพราะเชื่อว่าด้ายขาวนั้นมาทางสายภูเขาพุทธ ส่วนด้ายเหลืองนั้นมาทางสายพุทธ
- ผู้ให้ข้อมูล นางแอ่มมะหนึ่ง ช่วยบำรุงวงศ์ อายุ ๘๑ ปี ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ให้ประวัติความเป็นมาของฝ้ายว่า ฝ้ายมีมาตั้งแต่สมัยก่อน มีอยู่ ๒ ชนิด คือ ฝ้ายขาวกับฝ้ายเหลือง ฝ้ายขาวจะใช้ประโยชน์ได้มากกว่าฝ้ายเหลือง ในสมัยก่อนจึงต้องปลูกฝ้ายเพื่อให้มีฝ้านุ่งห่ม บางคนที่ไม่มีเสื้อผ้าใส่จริงๆ ก็จะนำกระสอบใส่ข้าวมาตัดเย็บทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม
- ขั้นตอนในการปลูกฝ้ายนั้น ต้องหว่านในเดือนพฤษภาคมจะใช้ระยะเวลาในการปลูกประมาณ ๖ ถึง ๗ เดือน สามารถเริ่มเก็บผลผลิตในช่วงเดือนพฤศจิกายน สามารถเก็บผลผลิตไปเรื่อย ๆ จนถึงเดือนเมษายนปีถัดไป แล้วต่อมาเริ่มมีฝ้ายอีกชนิดหนึ่งขึ้นมาอีกคือ ฝ้ายฝรั่ง เป็นฝ้ายขาวแต่จะแตกต่างกันตรงเมล็ดฝ้าย ฝ้ายขาวนั้นจะมีเมล็ดเม็ดเดียว ส่วนฝ้ายฝรั่งนั้นจะมีเมล็ดเยอะ เริ่มมีมายังไม่นาน ฝ้ายฝรั่งขั้นตอนการทำงานจะง่ายกว่าฝ้ายกะเหรี่ยงมาก
- ในสมัยก่อนนั้นคนส่วนมากยากจนต้องปลูกฝ้ายให้มีเสื้อผ้าทอใส่ ขั้นตอนในการทำด้ายนั้นมีความยุ่งยากมาก มีนิทานเล่ากันว่า มีแม่ยายกับลูกสะใภ้อยู่ครอบครัวหนึ่ง วันหนึ่งแม่ยายชอบใช้ให้ลูกสะใภ้ปั่นด้าย การที่จะทำฝ้ายให้ออกมาเป็นด้ายนั้นมีขั้นตอนในการทำเยอะและยุ่งยากมาก ๆ ลูกสะใภ้เห็นอย่างนั้นว่ามันยุ่งยากมากก็เลยไปกระโดดน้ำฆ่าตัวตายแล้วกลายเป็นนางเงือกและในสมัยนั้นถ้าใครซี้เกียจก็จะโดนว่าเป็นนางเงือก
- ประโยชน์ของฝ้าย คือ ถ้าเรามาปั่นเป็นด้ายแล้วจะมีประโยชน์และความสำคัญมาก เช่น นำมาใช้ในการผูกข้อมือ รับขวัญเด็ก ทำสายสิญจน์ ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย และในสมัยก่อนนั้นโดยส่วนมากจะนำด้ายมาทอเป็นเสื้อผ้าใส่ ร่ม ผ้าห่มทุกบ้าน การปลูกฝ้ายในสมัยนั้นไม่มีปัญหาในการปลูก
- ผู้ให้ข้อมูล นางแจ้งโงะหง่วย ไทรสังขवालลิน อายุ ๗๘ ปี ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ให้ประวัติความเป็นมาของฝ้ายว่า การปลูกฝ้ายนั้นเพื่อเอาไว้ทำด้ายใช้ประโยชน์ในการทำสายสิญจน์ ผูกข้อมือ ทอเสื้อ ทอยาม ทอผ้าถุง ทอใส่ ร่ม ผ้าห่ม ฯลฯ
- ขั้นตอนในการปลูกจะปลูกฝ้ายเดือนพฤษภาคม ปลูกตามไร่ข้าวโดยการหว่านฝ้ายก่อนแล้วค่อยปลูกข้าวตามทีหลัง ใช้ระยะเวลาปลูก ๖ ถึง ๗ เดือน มีหนอนแมลงเจาะบ้าง ถ้าจะทำด้ายสุก พอสุกได้ที่แล้วนำไป ๒ อันตึงด้ายให้ตึงแล้วนำ

ลูกใบลานผ่าเป็น ๒ ซีก แล้วเอาเม็ดยางในออกแล้วเอามาหรีดด้วยไฟเม็ดยางออกให้หมด พอแห้งแล้วเก็บมาตากอีกที ถ้าอยากย้อมสีดำ นำเปลือกต้นไม้ (กรูเผาะ) ตีเปลือกให้แตกแล้วไปแช่ซีโคลนกับด้าย เสร็จแล้วนำมาหรีดกับลูกลาน ตากให้แห้ง เสร็จแล้วนำม้วนด้ายเรียงด้ายให้เรียบร้อยพร้อมที่จะทอ

กิจกรรม

- ทดลองปฏิบัติ การปลูกฝ้าย การเก็บฝ้าย การปั่นฝ้ายเป็นด้าย

วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อเรียนรู้วิธีการปลูก การดูแลรักษา
- ๒) เพื่อบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับฝ้ายแต่ละพันธุ์ ติดตามผลการเจริญเติบโต
- ๓) เพื่อคงคุณภาพฝ้ายตามระยะเวลาเก็บที่เหมาะสม

ผลกิจกรรม

- ทีมวิจัยลงมือปลูกฝ้ายตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-มิถุนายนในปี ๒๕๖๐ ในระยะเวลาเดียวกับการปลูกข้าวไร่ เพราะใช้ระยะเวลานานกว่าที่ต้นฝ้ายจะเจริญเติบโตให้เก็บดอกฝ้าย ต้นฝ้ายที่ปลูกเป็นพันธุ์ท้องถิ่นที่เก็บรักษาไว้ในแต่ละปี ใช้วิธีการหว่านไปในไร่ข้าวซึ่งเป็นไร่มนุญเวียนปลูกตามเนินเขาในบริเวณป่า ประมาณเดือนธันวาคม ๒๕๖๐-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑ จึงเก็บดอกฝ้ายจนหมด หลังจากนั้นนำมาตากจนแห้งดีแล้วนำเข้าเครื่องบีบเพื่อเอามะล็ดออก ซึ่งทีมวิจัยบอกว่าเป็นขั้นตอนที่ยากกว่าจะเอามะล็ดออกมาได้ แล้วนำมาตัดจนฟูได้ปุ๋ยฝ้ายเนื้อละเอียดหลังจากนั้นนำเข้าเครื่องปั่นฝ้ายเพื่อทำเป็นเส้นด้ายแล้วม้วนเป็นใจเพื่อความสะดวกในการทอ ซึ่งในขั้นตอนการตัดจนฟูแล้วปั่นออกมาเป็นด้ายใช้ระยะนานเกือบเดือนกว่าจะเสร็จ หลังจากนั้นทีมวิจัยจะทดลองทำด้ายให้มีความเหนียวตามคำแนะนำของครูภูมิปัญญาแต่ละท่าน และต้องศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งผลิตผ้าทอพื้นเมืองต่าง ๆ ว่ามีวิธีการอย่างไรให้ด้ายมีความเหนียว ทนทาน ไม่ขาดง่ายเวลาทอออกมาเป็นผืน
- ทีมวิจัยได้ทำการทดลองโดยครูภูมิปัญญามาให้ความรู้ ผลการทดลองอยู่ในบทที่ ๔
- เจ้าหน้าที่มูลนิธิสืบมาอบรมการย้อมสีธรรมชาติให้กับทีมวิจัย
- อันดับแรกที่ต้องเตรียม มีอุปกรณ์คือ ๑. ขาหม้อ ๒. ฟืน ๓. ซีเถ้า ๔. เส้นด้าย ๕. หม้อ ๖. น้ำ ๗. ปูน ๘. สารส้ม ๙. ลูกคำแสด (สีส้ม) ๑๐. เปลือกสมอ (สีน้ำตาล)
- ขั้นตอนการย้อมสีธรรมชาติอันดับแรกต้องเลือกคัดด้ายที่แน่นและเหนียวทอเอามาประมาณ ๔-๕ ใจ จากนั้นก็เอามาแชกับน้ำให้ท่วมด้ายและต้องบีบไปด้วยเพื่อให้เส้นด้ายซึมเข้าไปในเส้นด้ายดีและไขมันของเส้นให้ออกไป แชด้ายในน้ำทิ้งไว้ประมาณ ๑ คืน หลังจากนั้นเอาด้ายออกมาแล้วพักทิ้งไว้ก่อน อันดับที่ ๒ เอาใบกล้วย หรือใบหมาก หรือใบอะไรก็ได้ที่มียางเอามาเผาให้เป็นซีเถ้า ที่ต้องมีซีเถ้าคือก้นไม้ให้ด้ายสีมันตกละเอียดเสร็จพักทิ้งไว้ก่อน หลังจากนั้นถ้าต้องการอยากได้ด้ายสีส้มก็ต้องเอาลูกคำแสด ขั้นตอนการทำคือ

นำลูกคำแสดเอามาแกะเอาเปลือกออกเอามาแต่เม็ดของมัน เอามาประมาณ ๑-๒ กิโล เอามาแช่กับน้ำแล้วก็บีบหรือบีบน้ำให้เม็ดเนื้อคำแสดหลุดออกมาให้หมด จากนั้นก็ต้องเอาผ้าบางมารองใส่ในหม้อให้ได้น้ำประมาณ ๔-๕ กิโล เสร็จแล้วนำมาต้มให้เดือด ประมาณ ๑๐-๒๐ นาที แล้วจึงนำซี่ไถที่เราเผาเตรียมไว้มาใส่เข้าไปในหม้อและให้เดือด อีกประมาณ ๑๐-๒๐ นาทีเหมือนกัน ต่อจากนั้นก็ตักเอาด้ายที่เราเตรียมไว้ใส่เข้าไปในหม้อ ทั้งไว้ประมาณ ๑๐-๒๐ นาทีเหมือนกัน ต่อจากนั้นก็เอาด้ายขึ้นมาแขวนไว้กับไม้ยาว ประมาณ ๑ เมตร ต่อจากนั้นนำด้ายเอามาล้างกับน้ำสัก ๔-๕ น้ำ จนกว่าสีด้ายในน้ำจะจางลงแล้วเอาด้ายขึ้น ถ้าอยากให้ด้ายเหนียวและแน่นก็ต้องเอาปูนลงไปแช่ในน้ำ เอาปูน ประมาณครึ่งขีด ลงไปแช่กับน้ำให้ละลาย เอน้ำประมาณ ๒ กิโลครึ่ง ต่อจากนั้นก็เอาด้ายที่เราย้อมใส่เข้าไปในน้ำปูนทั้งไว้ประมาณ ๒-๓ นาที แล้วค่อยเอาออกนำมาแขวนไว้กับไม้ ความยาวประมาณ ๑ เมตร ต้องแขวนไว้ในที่ร่ม อากาศถ่ายเทสะดวกและให้มีลมพัดหรือ ถ้าสีเข้มเกิน หรืออยากได้สีด้ายอ่อนก็ต้องนำด้ายมาแช่กับสารส้ม ขนาดวิธีใช้สารส้ม นำ สารส้มประมาณครึ่งกิโลกับน้ำ ๓ กิโล เอาสารส้มลงไปแช่กับน้ำ ๒-๓ นาที ต่อจากนั้นก็ เอาขึ้นแขวนไว้เหมือนกัน ห้ามไม่ให้โดนแดด แขวนไว้ประมาณ ๔-๕ วัน

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

๔.๑. ความเป็นมาของคนกะเหรี่ยงโผล่วกับเส้นด้าย

เป็นเรื่องเล่าต่อกันมาในอดีตซึ่งมีความเหมือนและแตกต่างกันไม่มาก เรื่องเล่าที่หนึ่งว่ากันว่า คนกะเหรี่ยงได้อพยพลงมาจากแถบมองโกล -ธิเบต เดินทางข้ามป่าเขาแม่น้ำผ่านทะเลทรายโกบี ระหว่างทางประสบกับภัยพิบัติ เผชิญหน้ากับความอดอยาก โรคภัยไข้เจ็บ ถูกล่าปล้นชิง (ชื่อเรียก-ภูตผีมารร้าย) มาลงโปงมา มาล่าเอาขวัญวิญญาณไปทำร้าย มาแปลงร่างให้เห็นเป็นพวกเดียวกันแล้วชวนไปทางนั้นทางนี้ ทำให้หาทางกลับมาหาพรรคพวกไม่ถูก บางครั้งมีเสียงเรียกขอความช่วยเหลือจากที่ไกล พอคนไปหา ก็หายไป คนที่รอดกลับมาก็ไม่เห็นอะไร จะมาเล่าอะไรก็ไม่ถูก ทุกคนจึงรวมตัวกันเพื่อหาทางแก้และวางแผนว่าจะต้องทำอะไรสักอย่างเพื่อให้รู้กันในกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ให้น้องโหล่นโกลมาพูดให้หลงเชื่อได้อีก จึงตกลงกันว่าเอาเส้นด้ายมาผูกข้อมือไว้เป็นสัญลักษณ์ ผู้ที่มีด้ายผูกไว้ที่ข้อมือถือเป็นพวกเดียวกัน เมื่อตกลงกันเช่นนั้นแล้วจึงได้จัดพิธีผูกข้อมือ ทำเครื่องบูชาขวัญ เรียกขวัญกำลังใจกลับมาอยู่กับตัวตนของพวกเรา และปกป้องทุกคนไม่ให้น้องโหล่นโกลเข้ามาใกล้ได้อีก ผู้ที่เป็นน้องโหล่นโกลเข้ามา ทุกคนก็จะรู้ได้ในทันทีว่าไม่ใช่พวกตนเพราะไม่มีด้ายผูกไว้ที่ข้อมือ ขณะเดียวกันน้องโหล่นโกลก็รับรู้สัญลักษณ์ของโผล่วเช่นกัน จะมาหลอกหลอนโผล่วก็ไม่สามารถทำได้เพราะพวกเขาไม่เชื่ออีกต่อไป ทำให้โผล่วปลอดภัยจากภัยพิบัติทั้งภูตผีปีศาจ น้องโหล่นโกลตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

เรื่องเล่าที่สองเชื่อกันว่าในสมัยก่อนที่กะเหรี่ยงอพยพจากประเทศมองโกเลียมาจนถึงทะเลทรายได้เกิดปัญหาและอุปสรรคมากมายจึงมีการประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญผูกข้อมือเดือนสิงหาคม ต่อมาเกิดการแยกออกจากกันไปตามแม่น้ำสาละวิน ก่อนจะแยกจากกันได้นำเอาด้ายขาวผูกข้อมือเป็นสัญลักษณ์ จึงแยกจากกันได้ และเมื่อได้เห็นกันเมื่อไร ถ้าเห็นที่ข้อมือเป็นด้ายขาวก็จะรู้ว่าเป็นเผ่าพันธุ์ของชาวกะเหรี่ยงจะกล้าคุย กล้าทักทายกันได้

เรื่องเล่าที่สาม แต่เดิมสมัยของบรรพบุรุษชาวโผล่วมีเชื้อสายมาจากชาวมองโกเลีย ซึ่งอาศัยอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเทือกเขาปาร์มีย์ (อยู่ในประเทศจีนปัจจุบัน) ต่อมาประชาชนมากขึ้นจึงได้อพยพลงมาทางใต้ของทะเลทรายโกบี จนถึงลุ่มน้ำแยงซีเกียง ประมาณ ปี.ซี.ศกราชสองพันหกหรือกว่า (แม่น้ำแยงซีเกียง หรือที่คนในชนเผ่าเรียกกันว่า ที่เยจี้ร่งหรือที่ฉิมหิ่หยั่ว) บรรพบุรุษของชาวโผล่วได้อพยพลงมา ข้ามทะเลทรายโกบี ตอนนั้นได้รับความทุกข์ทรมานมากจากความอดอยากหิวโหยและโรคภัยไข้เจ็บจากภัยธรรมชาติอย่างแสนสาหัส ทำให้ขวัญหนีดีฝ่อ ผู้นำของชนเผ่าตอนนั้นจึงได้รวบรวมลูกหลานทำการเรียกขวัญผูกข้อมือกับด้ายขาวซึ่งตรงกับฤดูฝนในเวลานั้น โดยมีจุดประสงค์ให้ขวัญและกำลังใจกลับคืนมาอยู่เนื่อกับตัวและให้พ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนด้ายที่ผูกข้อมือนั้นเป็นสัญลักษณ์ให้รู้ว่า จงมีความรักความสามัคคีกัน จึงทำให้เกิดประเพณีผูกข้อมือเดือนเก้าขึ้นของชนเผ่าและได้ยึดถือประเพณีปฏิบัติกันมาทุกปี คำเรียกขวัญคือปรีอ-หล่า เก้-ไถ่/ปลือ-หล่า เก้-ไถ่ มีสองอย่างเรียกได้ทั้งสองแบบ แล้วแต่คน ๆ หนึ่งจะมีความสะดวก มีความหมายดังนี้ ปรีอ-หล่า เก้-ไถ่ หมายถึง ขอจงพ้นภัยและสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง ปลือ-หล่า เก้-ไถ่ หมายถึง ขอจงได้รับสิ่งที่ดีงามตามความปรารถนา ถ้าจะแปลเป็นไทย หมายความว่า ขอขวัญจง

กลับมา กลับมาอยู่กับเนื้อกับตัว กับพ่อแม่กับปู่ย่าตายาย หรืออะไรต่าง ๆ แล้วแต่บุคคลจะสะดวก คล้าย ๆ กับคำอวยพร คำขอพรนั่นเอง ส่วนประกอบของการผูกข้อมือเดือนเก้ามี ๗ อย่าง มีความหมายดังนี้ ข้าวปั้น มีความหมายว่า เผ่าพันธุ์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก้อน และจะต้องรู้จักสักการบูชาสิ่งที่ควรเคารพ เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ข้าวเหนียว มีความหมายว่า ความซื่อสัตย์ สุจริต รักกัน ประองดองกัน เอื้อประโยชน์แก่กันและกัน ดังเช่นข้าวเหนียวห่อ มีความหมายว่า เหนียวแน่น หล่อหลอมให้ติดกัน ไม่แตกแยก หลุดหายจากกัน กล้วยมีความหมายว่า เป็นการยึดเหนี่ยวน้ำใจ ให้รักใคร่ไมตรีต่อกันตามระเบียบดังเช่น เหมือนกล้วย อ้อย มีความหมายว่าความผูกพันหรือการสืบทอดเผ่าพันธุ์มาเป็นทอด ๆ ให้จงเจริญขึ้นเหมือนอ้อย จะนำไปปลูกที่ไหนจะขึ้นที่นั่นเสมอ ไม่สูญหายไปไหน จะสืบทอดกันตลอดไป ดอกเข็ม มีความหมายว่า มีความมั่นคงในอุดมการณ์ ในการรักษาประเพณีวัฒนธรรมของตนให้ยังรากลึกลงในดิน จะแพร่ลูกแพร่หลานตลอดไป ด้ายขาว มีความหมายว่า ความดีงามสมบูรณ์แห่งจิตใจ ให้เป็นความพร้อมเพรียงสามัคคีกัน อายุมั่นขวัญเย็น น้ำ มีความหมายว่า มีความร่มเย็นอยู่เสมอ

ชาวกะเหรี่ยงที่ถือฤกษ์ ยึดพิธีกรรมผูกข้อมือด้วยด้ายสี แบ่งออกเป็น ๓ สีด้วยกัน ด้ายขาว หมายถึง จักรวาล การผูกด้ายขาวเป็นการเชื่อมโยงแผ่นดิน แผ่นฟ้าเข้าด้วยกัน ด้ายเหลือง หมายถึง ศาสนา รวมถึงแผ่นดิน การผูกด้ายเหลือง เป็นการเชื่อมโยงแผ่นดินกับจักรวาลเข้าด้วยกัน ส่วนด้ายเขียว หมายถึง แผ่นฟ้า และยังเป็นสัญลักษณ์ของพระอินทร์ ซึ่งเป็นความดีสูงสุด คนที่สามารถผูกด้ายเขียวได้ จะต้องมีการปฏิบัติที่เคร่งครัดมาก ชาวกะเหรี่ยงจึงผูกข้อมือเพียงด้ายขาวและด้ายเหลือง เพราะยังไม่มีใครสามารถบรรลุความดีสูงสุดพอที่จะผูกด้ายเขียวได้ ธรรมชาตินั้นเชื่อมโยงระหว่างแผ่นดิน แผ่นฟ้าและจักรวาล ความดีสูงสุดดังแผ่นฟ้าย่อมมีกำเนิดมาจากแผ่นดินด้วยการปฏิบัติของมนุษย์ผู้ที่อยู่ในธรรมชาติ ต้องมีจิตใจอ่อนน้อม เคารพศรัทธาต่อสรรพสิ่งรอบข้างซึ่งจะทำให้สามารถบรรลุความดีสูงสุดได้

โพล่มีความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ด้ายผูกข้อมือมานานตั้งแต่บรรพบุรุษและสืบทอดกันต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เรื่องของด้ายเกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์โพล่ตามความเชื่อวัฒนธรรม พิธีกรรมต่าง ๆ รวมถึงศาสนาพุทธที่โพล่นับถือด้วย เรื่องของพุทฺธะไม้ที่อยู่เมืองละว้าแผ่นดินสยามในอดีตได้ไปบวชเรียนที่เมืองพะอาน (ในปัจจุบันเป็นเมืองหลักของรัฐกะเหรี่ยง ประเทศพม่า) เป็นสามเณร ตะไม้เรียนเก่งจนแตกฉานในพระไตรปิฎก ต่อมาได้ขออุปสมบทเป็นพระแต่ทางเจ้าวัดไม่อนุญาตให้บวชโดยอ้างว่าโพล่เป็นชาติพันธุ์ป่าเถื่อน ไม่สมควรจะได้รับการบวชเรียนเป็นพระภิกษุในศาสนาพุทธ จากนั้นสามเณรตะไม้ได้เดินทางไปหาพระสังฆราชที่เมืองพะอาน ขอแสดงธรรมในพระไตรปิฎกให้พระสังฆราชเพื่อให้ได้รับการยอมรับบวชเป็นพระภิกษุ พระสังฆราชอนุญาตให้สามเณรตะไม้แสดงธรรมโดยนิมนต์พระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่มาร่วมพิจารณาว่าสมควรจะให้สามเณรตะไม้ได้บวชเป็นพระภิกษุสงฆ์หรือไม่ ตะไม้ได้ประกอบพิธีแสดงธรรมด้วยการเอาด้ายมาผูกมือเรียกขวัญพระสงฆ์ในครั้งนั้น เป็นพิธีกรรมผูกมือเรียกขวัญที่เกิดขึ้นกะโพล่ในการต่อสู้ที่ได้รับการบวชในศาสนาพุทธ ส่วนประกอบเครื่องบูชาขวัญมีข้าวเจ้า ข้าวเหนียว กล้วย อ้อย เป็นต้น แล้วสามเณรตะไม้ได้แสดงพระสูตรมงคล ๓๘ อย่างละเอียดพิสดารจนได้รับอนุญาตให้บวชเป็นพระภิกษุและได้รับตำแหน่งทางคณะสงฆ์ เป็นมหาบัณฑิตราชครูในเวลาต่อมา ซึ่งในปัจจุบันก็มีการนำด้ายผูกข้อมือพระสงฆ์เพื่อเป็นการขอขมา เทิดทูนขวัญพระสงฆ์ การผูกข้อมือพระสงฆ์ เรียกว่า เคอบะเปอะย่อง เป็นการแสดงความเคารพบูชาพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ปกป้องรักษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

๔.๒. ความสัมพันธ์ของคนกะเหรี่ยงโผล่กับเส้นด้าย

มีเรื่องเล่าในอดีตกล่าวถึงยายกับหลานสาวอยู่กันตามลำพังสองคน ยายอายุมากแล้วอยากจะถ่ายทอดความรู้การทำด้ายไว้ใช้ทอดผ้าให้กับหลานสาวเพื่อจะได้มีความรู้ติดตัวไว้พึ่งตนเองในการทำมาหากินต่อไป ยายเอาเมล็ดฝ้ายมาปลูกในไร่ข้าว ดูแลรักษาจนฝ้ายออกดอกออกผลพร้อมจะเก็บเกี่ยวได้ก็ให้หลานสาวเก็บฝ้ายมาฝั้นแดดไว้จนครบกำหนดแล้วนำฝ้ายมาทียบเอาเมล็ดออก นำเมล็ดฝ้ายมาเก็บไว้สำหรับทำพันธุ์ต่อ แล้วให้ทำเครื่องไม้ทียบฝ้าย ทำคันไม้ติดฝ้าย จากนั้นเอาฝ้ายมาผ่านขั้นตอนการแปรรูปออกมาเป็นเส้นด้าย แล้วนำมาม้วนฝ้าย มาปั่นหรือมาเข็นให้เป็นเส้นด้ายดิบที่มาจากปุยฝ้าย จากนั้นนำมาย้อมสีจากเปลือกไม้ให้ได้สีของด้ายตามที่ต้องการ แล้วทำเป็นใจออกมาก่อนจึงจะเอามาถักทอเป็นเครื่องนุ่งห่มเป็นกระเป๋ายามใช้แบกหรือสะพายใส่สัมภาระเอาไว้เวลาเดินทางไปในที่ต่าง ๆ ขั้นตอนกว่าที่จะทำเส้นด้ายออกมาเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไปได้นั้นมีความยุ่งยาก ซับซ้อน หลายขั้นตอน เวลาถักทอก็ยังมีลวดลายที่ต้องมาเรียนรู้ มาคิดค้นต่อเติมอีกมากซึ่งเป็นผลพวงมาจากเส้นด้าย สิ่งที่ยายจะถ่ายทอดความรู้ให้หลานสาวนั้นมันช่างยากลำบากมาก จนหลานสาวเกิดความท้อแท้ เห็นว่ามันยากเกินความสามารถจึงหอบเอาเครื่องมือทำด้ายทั้งหมดไปทิ้งลงแม่น้ำ แล้วตัวเองก็กระโดดลงน้ำตายตามไป หลานสาวที่กระโดดน้ำตายได้เกิดเป็นนางปลาอาศัยอยู่ในแม่น้ำตลอดไป บรรพบุรุษในอดีตเล่าเรื่องการทำให้ฝ้ายเพื่อเตือนสติลูกหลานให้เห็นคุณค่าของด้าย แม้จะยากกว่าจะได้มา แต่เวลาที่ได้มาแล้วก็ใช้ทำประโยชน์ได้มาก โดยความหมายของเรื่องนี้หมายถึงการเรียนรู้หรือการทำงานแบบครึ่ง ๆ กลาง ๆ ไม่มีความต่อเนื่อง ละทิ้งภาระหน้าที่ทั้งที่ยังไม่สำเร็จก็จะกลายเป็นนางปลาที่ร่างท่อนบนเป็นคน ท่อนล่างเป็นปลา ไม่มีความลงตัวในอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ประสบผลสำเร็จในการทำงานที่ลงมือทำอย่างครึ่ง ๆ กลาง ๆ ส่วนแม่น้ำหมายถึงความยากลำบาก อุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้ที่ประกอบอาชีพการงานแบบครึ่ง ๆ กลาง ๆ แล้วละทิ้งไม่เอาใจใส่ หากผู้ใดไม่คิดไม่พยายามที่จะข้ามผ่านความยากลำบากเหล่านั้นไปได้ ผู้นั้นจะเจอกับอุปสรรคความยากลำบากตลอดไป

คนกะเหรี่ยงโผล่มีความผูกพันกับเส้นด้ายมานานหลายชั่วอายุคนทั้งในมิติของความเชื่อและการใช้ประโยชน์ถักทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับติดตัว เช่น ยาม ในมิติของความเชื่อจากที่กล่าวเบื้องต้น คนกะเหรี่ยงโผล่ใช้เส้นด้ายแทนสัญลักษณ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ใช้เส้นด้ายเพื่อเรียกขวัญกำลังใจ ใช้เส้นด้ายเพื่อป้องกันอันตรายจากภูติผีปีศาจ คนกะเหรี่ยงโผล่กับเส้นด้ายมีความผูกพันกันตั้งแต่เกิดถึงตาย คนกะเหรี่ยงโผล่ใช้ด้ายเป็นเครื่องมือสื่อความหมายแทนสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น แสดงความเป็นกลุ่ม และนามธรรม เช่น คธาศักดิ์สิทธิ์ เด็กเล็กเกิดมาเมื่อถึงเวลาตั้งชื่อ พ่อแม่ต้องพิธีผูกมือเรียกขวัญ ด้วยเชื่อว่าคนเกิดมาจากโลกอื่น พอเกิดมาอยู่ในโลกปัจจุบัน ต้องทำพิธีผูกข้อมือและตั้งชื่อเรียกขวัญเป็นการประกาศให้โลกอื่นที่เด็กคนนั้นจากมารู้ว่าเด็กที่เกิดมานี้เป็นสมาชิกของครอบครัวนั้น พ่อแม่ผูกข้อมือตั้งชื่อให้เพื่อจะปกป้องไม่ให้ลูกได้รับภัยอันตราย การทำพิธีตั้งชื่อเด็กจะกระทำหลังอยู่ไฟ แม่ของเด็กออกจากเรือนไฟแล้วจะตั้งชื่อลูกคนแรกหรือคนใหม่ เป็นเวลาที่มีการผูกข้อมือเรียกขวัญครั้งแรกกับเด็กที่เกิดใหม่ เสมือนว่าต้อนรับเข้ามาสู่โลกมนุษย์ เป็นการอัญเชิญขวัญเด็กขึ้นสถิตอยู่บนเกล้าบนกระหม่อม อยู่คู่ชีวิตเด็กคนนั้นตลอดไป พร้อมกับตั้งชื่อที่จะใช้เรียกเด็กคนนั้นไปตลอดชีวิต เพราะฉะนั้นการผูกข้อมือจึงมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันในหลาย ๆ ด้านขึ้นอยู่กับว่าจะมีปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไร

ผูกข้อมือตั้งชื่อเด็กแรกเกิด “ผูกข้อมือ” การเกี่ยวข้องกันในการผูกข้อมือครั้งแรกนับแต่ที่คน ๆ หนึ่งเกิดมาตุโลก แม่เด็กพ้นจากการอยู่ไฟแล้วจะเป็นการตั้งชื่อลูก บางครอบครัวพ่อแม่จะพาลูกไปหาอาจารย์ผู้รู้ตั้งชื่อให้ โดยเขียนวันเดือนปีเกิด ฤกษ์ยามนักษัตร ข้างขึ้นข้างแรม แต่โดยส่วนมากในอดีตจะให้พระตั้งให้ ในขณะที่บางครอบครัวพ่อแม่ตั้งชื่อให้ลูกเองก็มี เมื่อตั้งชื่อเสร็จแล้ว ในตอนเย็นวันนั้นจะเตรียมทำพิธีเรียกขวัญ แต่หากยังไม่พร้อมสามารถเลื่อนเวลาออกไปก่อนได้ เพราะการทำพิธีเรียกขวัญ พ่อแม่ต้องเตรียมของประกอบการผูกข้อมือให้พร้อม ของที่ใช้พิธีในตั้งชื่อ ประกอบด้วยข้าวเหนียว, ข้าวตอก, โปวัญ, ด้ายดิบ, กล้วย อ้อย และน้ำเปล่า ในส่วนของข้าวเหนียวจะเอาใบต้นไม้วาดมาทำเป็นกรวยแล้วใส่ข้าวเหนียวลงไปประมาณ ๓-๔ ช้อนแล้วแต่ผู้ทำพิธี นำมามัดรวมกัน ใส่หม้อ เติมน้ำ ต้มให้สุก ตักขึ้นพักไว้คืนหนึ่ง พอรุ่งเช้านำมาใช้ผูกข้อมือ หุงข้าวสุกปั้นเป็นก้อนจำนวน ๓ ก้อน ทัพพีไม้ไผ่หรือไม้คนข้าว (นุวะ) ๑ อันสำหรับใช้เรียกขวัญโดยนำไปตีหัวบันไดซ้ายก่อนแล้วตีหัวบันไดขวา (หัวบันไดแทนสัญลักษณ์ในการเรียกขวัญให้กลับบ้านโดยขึ้นมาทางบันได) และเทียนขี้ผึ้ง ๑ เล่มใช้จุดเวลาผูกข้อมือ ของที่ใช้ในพิธีต้องไม่น้อยกว่านี้แต่จะมากกว่านี้ได้ขึ้นอยู่กับการจัดของแต่ละครอบครัว เมื่อเตรียมของเสร็จแล้วจึงผูกข้อมือเรียกขวัญ (การตั้งชื่อผูกข้อมือกระทำเฉพาะเด็กที่ตั้งชื่อคนเดียวเท่านั้นไม่ใช่ผูกข้อมือทุกคน) คำเรียกขวัญ เริ่มที่เรียกชื่อเด็กก่อน โดยพูดคำว่า “...ปฐุหล่าๆ ...ชื่อเด็ก....ขวัญจงมา จงมาอยู่กับเนื้อกับตัว จงมาอยู่สุขอยู่สบายแข็งแรง จงมาอยู่กับพ่อกับแม่ จงมาเป็นเจ้าบ้านเจ้าเรือน จงมาเป็นคนดีของบ้านนี้”

ผูกข้อมือขวัญหนี “หล่ากะ” เกิดจากอาการตกใจกลัว ถูกผีไพรหลอกหลอน ถูกเจ้าที่เจ้าทางแม่น้ำลำธารกระทำให้ตกใจกลัว ถ้าเป็นเด็กเล็กมีอาการฉีртที่นอน ตัวร้อนมีไข้ เกิดจากอาการตกใจกลัว ถูกหลอกจากผีสงนางไม้ บางคนกลัวเกินไปจนขวัญหนีดีฝ่อ ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ คนที่ขวัญหนีจะมีลักษณะอาการที่ปรากฏ เช่น อาการฉีртที่นอน ถ้าเป็นเด็กเล็กจะสังเกตยากกว่าผู้ใหญ่ เพราะเด็กจะฉีไม่เป็นเวลา ไม่เลือกสถานที่ ถ้าเป็นเด็กที่โตขึ้นมาหน่อย พูดได้เดินได้ มีอาการฉีртที่นอนเกิน ๒-๓ คืน เชื่อได้ว่าอาการของเด็กเกิดจากขวัญหนี อาการขวัญหนีของเด็กอาจเกิดได้จากพ่อแม่หรือผู้อื่น เวลาหยอกล้อเด็กทำเสียงตุตะคอกใส่เด็ก เด็กไม่ทันตั้งตัวทำให้ตกใจกลัวเกินไปจนขวัญหนี รวมถึงอาการตกใจจนไข้ขึ้นไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ หากมีลักษณะแบบนี้เกิดขึ้นต้องรีบเรียกขวัญผูกข้อมือให้ขวัญกลับมาซึ่งโดยส่วนมากจะหายเป็นปกติ แต่ในบางกรณีการผูกข้อมือเรียกขวัญก็ไม่สามารถทำให้หายเป็นปกติได้ เช่น ในกรณีที่เกิดอาการตกใจภูติผีปีศาจจนขวัญหนีดีฝ่อเพราะเข้าไปในที่ของผีสงนางไม้ ที่ของภูติผีปีศาจ เช่น ที่ ผังศพ สุสาน ป่าช้า ได้ไปเดินผ่าน เปียดเสียดข้ามหน้าข้ามตาเจ้าที่เจ้าทาง หรือเข้าไปในที่พักอาศัยของภูติผีปีศาจ ถ้าเจ้าที่ดุก็จะจับขวัญของคน ๆ นั้นไป ทำให้เจ้าของล้มป่วยเจ็บไข้ อยู่ไม่สบาย หรือหากเคยเข้าไปในสถานที่ใดที่หนึ่งแล้วมีอาการตกใจกลัว ทำให้ในภายหลังไม่อยากเข้าไปในสถานที่แห่งนั้นอีก แต่กลับมีเหตุที่อาจจะต้องกลับเข้าไป เกิดอาการกลัวผิงใจจนมีอาการเจ็บไข้ได้ป่วย จะต้องผูกข้อมือเรียกขวัญเช่นกัน แต่หากผูกข้อมือเรียกขวัญแล้ว ยังคงมีอาการอยู่แสดงว่าขวัญไม่มา ต้องรับหาวิธีอื่นมารักษาไม่ว่าจะโดยร่างทรงหรือหาหมออนามัย ไม่ควรปล่อยไว้นานเกินไปเพราะอาจถึงขั้นเสียชีวิตได้

การผูกข้อมือขวัญกลับ “ไคจิงหล่าไถ่” ขวัญกลับ หรือหล่าไถ่ หมายถึง ขวัญหนีกลับไปโลกอื่น มิติอื่น หรือโลกของผี หรือคนชราที่มีอายุมาก ขวัญจะกลับไปก่อนซึ่งเจ้าของจะเริ่มมีอาการไม่สบายล้มป่วย

เรื่อร้าง มีความเชื่อโศลว์เรื่อตันไม้และสัตว์ป่าเป็นลางบอกเหตุว่าผู้้นั้นผู้้นี้หล่าไถ่ เช่น ได้อินเสียงไม้ใหญ่ล้มเวลากลางคืน หมายความว่าคนแก่หล่าไถ่ ได้อินกระรอกร้องกลางคืน หมายความว่าคนหนุ่มหล่าไถ่ เป็นต้น ขวัญหนีไปทีอื่นนั้นมิตัวกันหลายสาเหตุ อาทิเช่น เกิดกับผู้สูงอายุทีใกล้จะหมดอายุขัยบนโลกมนุษย์ ขวัญของคนชรานั้นจะกลับไปก่อนแต่เจ้าของยังมีชีวิตอยู่ หรือเกิดจากเจ้าทีเจ้าป่าเจ้าเขาจับเอาขวัญของคน ๆ นั้นไปทำให้เจ้าของไม่สบาย เปื่ออาหาร กินข้าวไม่ได้ นอนไม่หลับ ใบหน้าซีดเซียว ชุบผอมลงผิดปกติ มีอาการป่วยไข้เรื่อร้าง ไม่ยอมหายขาด อีกประการหนึ่งเป็นชะตาลีขิต เป็นกรรมติดตัวมากับชีวิตของคน ๆ นั้นตั้งแต่กำเนิดทีได้ขอสัญญาไว้กับเจ้าชะตาของตนเองว่าจะมาเกิดอยู่ในโลกมนุษย์ด้วยอายุเพียงเท่านั้น เท่านั้นทีจะกลับไป เช่น หากสัญญาว่าอายุ ๒๕ ปีจะไปจากโลกมนุษย์ พอใกล้จะถึงเวลา ขวัญของเจ้าของชะตาจะกลับไปก่อน แต่เจ้าของชะตาจำคำทีเคยสัญญาไว้ไม่ได้ เมื่อไม่อยากจะกลับไป (ไม่ยอมตาย) ก็ต้องหาหมอรักษาโดยการเรียกขวัญให้กลับมายังโลกมนุษย์ มาอยู่กับเจ้าของต่อไป ต้องผูกข้อมือเรียกขวัญเพื่อสะเคาะเคราะห์ต่อชะตา (ต่ออายุ) ถ้าไม่รักษา ผู้ป่วยจะมีการชุบผอมลงเรื่อๆ และจะเสียชีวิตในที่สุด

การผูกข้อมือต้องโทษ “บากุย” และการปรับโทษผู้ทำผิด “องหลุทอลุสะ” การผูกข้อมือต้องโทษ (บากุย) กับ การปรับโทษผู้ทำผิด (องหลุทอลุสะ) มีด้วยกันหลายกรณี ข้อห้ามทั่วไป กรณีที่ ๑ หญิงมีครรภ์จะนั่งเล่นในเปลเด็กเล็กไม่ดี ยกเว้นเป็นเปลของลูกตนเองเท่านั้น ถ้าเป็นหญิงอื่นทีตั้งครรภ์ไปนั่งในเปลของแม่ลูกอ่อนแล้วทำให้เจ้าของเปลไม่สบาย แม่ลูกอ่อนจะปรับโทษหญิงตั้งครรภ์คนนั้นเป็นจำนวนเงินและต้องผูกข้อมือให้กับเด็กและแม่ของเด็ก, สามียองหญิงมีครรภ์จะนั่งในเปลเด็กอื่นทีไม่ใช่เปลของลูกตนเองไม่ดี ถ้าทำผิดเจ้าของเปลจะปรับโทษได้เช่นกัน เปลแม่ลูกอ่อน (ลูกอ่อนอายุ ๑-๓ ขวบ) ไม่ว่าใครทำขาดต้องปรับโทษคน ๆ นั้นและต้องผูกข้อมือเช่นกัน กรณีที่ ๒ หากเราเหยียบขึ้นบันไดบ้านของคนอื่นแล้วทำหักไม่ว่าจะขึ้นหรือลงบ้าน เจ้าของบ้านจะทำการปรับโทษ ถ้าขึ้นบันไดหักตอนขาขึ้นถือว่าดี เชื่อกันว่าเป็นการนำลาภผลสิ่งทีเป็นมงคลมาให้เจ้าของบ้าน คนทีทำบันไดหักต้องเอาหมากหนึ่งคำ บุหรืหนึ่งมวนให้กับเจ้าของบ้าน ถ้าเป็นขาลงจากบ้านแล้วทำบันไดหัก เจ้าของบ้านจะปรับโทษมากหน่อยเพราะถือเป็นการเอาลาภเอาสิ่งทีเป็นมงคลลงจากบ้านของเขา ต้องใช้ค่าปรับเป็นเงินและผูกข้อมือเรียกขวัญ กรณีที่ ๓ หากเราเข้าไปในห้องคนอื่นโดยไม่ได้ขออนุญาตจากเจ้าของห้อง การปรับโทษขึ้นอยู่กับเจ้าของห้อง หรือเจ้าของบ้านจะกำหนดหนักเบาซึ่งผู้ทีทำผิดต้องปฏิบัติตามนั้นเพราะเป็นผู้ละเมิดกฎข้อห้ามความเชื่อของเจ้าของห้อง หรือเจ้าของบ้าน อย่างไรก็ตามข้อห้ามความเชื่อของแต่ละครัวเรือนของแต่ละหมู่บ้านบางอย่างมีความแตกต่างกัน ดังนั้น เมื่อจะต้องขึ้นบ้านลงเรือนผู้อื่น ควรทีจะต้องระวังและได้ถามถึงความไม่เหมาะสมเสียก่อนเพื่อไม่ให้ต้องโทษและโดนปรับโทษ กรณีที่ ๔ เกี่ยวกับพืชผักผลไม้ “เชอบากุย” เช่น เมียตั้งท้อง สามียาไปเด็ดใบพลูจากบ้านอื่นมากินแล้วทำให้พลูของเพื่อนบ้านเหี่ยวตาย หรือไปขึ้นต้นหมาก ต้นมะพร้าวแล้วทำให้ดอกผลเหี่ยวร่วง กรณีที่ ๕ ถ้าชายกับชาย หญิงกับหญิงถูกน้ำฉีของกันและกัน หรือถูกเลือดของกันและกัน ให้ผูกข้อมือแก้เคล็ดหากมีอาการแพ้ แก้ไขโดยกล่าวคำขอโทษว่า “องดี องสะ บากุย บาซิก” กรณีที่ ๖ เกี่ยวกับสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย แพะ ถ้าเข้าไปกินพืชผักในไรสวนของผู้อื่นแล้วทำให้เจ้าของไรสวนนั้นๆ ไม่สบาย มีผดผื่นผื่นหนองขึ้นตามตัว เจ็บไข้ได้ป่วยไม่ยอมหาย เจ้าของสัตว์เลี้ยงต้องเอาน้ำขมิ้นส้มป่อยไปขอ

ขมาและต้องผูกข้อมือให้ ตอนผูกข้อมือหรือรับเอาน้ำขมิ้นสัปปาย ผู้รับต้องพูดว่าอย่าได้ถือโทษ ถือความกัน ให้หายป่วยหายไข้ ขอให้ดีทั้งสองฝั่งสองฝ่าย

ผูกข้อมือถือสังจะ “โคจิ่งโงงเซอโต” เป็นเพื่อนร่วมสาบาน การผูกข้อมือถือน้ำสังจะสาบานที่จะเป็นเพื่อนเกลอกันนั้น เกิดจากคนสองคนที่เป็นมิตรสหาย มีจิตใจชอบพอกัน ไว้วางใจกันทั้งสองฝ่าย มีความรักความซื่อสัตย์ต่อกัน ทำให้กลายเป็นคู่มิตรเพื่อนเกลอ มีความพร้อมใจกันที่จะร่วมเป็นเพื่อนเกลอกินน้ำสังจะสาบาน และเพื่อให้ความเชื่อมั่นกัน มีความพิเศษ มีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น ให้ความเจริญก้าวหน้า กับน้ำสังจะสาบานที่ทั้งสองได้ร่วมขออธิษฐานเป็นสักขีพยาน ด้วยความซื่อสัตย์ที่มีต่อกัน ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เป็นน้ำหนึ่งใจเดียว เป็นเสมือนเลือดเนื้อเชื้อไขเดียวกัน รวมถึงหน้าที่การงานทุกอย่างให้ตั้งใจปรารถนา ให้บังเกิดแต่ความสมบูรณ์พูนสุข ให้พ้นจากภัยพิบัติอันตรายทั้งปวง พ้นจากความหิวโหยอดอยากเจ็บไข้ได้ป่วย พ้นจากภัยคมดาบปลายหอก พ้นจากการร่วงตายหล่นตายจากยอชวยอดไม้ พ้นจากการจมนตายลอยตายในน้ำ ถ้าฝ่ายใดผิดคำสาบาน ทยศต่อเพื่อน จะมีอันเป็นไป ไม่รอดจากภัยที่กล่าวมา

ผูกข้อมือ “ลู่เซอเม” การผูกข้อมือที่เกิดจากต้องลู่เซอเมจะมีความต่างกันของแต่ละบุคคลไป เซอเมมีความหมายเกี่ยวกับการทวงคืนมรดกของตนจากตระกูลหรือเครือญาติ เป็นความต้องการที่ฝังลึกมากับชะตาของตนเองแม้ตัวเองก็ยังไม่รู้ มีทั้งเกิดจากชะตากรรมของตนเอง และเกิดจากดวงวิญญาณของบรรพบุรุษที่มาทวงขอมรดกสิ่งของ โดยอาศัยร่างและชะตาชีวิตเป็นสื่อเชื่อมผ่านซึ่งจะปรากฏเกิดขึ้นกับลูกหลาน เป็นลูกหญิงชายที่เกิดมาก็ขอมรดกจากพ่อแม่จะเป็นจำพวกสัตว์ หรือสิ่งของที่มีอยู่หรือไม่ก็ต้องการให้ได้ ถ้าเป็นสัตว์สี่เท้า สัตว์สองเท้า ถ้าเป็นสิ่งของก็จะเป็นสีแดง สีเหลือง สีขาว ถ้าเป็นสัตว์สี่เท้า หมายถึง วัว ควาย ช้าง ม้า แพะ แกะ สัตว์สองเท้า หมายถึง คนผู้หญิง ผู้ชาย ถ้าสิ่งของสีแดง หมายถึง เพชรพลอย พลอยสีแดง ถ้าสีเหลือง หมายถึง ทองคำ ถ้าสีขาว หมายถึง เงิน ถ้าต้องเซอเมสัตว์สองเท้า ต้องจัดพิธีผูกข้อมือแต่ทำเป็นพิธีเท่านั้น ในกรณีของคนกับคน พอเสร็จพิธีก็ต่างคนต่างอยู่ มีข้อแม้ยู่ว่าถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่งงานไปก่อน อีกฝ่ายหนึ่งจะเรียกค่าปรับ จะเรียกเท่าไรก็ต้องเสียให้เท่านั้นถ้าเป็นเซอเมอย่างอื่น เช่น สิ่งของ แก้วแหวนเงินทอง ทำพิธีครั้งเดียวก็เป็นอันเสร็จสมบูรณ์ ลักษณะอาการของเซอเมสุขภาพร่างกายจะทรุดโทรมร่วงโรย ไม่สบายเจ็บไข้ได้ป่วยเรื้อรัง เจ้าของจะรู้สึกอ่อนเพลียไม่มีเรี่ยวแรง เวลาจะมีไข้ขึ้นไม่รู้ต้นสายปลายเหตุ พ่อแม่และคนรอบข้างเห็นอาการผิดปกติจะไปหาหมอผินให้ทำนายด้วยการผินหนึ่งคืนแล้วตื่นขึ้นมาเล่าอาการของคนไข้ หมอทรง (ร่างทรง) ผู้รู้มาทำนายทายทัก ถ้าปรากฏว่าเกิดจากต้องลู่เซอเมก็ต้องทำพิธีผูกข้อมือกับสิ่งของที่ต้องเซอเมจึงจะหายจากการเจ็บไข้ได้ป่วย

การผูกข้อมือแยกขวัญ “โคจิ่งเถิกผะหล่า” ผูกมือแยกขวัญ เป็นการผูกข้อมือเพื่อพรากขวัญระหว่างคนสองคน ให้ขวัญอยู่คนละที่กัน ซึ่งมีสาเหตุมาจากคนสองคนสนิทสนมชอบพอกัน จะเป็นพี่น้องกัน ผัวเมียกัน หรือเป็นญาติ เป็นเพื่อนกันก็ตาม แต่กลับมีเหตุให้คนใดคนหนึ่งต้องตายจาก ละทิ้งเพื่อนอีกคนอยู่เบื้องหลังในโลกมนุษย์ คนที่อยู่เฝ้าแต่คิดถึงห่วงหาต่อเพื่อนที่ตายไปแล้ว ไปอยู่ในมิติโลกอีกใบหนึ่งที่มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้ ความเศร้าโศกทรวงอวยเหงาแต่คิดถึงเพื่อน ดวงขวัญยังจะติดตามเพื่อนไปด้วย ต้อง

หาหมอมารักษาทำพิธีผูกข้อมือแยกขวัญออกจากกัน หมอที่ทำพิธีแยกขวัญจะอวยพรให้ผู้ตายนั่นไปผุดไปเกิดใหม่ ไม่ต้องห่วงหากับคนที่อยู่ทางโลกอีก ขอให้ได้ไปเกิดเป็นเจ้าเป็นนาย เป็นคนปกติ วิชากรรมที่มีต่อกันขอให้สิ้นสุด เลิกแล้วต่อกัน หมอรักษาจะทำหน้าที่วิงวอน ขอให้คนที่ตายไปแล้วมาคิดถึงเสียดยะไรต่อกันอีก เพราะจะเป็นโทษที่ผูกมัด ไปผุดไปเกิดไม่ได้ คนไปก็ทุกข์ คนอยู่ก็ทรมาน เพื่อให้ดวงขวัญและดวงวิญญาณมีอิสระต่อกัน หมอทำพิธีแยกขวัญออกจากกันพร้อมผูกข้อมือให้ และขอให้อภัยแก่กัน ไม่ให้มีอุปสรรคในโลกที่จะไป ให้มีความสุขความเจริญ ผู้ที่อยู่ในโลกมนุษย์ขอให้สุขสมหวังกับสมมติบนโลกมนุษย์ตามความเหมาะสมตามบุญกรรมที่ได้สร้างไว้ ผู้ที่อยู่ในโลกวิญญาณเมืองผีก็มีความสุขตามวิสัยของโลกที่ตนอาศัยอยู่

ผูกข้อมือ “เทอบะเปื่อย่อง” การผูกข้อมือเทอบะเปื่อย่อง เป็นการผูกข้อมือให้พระสงฆ์ (หรือการผูกขวัญบูชาสงฆ์) และเป็นการผูกขวัญ ถวายผ้ากฐินในช่วงเทศกาลทอดกฐินเป็นพิธีร่วมกันระหว่างความเชื่อกับศาสนาพุทธ พิธีนี้จัดขึ้นในวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ หรือช่วงงานบุญกฐินของทุกปี ในบางพื้นที่จัดในช่วงเทศกาลออกพรรษาก็มี เครื่องประกอบพิธีก็จะมีอาหารคาวหวาน จะมีเพิ่มเข้ามาก็คือสร้อยหรือแหวนทองคำที่ใช้ในพิธีผูกขวัญ การจัดพิธี พระหนึ่งรูปต่อภาชนะหรือถาดกับเครื่องไทยทานหนึ่งชุดและผู้ที่ได้รับเป็นอุปัฏฐากอีกหนึ่งคน แล้วใช้ไม้ซีกทำเป็นไม้เรียวคล้ายคันเบ็ด เอาด้ายดิบมาผูกเป็นสาย เอาสร้อยหรือแหวนเป็นเหยื่อ หย่อนลงไปในถาดหรือในภาชนะเรียกว่าตกขวัญ มีบทสวดเป็นภาษาบาลี พอสวดจบจึงผูกข้อมือให้พระ บ้างก็มีความเชื่อกันว่า หลังจากออกพรรษาแล้ว ถ้าพระไม่ได้ผูกข้อมือเทอบะเปื่อย่องเท่ากับพระรูปนั้นไม่ได้อายุพรรษา

ผูกข้อมือแต่งงาน “เซอไซจูโอเขอะซังโหว” การผูกข้อมือแต่งงาน เกิดจากชายหนุ่มหญิงสาวรักใคร่ชอบพอกันพร้อมที่จะร่วมเคียงบ่าเคียงไหล่ก่อร่างสร้างตน ขึ้นเหย้าลงเรือน ร่วมสุขร่วมทุกข์ไปด้วยกัน พ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายจะจัดพิธีแต่งงาน มีการเชิญผู้ที่มีบทบาทในหมู่บ้านและมิตรสหายพวกพ้องมาช่วยกันเตรียมงาน มาช่วยกันหุงหาอาหารสำหรับเลี้ยงผู้มาร่วมงานแต่งงาน ก่อนแต่งและระหว่างในพิธีชายหนุ่มหญิงสาวได้ชื่อว่าเป็น “ตะหละเหมาะขวา” (เจ้าบ่าว) และ “ตะหละเหมาะมือ” (เจ้าสาว) จะเรียกแบบนี้ไปจนกว่างานแต่งงานแล้วเสร็จ พอผ่านพ้นการผูกข้อมือจะเรียกอีกแบบหนึ่ง เรียกผู้ชายว่า “พูซา” เรียกผู้หญิงว่า “มือซา” ทั้งสองเป็นผู้ที่พร้อมแล้วที่จะปลูกบ้านสร้างเรือนกลายมาเป็นคู่ฟัวคูเมียที่สมบูรณ์ เมื่อเป็นฟัวคูเมียกันแล้วจะมีที่หลับที่นอนที่เป็นสัดส่วน ไม่เหมือนกับตอนที่ยังเป็นโสด จึงต้องมีที่เป็นส่วนตัว พวกพ้องเพื่อนฝูงจะไปเยี่ยมไปหาถึงห้องส่วนตัวเหมือนก่อนแต่งงานไม่ได้ ขึ้นตอนและสิ่งที่ใช้ในพิธีแต่งงาน ได้แก่ อาหารคาวหวาน ทองโย๊ะ (ข้าวเหนียวนึ่งสุกนำมาตำในครกกระเดื่อง ใส่งาและเกลือผสมลงไปด้วย) ข้าวต้มมัด อ้อย กล้วยสุก เทียน ดอกไม้ โป้ว และด้ายขาว ด้ายแดงด้ายเหลือง ด้ายเขียว เอามารวมกันสำหรับผูกข้อมือเจ้าบ่าวเจ้าสาว มีพุไต่พุไต่ ๔ คนซึ่งเป็นที่ยอมรับของชุมชน ฟัวเดียวเมียเดียว เป็นผู้มีความรู้ เป็นผู้นำพิธีผูกข้อมือแต่งงาน และอวยพรให้คู่บ่าวสาว จากนั้นจึงเป็นพ่อแม่ของบ่าวสาวทั้งสองฝ่ายผูกข้อมืออวยพรต่อ ตามด้วยพี่น้องญาติมิตรและผู้มาร่วมงานที่มาร่วมงานผูกข้อมือ

ผูกข้อมือเดือน ๙ “เหล่าเขาไขจูง” ช่วงเดือนสิงหาคม ถ้าเป็นการผูกข้อมือในครอบครัวจะทำวันใดก็ได้ แต่ถ้าเป็นการผูกข้อมือในระดับชุมชนจะทำในวันพระใหญ่ขึ้น ๑๕ ค่ำเท่านั้น การผูกข้อมือจะต้องเตรียมสิ่งของต่าง ๆ ดังนี้ ๑. ทองโยะ ๒. หมิงถั่ง ๓. อ้อย ๔. กล้วย ๕. ข้าวปั้นมือ ๓ อัน ๖. น้ำ ๗. ด้ายขาว ๘. ดอกไม้ และ ๙. ไม้เคาะขวัญ ผู้ทำพิธีจะเป็นผู้อาวุโสในบ้าน พ่อผูกให้แม่ แม่ผูกให้พ่อแล้วจึงผูกให้ลูกหลาน ในระหว่างผูกข้อมือ พ่อแม่จะเรียกขวัญให้ลูกหลานว่า คำพูดหรือบทท่องระหว่างผูกมือเรียกขวัญมีดังนี้ (ปรุหล่าเคไ่ ปรุหล่าเคไ่ ปรุหล่าเคไ่ (ขวัญจงกลับมา)” พูดว่า “ขวัญจงกลับมา” ๓ ครั้ง “กลับมา กลับมา กลับมา วิญญาณทั้งเจ็ด ขวัญทั้งเจ็ด ขวัญจงกลับมาทั้งหมด อย่าได้อยู่ในป่าในไพร อย่าอยู่ในภูเขา ในเหวหุบลึก อย่าอยู่ที่ชนเมืองหน้าเมือง อย่าอยู่ที่สุสานป่าช้า อย่าอยู่ในเมืองฝักรงานผี อย่าอยู่ที่บ้านร้าง ยุงร้าง อย่าหลงเชื่อ อย่าไหลเชื่อ อย่าเชื่อคำภู่ผี อย่าเชื่อคำปี่ศาจ อย่าเชื่อผีเชื่อไพร มาล่อลวง อย่าเชื่อตันไพร อย่าเชื่อ ขาติมาร อย่าเชื่อเจ้าที่เจ้าทาง อย่าเชื่อภูตผีเร่ร่อน อย่าเชื่อนางล่อหลอก อย่าเชื่อนางกาลกิณี กลับมาอยู่ในถิ่น กลับมาอยู่ในประเทศ กลับมาอยู่ในฐาน กลับมาอยู่ในเมือง กลับมาอยู่บ้าน กลับมาอยู่ช่อง (บันได) กลับมาอยู่กับพ่อ กลับมาอยู่กับแม่ กลับมาอยู่กับน้อง กลับมาอยู่กับพี่ กลับมาอยู่กับลูก กลับมาอยู่กับหลาน กลับมาอยู่กับญาติเชื้อเกี่ยวดอง กลับมาอยู่กับปู่ย่าตายาย หลาน กลับมากินข้าวเหนียวห่อ กลับมากินข้าวเจ้าข้าวห่อ กลับมากินอ้อยกลับมากินกล้วย กลับมากินข้าวเลิครส กลับมากินแกงหวาน กลับมาเป็นเจ้าบ้าน กลับมาเป็นคนดี กลับมาอยู่สุขสบายแข็งแรง กลับมาหิวดอกเบี้ยเงินผลทอง กลับมาพกความดีความชอบ กลับมาพกความรู้ความความเข้าใจ กลับมาพกตำราความรู้ความสว่าง ทนทานตั้งธนูแล่นเร็วตั้งลูกศร คงเหมือนหินทนเหมือนผา กัดหินแหลก กัดเหล็กขาด เข้มแข็งสมบูรณ์ด้วยเรี่ยวแรง โถมงามร่างเหมาะ เจริญเติบโตไปข้างหน้ากินอิ่มพูนสุขให้พร้อมสรรพ ไม่ต้องมีกังวลร้อนใจ สร้างไว้ด้วยการให้ทาน รักษาดี อายุยืนยาวเป็นร้อยปี ผมขาวสะอาดดังปลายเส้นด้าย เสร็จแล้วจึงหยิบเอาของที่เตรียมไว้อย่างละนิดละหน่อยมาจุ่มน้ำแล้วไว้บนหัว

ผูกข้อมือในงานเผาศพ เวลามีคนตายในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะมาอยู่เป็นเพื่อนญาติพี่น้องคนตายที่บ้านงานศพ พอญาติของผู้ตายมาถึงพร้อมหน้ากันก็จะเคลื่อนศพของผู้ตายไปที่ป่าช้า รอเวลาถึงช่วงบ่ายญาติผู้ตายกับชาวบ้านจะร่วมกันเล่นดนตรีขับร้องพร้อมกับเคลื่อนศพไปที่ป่าช้า ส่วนคนที่อยู่ทางบ้านจะเตรียมน้ำล้างหน้าล้างมือ มีน้ำขมิ้นส้มป่อยและด้ายดิบ พอเสร็จจากเผาศพ ผู้ที่มาร่วมงานจะกลับมาที่บ้านงาน เจ้าของบ้านจะวางน้ำขมิ้นส้มป่อยเอาไว้ให้ผู้มาร่วมงานได้ล้างมือล้างหน้า หลังจากนั้นเจ้าของบ้านก็จะเอาด้ายขาวมาผูกข้อมือให้ด้วยด้ายเส้นเดียวผูกรอบเดียว ในเวลาใกล้จะมืด เจ้าของบ้าน ญาติพี่น้องของผู้ตาย จะเรียกขวัญผู้ตายกลับมาเพื่อไม่ให้ขวัญตามไปอยู่กับผู้ตาย พอรุ่งเช้าวันใหม่ ญาติพี่น้องของผู้ตายก็จะผูกข้อมือให้กันเป็นการเรียกขวัญ

ชุด้องเหล่าเชิญขวัญ การเชิญขวัญกลับมาบนเกล้ากระหม่อม เริ่มต้นหลังผูกมือเสร็จ ตัดเอาปลายด้ายจากข้อมือทั้งสองมารวมกับ เอาข้าวของดอกไม้ให้ครบอย่างละนิดละหน่อยแล้วจุ่มลงขันน้ำให้เปียกนิดหน่อย แล้วให้เจ้าของขวัญเอามือทั้งสองข้างมาชิดกัน แขนฝ่ามือ ส่วนผู้ผูกมือ เรียกขวัญสามครั้งพร้อมกับแตะแขนเบา ๆ ลากขึ้นไปถึงกลางแขนสามครั้ง ถ้าผู้ผูกข้อมือมีอายุน้อยกว่าเจ้าของผู้รับขวัญก็จะวางเครื่อง

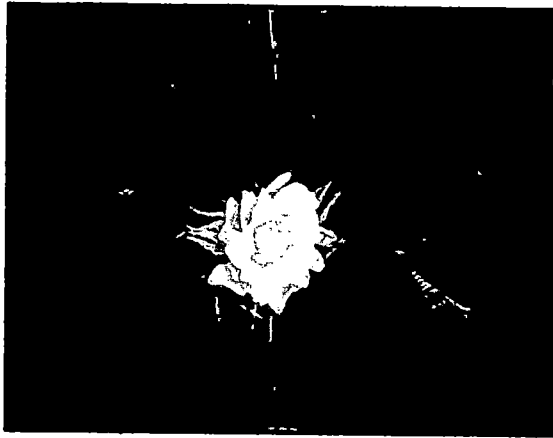
บูชาขวัญไว้บนป่า ถ้ามีอายุมากกว่าก็จะวางเครื่องบูชาเลี้ยงขวัญไว้บนกระหม่อม ผู้รับขวัญจะเอาเครื่องบูชาขวัญไปวางไว้ที่หัวนอนหรือที่หิ้งพระเป็นอันว่าเสร็จพิธีรับขวัญ

๔.๓. ภูมิปัญญาขั้นตอนการผลิตด้วยธรรมชาติ

ขั้นตอนที่ ๑ การปลูกฝ้าย

ต้องคัดเลือกเมล็ดที่สมบูรณ์ แผลงไม่กิน เก็บเมล็ดไว้ในตะกร้าเพื่อเตรียมนำไปหว่านในไร่ข้าว เมล็ดพันธุ์ที่นำมาปลูกมี ๒ ชนิดด้วยกัน คือ เป็ดหูล่า และเป็ดโล่วหรือเป็ดอั่ว เป็ดหูล่าเป็นฝ้ายฝรั่งปลูกในสวนตามบ้านได้ ลำต้นสูงใหญ่ ไม่ต้องปลูกใหม่ทุกปี ต่างจากเป็ดโล่วหรือเป็ดอั่ว เป็นฝ้ายท้องถิ่นสีขาวที่ต้องปลูกใหม่ทุกปีและปลูกได้เฉพาะในไร่ข้าวเท่านั้น ไม่สามารถปลูกตามสวนตามบ้านได้ การปลูกฝ้ายจะเริ่มในช่วงเดือนพฤษภาคม-มิถุนายนของทุกปีโดยวิธีการหว่านเมล็ดในไร่ข้าว เมล็ดพันธุ์ที่นำมาหว่านผู้ปลูกอาจนำไปตากแดดอ่อน ๆ ไว้ก่อนประมาณ ๑-๒ แดด หรือไม่ก็ได้ เมื่อเตรียมพื้นที่ในเพาะปลูกข้าวเรียบร้อยแล้ว ผู้ปลูกจะนำเมล็ดฝ้ายมาหว่านก่อนหยอดข้าวหรือหยอดพร้อมข้าวในไร่ก็ได้ มีข้อห้ามในขั้นตอนก่อนหว่านเมล็ดพันธุ์คือ ห้ามเพาะชา และเมื่อหว่านเมล็ดไปแล้วหากต้นฝ้ายที่ขึ้นมาติดกันมากจนเกินไปให้ถอนทิ้งเพียงอย่างเดียว ห้ามนำไปปลูกเสริมด้วยเชื่อว่าฟ้าจะผ่า เสือจะกัด

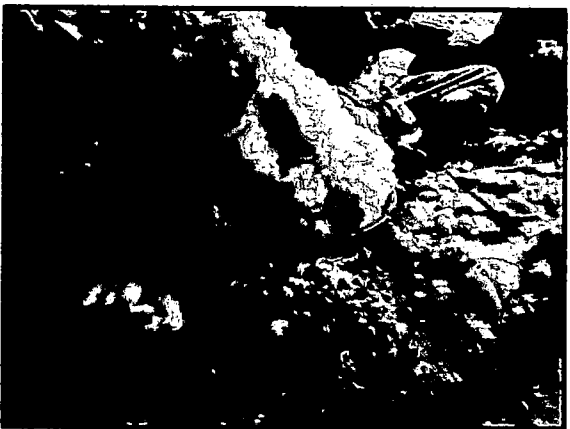
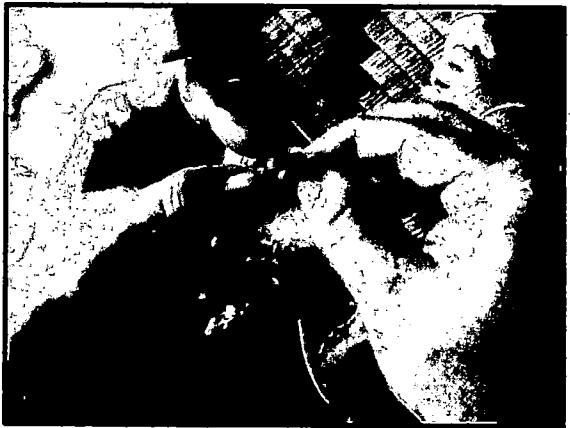
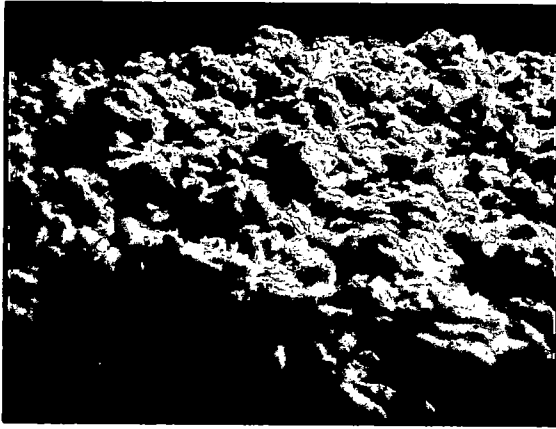
ขั้นตอนที่ ๒ การเก็บดอกฝ้าย

การเก็บดอกฝ้ายนั้นจะเก็บในช่วงเดือนพฤศจิกายนจนถึงกุมภาพันธ์ของทุกปี หรืออาจล่วงหน้าไปมากกว่านั้นขึ้นอยู่กับช่วงเดือนในการหวานเมล็ด แต่โดยประมาณ ๖-๘ เดือนจึงจะเก็บดอกฝ้ายได้ การเก็บดอกฝ้ายจะเก็บช่วงไหนก็ได้แต่ส่วนใหญ่นิยมเก็บช่วงบ่าย ๆ เพราะไม่มีน้ำค้าง การเก็บดอกฝ้ายต้องเก็บดอกฝ้ายที่บานเต็มที่แล้ว เมื่อเก็บดอกฝ้ายเสร็จแล้วต้องนำมาทำความสะอาดเพื่อเอาเศษใบไม้สิ่งสกปรกออกก่อน แล้วจึงนำมาตากแห้งประมาณ ๒-๓ วัน หลังจากนั้นจึงเก็บใส่ถุงหรือตะกร้าไว้ก่อน ไม่ควรเก็บไว้ในที่ชื้น แล้วค่อยนำมาแกะเอาเมล็ดออกในเวลาต่อไป ในการเก็บดอกฝ้ายครั้งสุดท้ายนั้นจะเก็บช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี และต้องเก็บเมล็ดไว้ทำพันธุ์ในปีต่อไป

ขั้นตอนที่ ๓ การนำเมล็ดออกจากดอกฝ้าย

เมื่อดอกฝ้ายแห้งสนิทแล้วจึงนำมาแยกเมล็ดออกโดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “เซอหลุ่มเบ” ลักษณะคล้ายที่ปั่นน้ำอ้อย แล้วจึงนำปุยฝ้ายที่แยกเมล็ดออกแล้วไปตากแดดอีกครั้ง

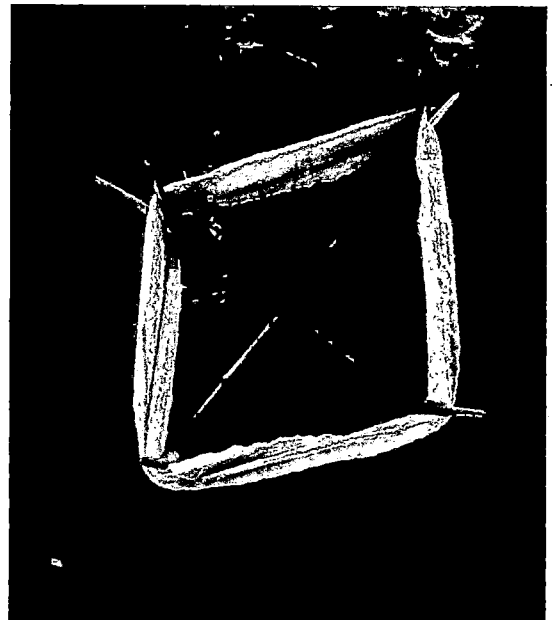

ขั้นตอนที่ ๔ การทำด้ายจากฝ้าย

อุปกรณ์ต่าง ๆ มีดังนี้ ๑) หุ่ยหล่งเบ่ หรือเครื่องหนีบเม็ดฝ้าย ๒) นูเผาะเบ่ หรือไม้ตัดฝ้าย ให้ฟู ๓) ไปฟูเบ่ หรือไม้ม้วนฝ้าย ๔) เคลงไหวเบ่ หรือเครื่องปั่นด้าย ๕) โซ่งคว่อง หรือไม้เก็บด้ายเป็นใจ ๖) โซ่งคว่อง หรือไม้ม้วนด้าย ๗) ลุงควีชา หรือที่แปรงด้าย

วิธีการทำนำปุยฝ้ายที่แห้งสนิทดีแล้วมาตีให้ฟู เอามาพันกับไม้ไผ่ทรงกลมคล้ายตะเกียบ ๒ อันแล้วสะบัดเพื่อให้ปุยฝ้ายเกิดความยืดตัว เรียกว่า “เผาะเบ่” แล้วจึงนำมาจัดขนาดความยาวประมาณ ๒ คืบเพื่อนำมากรอเป็นเส้นด้ายโดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “เคล” โดยมีมือข้างหนึ่งหมุนวงล้อ มืออีกข้างหนึ่งนำฝ้ายไปต่อกับที่เป็นเส้นด้ายแล้วเพื่อม้วนเส้นด้ายเข้าด้วยกันก่อนนำมาใช้จริง

ขั้นตอนที่ ๕ การทำด้ายดิบให้เป็นด้ายสุก

จากการเก็บข้อมูลวิธีการทำด้ายดิบให้เป็นด้ายสุกนั้นมีด้วยกัน ๓ วิธี ดังนี้

วิธีที่ ๑ เอาด้ายดิบมาต้มรวมกับข้าวสารจนข้าวสารเปลี่ยนเป็นข้าวสุก แล้วนำเอาด้ายออกจากนั้นนำเอาด้ายมัดไว้หรือแขวนกับไม้สองอัน ข้างบนอันหนึ่ง ข้างล่างอันหนึ่ง แล้วคลี่เส้นด้ายให้แยกออกจากกัน แล้วนำเอาลูกโปบลานผ่าออกเป็น ๒ ซีก เอาเปลือกออกแล้วเอาลูกกลานมาหวีเส้นด้าย ตากให้แห้ง จะช่วยให้เส้นด้ายมีความทนทานเหมาะกับการทอให้เป็นผืน

วิธีที่ ๒ นำด้ายดิบไปต้มพร้อมกับข้าวสุก ใส่ น้ำในปริมาณมากหน่อย ใช้เวลาประมาณ ๑ ชั่วโมงครึ่งแล้วเอาเส้นด้ายออกมาวนดพร้อมข้าวสุกอีกครั้ง แล้วนำไปผึ่งกับไม้ เอาแปรงมาหวีเพื่อให้เส้นด้ายแยกออกจากกัน แล้วจึงนำไปตากแดดจนแห้ง

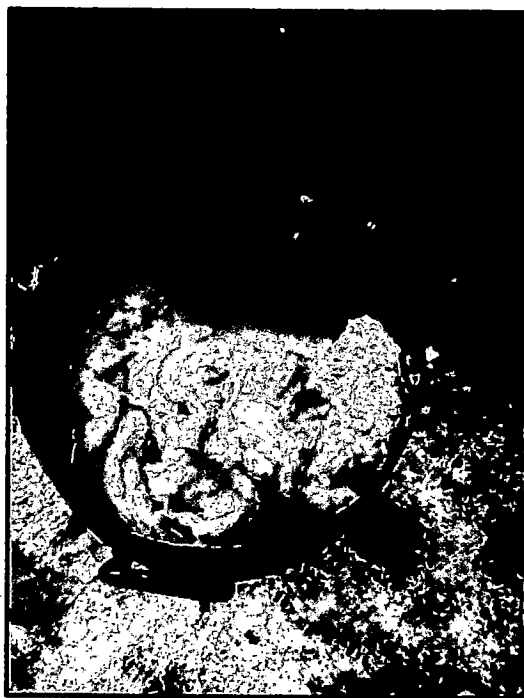
วิธีที่ ๓ นำด้ายดิบมาต้มจนเดือด นำเม็ดข้าวโพดลงต้มรวมด้วยจะทำให้เส้นด้ายมีความนุ่มมากขึ้นและเหนียวทนทาน จากนั้นนำมาแช่กับข้าวสุกจนทั่ว แล้วนำมาพันกับท่อนไม้ไผ่โดยให้เส้นด้ายห้อยลงมาเพื่อตรวจสอบคุณภาพความเหนียวของเส้นด้าย แล้วนำไปตากจนแห้งสนิท

ผลการทดลอง

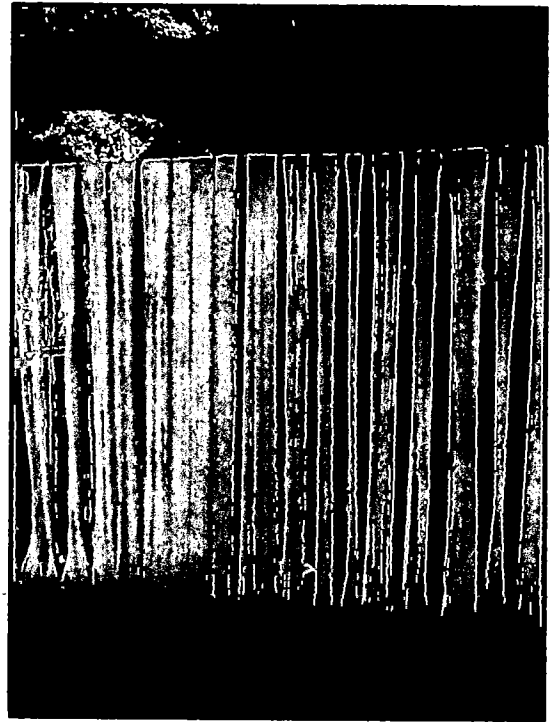
อุปกรณ์สำหรับขึ้นด้ายหรือเดินด้ายมีดังนี้ ๑) ทาเบ็ง หรือไม้เดินด้าย ๒) เนมิง, เนกิง หรือด้ายขึ้นสาย ๓) ไหมเน, ไหมพอง หรือไม้ด้ายขึ้นสาย ๔) เกล็ง หรือก้นด้ายบน, ล่าง ๕) คี้อไท่ หรือหนีบผ้า ๖) เซลิ่ง หรือยึดด้าย ๗) เนหมา หรือกระแทกผ้าทอ ๘) ลูกทุย หรือดึงด้าย

วิธีการต้มด้ายให้แข็งแรง

เลือกด้ายฝ้ายที่มีความเหนียวพอสมควรมาจัดเรียงให้เป็นระเบียบ นำเชือกมาผูกด้ายเอาไว้แค่พอหลวม ๆ ไม่ต้องแน่นมาก แล้วนำไปแช่น้ำไว้ประมาณ ๑ วัน หรือ ๘-๙ ชั่วโมง โดยวิธีการแช่ ให้ นำกะละมังมาใส่น้ำให้เต็มแล้วเอาเส้นด้ายลงไปแช่พร้อมกับขยำเส้นด้ายเพื่อให้เส้นด้ายเข้าไปในเส้นด้าย คอยตुरระดับน้ำ ถ้าน้ำลดลงให้เติมน้ำลงไปอีกครั้ง ขยำอีกครั้งแล้วแช่ทิ้งไว้ ในระหว่างรอให้ตัดไม้สี่อันเตรียมไว้ และเตรียมลูกกลูควี่ชา เก็บลูกกลูควี่ชาแล้วผ่าเป็น ๓ ซีก แล้วมาตากให้แห้งแล้วเอามาตีเคาะประมาณ ๒ ชั่วโมงให้มันฟูเหมือนแปรงและล้างให้สะอาดแล้วตากให้แห้งเพื่อที่จะหวีด้าย เมื่อได้เวลาที่กำหนด เอาด้ายใส่ลงไปหม้อแล้วเติมน้ำให้ท่วม ต้มจนเดือด ถ้าน้ำลดลงให้เติมน้ำลงไป เมื่อน้ำเดือดให้ใส่ข้าวสาร ๑ กระป๋องนมข้นลงไปในหม้อ ต้มต่อจนเดือด ทำซ้ำแบบนี้ ๓ เทียว แล้วจึงนำมาพักไว้จนเย็น เมื่อเย็นได้ที่ เอาด้ายออกมาใส่ถาดแล้วทำการนวดเส้นด้ายเพื่อให้เส้นด้ายอ่อนตัวและให้เมล็ดข้าวซึมเข้าไปในเส้นด้าย เพื่อให้เส้นด้ายมีความเหนียวและทนทานมากขึ้น เวลานวดต้องนวดให้ได้น้ำที่ข้นและเหนียวเพราะจะซึมเข้าเส้นด้ายได้ดี นวดไปประมาณ ๒-๓ ชั่วโมง แล้วเอาด้ายขึ้น บีบให้น้ำแห้ง ๆ เท้าที่บีบได้แล้วเอาขึ้นมาแขวนไว้บนไม้ที่เตรียมเอาไว้ ความยาวของไม้ประมาณ ๒ เมตร ความกว้างของไม้ประมาณ ๑ เมตรครึ่ง สอดด้ายเข้าไปในไม้ทั้ง ๒ อัน อยู่ข้างบนกับข้างล่าง จากนั้นก็ค่อย ๆ คลี่ด้ายออกให้เป็นเส้น ๆ แล้วก็ยึดไม้ทั้งสองอันให้แน่น ๆ แล้วจึงดึงเพื่อให้เส้นด้ายตึงจะได้หวีได้ง่าย ๆ จากนั้นเอาลูกกลูควี่ชามาหวีด้ายให้เมล็ดข้าวออก ต้องค่อย ๆ หวี หวีเป็นพัก ๆ จนกว่าจะแห้ง ไม้ให้พันกันจะได้เป็นเส้น ๆ พักทิ้งไว้สักพักให้น้ำค่อย ๆ แห้งแล้วก็หวีอีกครั้งจนกว่าจะแห้งดี กลางคืนก็เก็บตอนเช้าก็ตากแดดอีก ๔-๕ วัน

ขั้นตอนการม้วนด้ายและขั้นตอนการเดินได้

หลังจากที่เราตากแห้งแล้ว เอามาใส่เข้าไปในที่ม้วนด้ายหรือที่เรียกกันว่า “โฆ่งขวาง” ต้องค่อย ๆ เอาออกทีละใจเพื่อที่จะได้ไม่พันกันแล้วค่อย ๆ ม้วนเป็นกลม ๆ ประมาณ ๓ ใจจะได้ ๑ ก้อน แล้วม้วนใหม่อีก ๑ ก้อน ที่ต้องเอาออกทีละใจเพื่อจะได้ไม่พันกันเยอะ ถ้าเอาออกทีเดียวหมดก็จะแก้ไม่ได้ จะต้องเสียเวลาในการม้วนนานมากจะหาต่อไม่เจอ และจะมีตอเยอะมาก บางตอก็ติดกันพันมั่วไปหมด วิธีการเรียงด้ายที่จะทอหรือเรียกกันว่า “ปะทะ” อุปกรณ์ก็จะมี ๑. เกลิง ๒. ไป ๓. เน ๔. ทะเบิง ๕. เตื่องไต้ จากนั้นก็เตรียมด้ายมา เอาทะเบิงมาวางที่สูงประมาณเอว เอาเชือกมัดให้แน่นเพื่อจะได้ไม่ล้ม ถ้าล้มจะเอาไปขึ้นใหม่ไม่ได้ เพราะอาจจะทำให้เจ็บไข้ได้ป่วยถึงตายได้ จากนั้นก็เอาเตื่องไต้ขึ้นก่อน ต่อด้วยไป ๓ อัน เกลิง ๓ อัน เรียงด้าย ๓ รอบ ในขณะที่เรียงด้าย ๓ รอบนี้ห้ามพูดคุยกับคนอื่นเพราะมันจะทำให้การทำงานของเราช้าลงและมีอุปสรรคเยอะ หลังจากนั้นก็เรียงไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะเสร็จ คนที่ไม่เคยเรียงด้ายค้างคืนก็ต้องเรียงให้เสร็จภายในวันนั้น ห้ามค้างคืนเพราะอาจจะทำให้มีอุปสรรคในการทำงาน คนที่เคยเรียงด้ายค้างคืนก็จะค้างได้ เมื่อเรียงด้ายตามแบบของแต่ละชนิด เช่น ผ้านุ่ง, ย่อม ฯลฯ ตามที่ต้องการแล้วก็เอาลงมากอดจากทะเบิงเพื่อที่จะทำการทอต่อไป ระหว่างที่กำลังเรียงด้ายหรือเดินด้ายนั้น เป็นความเชื่อของบรรพบุรุษว่า เวลาเดินด้ายถ้ายังไม่เสร็จดี ในกรณีที่เรียงด้ายคนเดียวหากเราจะเข้าห้องน้ำหรือไปไหนก็ต้องเอาเม็ดไ้ว้ข้าง ๆ ทะเบิง ถ้าไม่ทำอย่างนั้นจะกลายเป็นปอบ

ขั้นตอนที่ ๒ การย้อมสีธรรมชาติ

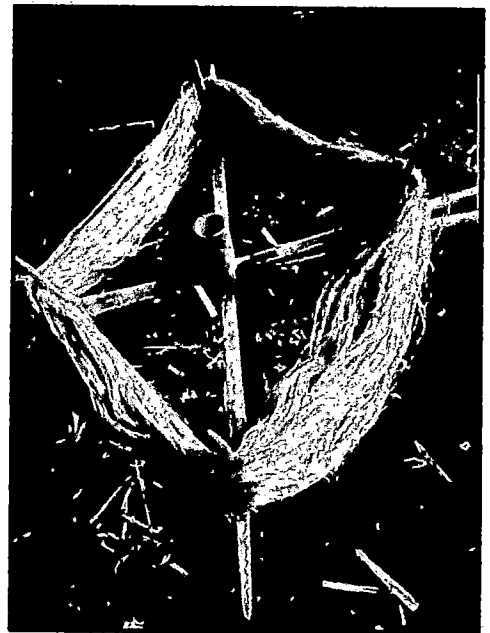
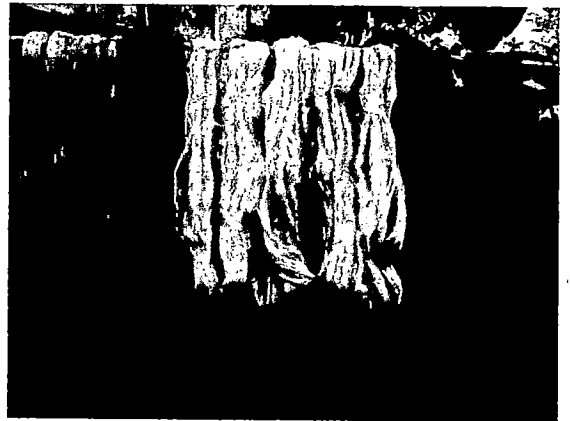
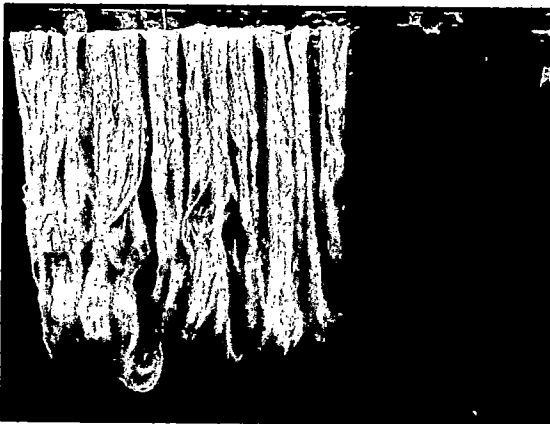
การย้อมสีด้วยธรรมชาตินั้นสามารถย้อมสีได้ ๓ สี คือ สีดำ สีเหลือง และสีแดง สีดำได้จากเปลือกสมอ สีเหลืองได้จากเปลือกขนุน ถ้าต้องการให้สีเหลืองมีความเข้มข้นให้ใส่ปูนแดงผสมลงไปเล็กน้อย และสีแดงได้จากขมิ้นกับปูน ทั้งนี้ในการย้อมสีด้วย เวลาต้มน้ำร้อนจะต้องใส่ใบพลูลงไปด้วยเพื่อให้เส้นด้ายมีความเหนียวและทนทานมากขึ้น

ผลการทดลอง

เลือกสี (เปลือกต้นสมอกับหมากอ่อน, ขมิ้นกับปูนและหมากอ่อน, เปลือกต้นประดู่กับหมากอ่อน และใบเตยกับหมากอ่อน)

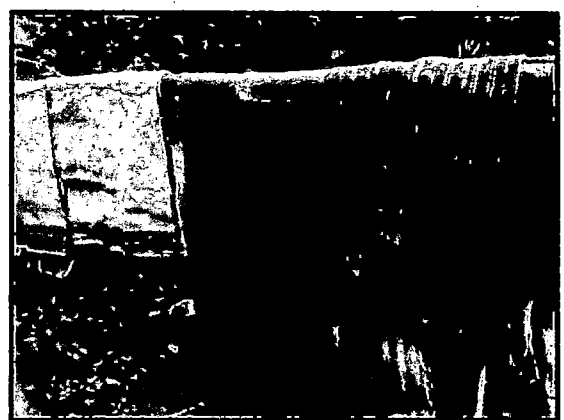
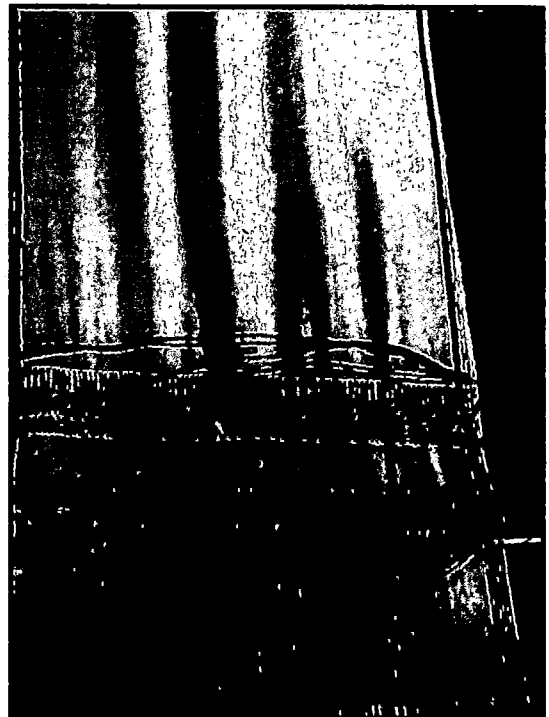
วิธีการย้อมสีของเปลือกต้นสมอกับหมากอ่อน จะได้ด้ายเป็นสีน้ำตาลเข้ม นำเปลือกต้นสมอกับประมาณ ๓ กิโลกรัม นำมาล้างแล้วก็ทุบๆ หรือทุบให้แหลกๆ แล้วนำมาแช่น้ำ (น้ำประมาณ ๕ กิโลกรัม) แล้วใส่หมากอ่อนลงไปด้วยประมาณ ๑ กิโลกรัม แช่ทิ้งไว้ ๑ คืน นำด้ายประมาณ ๑๐ ใจนำไปแช่ในน้ำเปล่า ๑ วัน ในขณะที่แช่ด้ายให้บีบนวดด้ายไปด้วยเพื่อให้สีซึมเข้าเนื้อเส้นด้าย ถ้าน้ำลดให้เติมน้ำอีกครบ ๑ วัน จากนั้นนำเปลือกสมอกที่แช่ไว้เอามากรองใส่หม้อแล้วก็ใส่ด้ายที่เราแช่ทิ้งใส่ลงไปลงในน้ำเปลือกสมอกับหมากอ่อนแล้วก็นำไปต้ม ต้ม ๒ น้ำ แล้วก็ใส่ข้าวสารลงไปประมาณ ๑ กระป๋องนมข้น แล้วก็ต้มไปอีก ๓ น้ำ แล้วก็พักทิ้งไว้ให้เย็น จากนั้นก็นำไปนวด นวดอีกประมาณ ๒-๓ ชั่วโมง ขั้นตอนต่อไปก็เหมือนที่เราต้มด้ายที่ไม่ได้ย้อมสี ส่วนการย้อมสีขี้ม้า นำเอาด้ายประมาณ ๓ ก้อนเอามาแช่กับน้ำเปล่า เติมน้ำให้ท่วมด้ายพักทิ้งไว้ประมาณ ๑ วัน นำขมิ้นสดประมาณ ๑ กิโล ปูนแดงครึ่งขีด หมากอ่อนประมาณครึ่งกิโล อันดับแรกนำขมิ้นมาทุบให้แหลกแช่กับน้ำประมาณ ๕ กิโลใส่ปูนเข้าไป และทุบหมากอ่อนใส่เข้าไปแล้วเอามากรองใส่หม้อ แล้วใส่ด้ายเข้าไปต้มให้เดือด เมื่อน้ำลดเราก็เติมน้ำอีก เติมน้ำรอบสองใส่ข้าวสารประมาณ ๑ กระป๋องนมข้น เสร็จแล้วต้มอีกสามน้ำ รวมแล้วเป็น ๕ น้ำ เสร็จแล้วเอาออกมาบีบ มานวดประมาณ ๒ ชั่วโมงเพื่อให้เส้นด้ายเข้าเนื้อ เข้าสี และเหนียวทน นวดเสร็จแล้ว เอามาบีบให้น้ำออกให้แห้ง เสร็จแล้วนำมาแขวนกับไม้สองอันที่เราเตรียมไว้ เสร็จแล้วค่อยคลี่ด้ายออก เสร็จแล้วเอาลูกลูกวีขามาทวี ค่อยๆ หวีเพื่อให้เศษเม็ดข้าวออก หวีเป็นพักๆ จนกว่าจะแห้งประมาณ ๑ วัน

วิธีการทอ

นำด้ายที่เรียงเสร็จแล้วมาดูความเรียบร้อยก็จะมีด้ายตกหล่นไหม เกลิงเผิง, เนเผิงถูกไหม ถ้าไม่ถูกก็ต้องเก็บขึ้นมาให้มันถูกถึงจะทำการทอได้ อุปกรณ์ในการทอก็จะมี ๑. เนงหมา ๒. ยากุงไฟ ๓. ลุงทุย การทอก็คือยาทองกับโง่งหล่อง ทอไปเรื่อย ๆ ถ้าดูเนื้อผ้าว่าแห้งไหม ด้ายหายไหม ขาดไหม ถ้าด้ายขาดก็ต้องหาดูว่าอยู่รอกไหน ถ้าผ้าแห้งก็ต้องดูว่าเส้นด้ายอยู่ถูกที่ไหม พอทอไปได้สักพัก พอเนื้อผ้าขึ้นมาพอประมาณ ๕ ซม. ก็หาไม้มาค้ำหรือที่เรียกว่า “เน” (เนมีหน้าที่บังคับผ้าเพื่อไม่ให้ผ้าแคบลง)

๔.๔. แนวทางการพัฒนาผ้าทอผ้าจากฝ้าย

โดยปกติชาวบ้านในชุมชนจะใช้เส้นด้ายที่ผลิตจากฝ้ายซึ่งเป็นพันธุ์พื้นบ้านในงานพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ผูกข้อมือ และทำใส่เทียน ส่วนผ้าทอไม่ว่าจะเป็นผ้าถุง, เสื้อ, ยาม จะใช้เส้นด้ายที่ซื้อจากตลาดซึ่งมีความเหนียว ทนทาน ไม่ขาดง่าย มีหลายสีให้เลือก ต่างจากเส้นด้ายจากฝ้ายธรรมชาติที่ขาดง่ายเวลานำมา

หอเป็นพื้นและมีความยุ่งยากในการย้อมสีธรรมชาติ ผ้าทอที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมีทั้งที่ทอเอง ใช้เองและทอขาย
 ในหมู่บ้าน หรือซื้อมาจากตลาดในตัวเมืองสังขละบุรี ในงานวิจัยโครงการดังกล่าว ทีมวิจัยได้ทำการทดลอง
 เพื่อที่จะผลิตเส้นด้ายจากฝ้ายและย้อมสีธรรมชาติเพื่อนำมาผลิตเป็นผ้าทอเหมือนที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายเคยทำ
 มา ทีมวิจัยเคยรู้ เคยเห็น เคยได้ยินมาแล้วว่ามีขั้นตอนยุ่งยากและใช้เวลาพอสมควรกว่าจะได้ด้ายธรรมชาติ
 มาทอเป็นผืน ซึ่งครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ได้ทดลองอย่างจริงจังและรู้แล้วว่าต้องมีการศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมหาก
 ต้องการจะให้เส้นด้ายมีความนุ่ม ไม่กระด้าง เวลาที่ทอออกเป็นเสื้อ, ยาม และผ้าถุง เพราะเมื่อผ่านขั้นตอน
 การทำด้ายดิบให้เป็นด้ายสุกแต่ยังไม่ผ่านขั้นตอนการย้อมสีธรรมชาติ ด้ายสีขาวที่นำมาทอเป็นยามและเสื้อ
 ยังมีความนิ่ม ไม่กระด้าง มีขาดบ้างแต่ไม่มาก ส่วนด้ายที่ผ่านขั้นตอนการย้อมสีธรรมชาติเมื่อนำมาทอแล้ว
 นำไปซัก ผ้าทอไม่นิ่มเหมือนก่อนการซักและสียังตกค่อนข้างมากทั้งที่ผ่านการล้างสีมาก่อนที่จะนำมาทอ
 ปัญหานี้ทีมวิจัยนำไปพูดคุยกับผู้อาวุโสในหมู่บ้านซึ่งก็พูดเหมือนกันว่าเป็นเรื่องปกติ ผ้าทอจากฝ้ายจะ
 เหมือนผ้ากระสอบ แข็ง ๆ กระด้าง ๆ ถ้าอยากให้นิ่มก็ต้องเอาไปแช่น้ำยาปรับผ้านุ่ม แต่เรื่องที่สียังตกก็คง
 ต้องซักไปเรื่อย ๆ จะกว่าจะไม่ตก แต่ก็ยังสงสัยที่ว่าแล้วทำไมผ้าทอจากที่อื่นจึงไม่แข็งกระด้าง คำถามนี้
 ทีมวิจัยได้หาคำตอบจากชาวบ้านในพื้นที่ อ.ทองผาภูมิ ซึ่งเคยไปอบรมที่ศูนย์ศิลปาชีพบางไทรและปัจจุบัน
 เป็นวิทยากรให้ความรู้และดูแลงานทอผ้าส่งให้ศูนย์ศิลปาชีพ วิทยากรให้ข้อสังเกตว่าน่าจะล้างข้าวสุกที่
 นำมาขยี้กับด้ายออกไม่หมด การต้มด้ายอาจจะใช้เวลาน้อยเกินไปและระดับน้ำในการต้มอาจไม่ท่วมผ้า ซึ่ง
 วิทยากรได้ให้เทคนิคในการต้มคือ ต้องใส่น้ำยาล้างจานลงไปต้มในน้ำ แล้วเอาผ้าลงไปแช่และต้องแกว่งด้าย
 อยู่เรื่อย ๆ เพื่อให้น้ำซึมเข้าไปให้ทั่วและไม่ให้ด้ายพันกันประมาณครึ่งชั่วโมงแล้วเอาไปล้างน้ำ ส่วนของการ
 ย้อมสี น้ำต้องท่วมและไม่ต้องเดือดแค่พอร้อน ๆ และต้องแกว่งด้ายไปเรื่อย ๆ เช่นกัน (รูปประกอบอยู่ใน
 ภาคผนวก) หลังจากวิทยากรให้ความรู้และทดลองให้เห็นแล้ว ทีมวิจัยจะต้องทดลองต่อเพื่อให้ได้คำตอบ
 อย่างที่ต้องการ แนวทางเดียวที่ทีมวิจัยจะตอบวัตถุประสงค์ของโครงการได้คือ การทดลองอย่างต่อเนื่อง
 และศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม

ภาคผนวก

แบบสอบถามผ้าฝ้ายทอมือ

๑. ชื่อ.....นามสกุล..... อายุ.....ปี บ้านเลขที่

๒. เริ่มทอผ้าตั้งแต่อายุ..... ปี ใครสอนทอผ้า ทอผ้าใช้เองตั้งแต่อายุ ปี

๓. ต้องการทอผ้าเองใช่หรือไม่..... เพราะเหตุใดจึงอยากทอผ้าเป็น

.....

๔. เครื่องนุ่มห่มชนิดไหนที่ทอใช้เองเป็นชิ้นแรก.....

เพราะเหตุใดจึงทอผ้าชนิดนั้น.....

๕. ขั้นตอนและวิธีการปลูกต้นฝ้ายจนถึงการย้อมสีธรรมชาติ

ขั้นตอนที่ ๑ การหว่านเมล็ดพันธุ์ในไร่ข้าว (ต้องมีการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์หรือไม่ อย่างไร เมล็ดพันธุ์ที่จะนำไปปลูกต้องแช่น้ำ ตากแดดก่อนหรือไม่ อย่างไร ต้องหว่านเมล็ดพันธุ์ในเดือนไหน หว่านก่อนหรือหลังหยุดข้าว หว่านพร้อมผักในไร่หรือไม่ อย่างไร ปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่หว่านโดยประมาณ มีข้อห้าม ความเชื่อในการหว่านเมล็ดฝ้ายหรือไม่ อย่างไร)

.....

.....

.....

ขั้นตอนที่ ๒ การเก็บดอกฝ้าย (เก็บครั้งแรกเดือนไหน ควรเก็บดอกฝ้ายเวลาไหน การเก็บดอกฝ้ายต้องมีการคัดเลือกดอกฝ้ายที่จะเก็บหรือไม่ อย่างไร เก็บมาแล้วนำมาทำอะไรต่อ เก็บดอกฝ้ายครั้งสุดท้ายเดือนไหน การเก็บเมล็ดพันธุ์ฝ้าย เก็บอย่างไร)

.....

.....

.....

ขั้นตอนที่ ๓ การทำเส้นฝ้าย (หลังจากเก็บดอกฝ้ายมาแล้ว ต้องทำอะไรบ้าง เพื่อให้ได้เส้นฝ้าย)

.....

.....

.....

ขั้นตอนที่ ๔ การทำด้ายดิบเป็นด้ายสุก (มีวิธีการอย่างไร เพื่อให้เส้นฝ้ายมีความเหนียว ทนทานเหมาะกับการทอผ้าเป็นผืน)

ขั้นตอนที่ ๕ การย้อมสีธรรมชาติ (มีสีอะไรบ้าง แต่ละสีได้มาจากอะไร ต้องทำอะไร มีวิธีการย้อมอย่างไร มีข้อห้าม ความเชื่อในการย้อมสีหรือไม่ อย่างไร)

๖. ด้ายดิบใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง ใช้ตอนไหน พืชกรรมอะไร

๗. ปัจจุบันปลุกฝ้ายใช้เองหรือไม่ เพราะเหตุใด

ปลูกฝายใช้เอง เพราะ.

ไม่ได้ปลุกฝ้าย เพราะ

๘. ปัจจุบันทอผ้าใช้เองหรือไม่ เพราะเหตุใด ทอผ้าชนิดไหนบ้าง

ทอผ้าเอง เพราะ.

ผ้าที่ทอ ได้แก่.

ไม่ได้ทอผ้าเอง เพราะ.

๙. เวลาทอดผ้า ขอบใช้ด้ายจากฝ้ายธรรมชาติ หรือด้ายที่ซื้อจากตลาด เพราะเหตุใด

ชอบด้ายจากธรรมชาติ เพราะ

ชอบด้ายที่ซื้อจากตลาด เพราะ

๑๐. ได้สอนลูกหลานทอผ้าหรือไม่ เพราะเหตุใด

สอน เพราะ.

ไม่ได้สอน เพราะ

๑๑. อยากให้เครื่องนุ่งห่มของคนกะเหรี่ยง ทอจากด้ายธรรมชาติ หรือด้ายที่ซื้อจากตลาด เพราะเหตุใด

ด้ายธรรมชาติ เพราะ.

ค้าขายที่ซื้อจากตลาด เพราะ

ตัวอย่างแบบสอบถามกรณีปัญหา

ประวัติบุคคลกรณีปัญหาผ้าฝ้ายทอมือ (ผู้ให้ข้อมูล)

๑. ชื่อ นางเอ็งโงะท่งง นามสกุล โตะสิงฮากคิน อายุ 78 ปีบ้านเลขที่ ๖1๒. เริ่มทอผ้าตั้งแต่อายุ 30 ปี ใครสอนทอผ้า แม่ ทอผ้าใช้เองตั้งแต่อายุ 35 ปี๓. ต้องการทอผ้าเองหรือไม่ รักมาก เพราะเหตุใดจึงอยากทอผ้าเป็น เพราะสนุกได้ใช้
รับซื้อเสื้อผ้าไป เก็บเงิน ใจได้๔. เครื่องนุ่งห่มชนิดไหนที่ทอเองเป็นชิ้นแรก ผ้าถุง
เพราะเหตุใดจึงทอผ้าชนิดนั้น เพราะไม่ใช้เงิน

๕. ขั้นตอนและวิธีการปลูกต้นฝ้ายจนถึงการย้อมสีธรรมชาติ

ขั้นตอนที่ ๑ การหว่านเมล็ดพันธุ์ในไร่ข้าว (ต้องมีการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์หรือไม่ อย่างไร เมล็ดพันธุ์ที่จะนำไป
ปลูกต้องแช่น้ำ ตากแดดก่อนหรือไม่ อย่างไร ต้องหว่านเมล็ดพันธุ์ในเดือนไหน หว่านก่อนหรือหลังหยอดข้าว
หว่านพร้อมผักในไร่หรือไม่ อย่างไร ปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่หว่านโดยประมาณ มีข้อห้าม ความเชื่อในการหว่าน
เมล็ดฝ้ายหรือไม่ อย่างไร)เลือกเอาเมล็ดที่แห้งไม่กิน เก็บเมล็ดให้ที่สะอาดต้นเมล็ด ตอนเดือน ๖ ถึงเดือน ๗ ก่อนฝนต้องรดน้ำที่เขตรังขั้นตอนที่ ๒ การเก็บดอกฝ้าย (เก็บครั้งแรกเดือนไหน ควรเก็บดอกฝ้ายเวลาไหน การเก็บดอกฝ้ายต้องมีการ
คัดเลือกดอกฝ้ายที่จะเก็บหรือไม่ อย่างไร เก็บมาแล้วนำมาทำอะไรต่อ เก็บดอกฝ้ายครั้งสุดท้ายเดือนไหน การ
เก็บเมล็ดพันธุ์ฝ้าย เก็บอย่างไร)เก็บเดือน ธันวาคม ถึงตอน เดือนธันวาคม แล้วนำลงตอนเก็บเก็บเอา ที่ฝ้ายนั้น แล้วแล้วนำมากิน ทำมาทำเอาไปไม่ออก แล้วแล้วเอามาทำ เก็บดอกฝ้ายด้วย

๖. ด้ายดิบใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง ใช้ตอนไหน พิธีกรรมอะไร

ทำไม้เส้น ผูกข้อมือ สายคล้อง ผูกข้อมือเด็ก ๗ สักกะเก็บงา ไม้เส้นใช้
ผูกข้อมือเด็ก ใช้ตอนเด็กดกออกนั้น เอาด้ายผูกข้อมือเด็กเคย
ผูกข้อมือ ใช้ตอนร้อยจุกให้รัก ก็เอาด้าย ผูกข้อมือคน
ในพิธีกรรม มี งานแต่งงาน งานศพ งานบุญ

๗. ปัจจุบันปลูกฝ้ายใช้เองหรือไม่ เพราะเหตุใด

ปลูกฝ้ายใช้เอง เพราะ ด้อยกรใช้ไร่ไร่ไม่คุ้มค่า เช่น ผูกข้อมือ ทำไม้เส้น
ไม่ได้ปลูกฝ้าย เพราะ

๘. ปัจจุบันทอผ้าใช้เองหรือไม่ เพราะเหตุใด ทอผ้าชนิดไหนบ้าง

ทอผ้าเอง เพราะ

ผ้าที่ทอ ได้แก่

ไม่ได้ทอผ้าเอง เพราะ ว่างมาก แล้ว เครื่องก็ด้อยทอไม่ไหวแล้ว

๙. เวลาทอผ้า ชอบใช้ด้ายจากฝ้ายธรรมชาติ หรือด้ายที่ซื้อจากตลาด เพราะเหตุใด

ชอบด้ายจากธรรมชาติ เพราะ

ชอบด้ายที่ซื้อจากตลาด เพราะ ไม้ต้องยุ่งยาก เสียดเวลา ปลูกฝ้าย แล้วสี ยังไม่สวย

๑๐. ได้สอนลูกหลานทอผ้าหรือไม่ เพราะเหตุใด

สอน เพราะ ญาติให้ ลูกหลาน ทอผ้าเส้น

ไม่ได้สอน เพราะ

๑๑. อยากให้เครื่องนุ่งห่มของคนกระเหรี่ยง ทอจากด้ายธรรมชาติ หรือด้ายที่ซื้อจากตลาด เพราะเหตุใด

ด้ายธรรมชาติ เพราะ ไม้เอามาแล้ว คนสูงชันไม่ อากัน อสุริยรัง

ด้ายที่ซื้อจากตลาด เพราะ

ประวัติบุคคลกรณีปัญหาค้าฝ้ายทอมือ (ผู้ให้ข้อมูล)

๑. ชื่อ นางสาว 16/3/2563 นามสกุล โพธิ์ทอง อายุ 83 ปี

บ้านเลขที่ 15

๒. เริ่มหัดทอผ้าตั้งแต่อายุ 8 ปี โกรสอนทอผ้า ๕๕ ทอผ้าใช้เองตั้งแต่อายุ 10 ปี

๓. ต้องการทอผ้าเองใช้หรือไป ใส่ เพราะเหตุใดจึงอยากทอผ้าเป็น
เพราะได้ใส่สบายใส่เอง และลดค่าใช้จ่ายซื้อใส่เอง เพราะว่า
ถ้าซื้อใส่เองจะแพงกว่าทอเอง เพราะว่าถ้าวางขายผ้าใส่เจ้าเงินต้องแพงกว่า

๔. เครื่องนุ่งห่มชนิดไหนที่ทอใช้เองเป็นชิ้นแรก

ชุดเสื้อแขนยาว กางเกง

เพราะเหตุใดจึงทอผ้าชนิดนั้น

ใส่สบายทนทาน

๕. ขั้นตอนและวิธีการปลูกฝ้ายจนถึงการข้อมสิทธิ์รวมชาติ

ขั้นตอนที่ ๑ การหว่านเมล็ดพันธุ์ในไร่ข้าว (ต้องมีการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์หรือไม่ อย่างไร เมล็ดพันธุ์ที่จะนำไป
ปลูกต้องแช่น้ำ ตากแดดก่อนหรือไม่ อย่างไร ต้องหว่านเมล็ดพันธุ์ในเดือนไหน หว่านก่อนหรือหลังหอบ
ข้าว หว่านพร้อมผักในไร่หรือไม่ อย่างไร ปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่หว่านโดยประมาณ มีข้อห้าม ความเชื่อในการ
หว่านเมล็ดฝ้ายหรือไม่ อย่างไร)

การหว่านเมล็ดฝ้ายในไร่ข้าวนั้น มีวิธีและขั้นตอนคือ

- นำเอาเมล็ดพันธุ์ที่ไปหว่านลงในไร่ข้าวไร่แล้ว

ในช่วงเดือน กรกฎาคม - สิงหาคม (การนำเมล็ดพันธุ์

ไปหว่าน จะต้องหว่านก่อนฝนตกแล้วในไร่ข้าว

ขั้นตอนที่ ๒ การเก็บดอกฝ้าย (เก็บครั้งแรกเดือน โทษ ควรเก็บดอกฝ้ายเวลาไหน การเก็บดอกฝ้ายต้องมีการ
คัดเลือกดอกฝ้ายที่จะเก็บหรือไม่ อย่างไร เก็บมาแล้วนำมาทำอะไรต่อ เก็บดอกฝ้ายครั้งสุดท้ายเดือน โทษ
การเก็บเมล็ดพันธุ์ฝ้าย เก็บอย่างไร)

หลังจากหว่านเสร็จแล้วต้องรอประมาณ ๖ เดือน

ถึงจะเก็บได้ พอถึงฤดูแล้วนำมาจากประมาณ ๑-๓ วัน

ดอกฝ้ายที่เก็บได้ต้องสุกกว่าประมาณเดือน พฤษภาคม

การเก็บเมล็ดพันธุ์ฝ้าย ต้องเก็บเอาเฉพาะเมล็ดดอก และไม่ให้

ในฝักนั้น เพราะรอว่าในฝัก ในฝัก ต้องเก็บจากฝัก-ฝักนั้น

ขั้นตอนที่ ๓ การทำต้นฝ้าย (หลังจากเก็บดอกฝ้ายมาแล้ว ต้องทำอะไรบ้าง เพื่อให้ได้ต้นฝ้าย)

การทำต้นฝ้าย ต้องจากหัวดอกฝ้ายปลูกแล้ว

นำมาจากดอกฝ้ายประมาณ ๑-๓ วัน แล้วนำจาก

เมล็ดดอกฝ้ายที่สุกแล้วมาปลูกแล้วรอจนเป็นต้นฝ้าย

ตามฝักแล้ว

ขั้นตอนที่ ๔ การทำด้วยคิบบเป็นค้ายสุก (มีวิธีการทำอย่างไรเพื่อให้ค้ายมีความเหนียว ทนทานเหมาะกับ
การทอดน้ำมัน)

วิธีการทำให้ค้ายสุกมีหลายอย่าง อย่างแรกค้ายสุก
การทอดค้ายสุก คือ ต้องนำค้ายสุกมาทอดในน้ำมัน
เพื่อให้ค้ายสุกเหนียวและทนทานขึ้น ค้ายสุกที่ทอดใน
กับเครื่องทอดให้ค้ายสุก

ขั้นตอนที่ ๕ การย้อมสีธรรมชาติ (มีสีอะไรบ้าง แต่ละสีได้จากอะไร ต้องทำอย่างไร มีวิธีการย้อมอย่างไร
มีข้อห้าม ความเชื่อในการย้อมสีหรือไม่อย่างไร)

สีของเส้นค้ายที่ได้นั้นมาจากสีธรรมชาติ ๗ สีแรก
สี ขาว = ได้จากค้ายดิบที่ไม่ย้อมสี
สี เหลือง = ได้จากค้ายดิบที่ต้มในน้ำขมิ้น
สี แดง = ได้จากค้ายดิบที่ต้มในน้ำขมิ้น
สี เขียว = ได้จากค้ายดิบที่ต้มในน้ำขมิ้น
สี เหลือง (ได้จากค้ายดิบที่ต้มในน้ำขมิ้น)

๖. ค้ายดิบใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง ใช้คอนไหม พิธีกรรมอะไร

ใช้ผูกขมิ้น พิธีทำขวัญคนป่วย พิธีทำขวัญคนตาย
พิธีทำขวัญคนป่วย

๓. ปัจจุบันปลูกฝ้ายใช้เองหรือไม่ เพราะเหตุใด

ปลูกฝ้ายใช้เอง เพราะ

ปัจจุบันไม่ได้ปลูกใช้เองแล้ว

ไม่ได้ปลูกฝ้าย เพราะ

ไม่ได้ทอผ้าใช้เอง เมื่อถึงฤดูทอแล้ว เนื่องจากทอผ้าแล้วทอเองไม่ไหว

๔. ปัจจุบันทอผ้าใช้เองหรือไม่ เพราะเหตุใด ทอผ้าชนิดไหนบ้าง

ทอผ้าเอง เพราะ

ไม่ได้ทอใช้เองแล้ว

ผ้าที่ทอ ได้แก่

ไม่ได้ทอผ้าเอง เพราะ

เนื่องจากอายุมากขึ้นแล้ว จึงทอไม่ไหวแล้ว

๕. เวลาทอผ้า ชอบใช้ผ้าจากฝ้ายธรรมชาติ หรือผ้าที่ซื้อจากตลาด เพราะเหตุใด

ชอบผ้าจากธรรมชาติ เพราะ

มีคุณภาพดีกว่าทอไม่คิดใช้ผ้าจากตลาด เพราะถ้าย้อมจาก
ผ้าธรรมชาติจะดูไม่ผิด แต่ผ้าจากตลาดจะดูไม่ผิด

ชอบค้าของที่ซื้อจากตลาด เพราะ

ราคาถูก

๑๐. ได้สอนลูกหลานทอดผ้าหรือไม่ เพราะเหตุใด

สอน เพราะ

ไม่ได้สอน

ไม่ได้สอน เพราะ

ไม่ได้สอนเพราะติดกิจวัตรประจำวัน ต้องไปทำงานในโรงงานทุกวัน

๑๑. อยากให้เครื่องนุ่งห่มของคนกะเหรี่ยง ทอจากผ้าธรรมชาติ หรือผ้าที่ซื้อจากตลาด เพราะเหตุใด

ผ้าธรรมชาติ เพราะ

ผ้าธรรมชาติให้คนกะเหรี่ยงได้ใช้กันต่อไป และผ้าธรรมชาติมีกลิ่นหอม

ผ้าที่ซื้อจากตลาด เพราะ

-

ประวัติบุคคลกรณีปัญหาผ้าฝ้ายทอมือ (ผู้ให้ข้อมูล)

๑. ชื่อ นางสาวดวงใจเปี่ยมยิ่ง นามสกุล ไทรสวัสดิ์ภักดี อายุ ๖๘ ปี

บ้านเลขที่ 16 ม.2 ต.ไผ่ไร่ อ.ศรีสงคราม จ.นครพนม

๒. เริ่มทอผ้าตั้งแต่อายุ 1๕ ปี ใครสอนทอผ้า แม่ ทอผ้าใช้เองตั้งแต่อายุ 19 ปี

๓. ต้องการทอผ้าเองหรือไม่ ใจ เพราะเหตุใดจึงอยากทอผ้าเป็น
เพราะต้องไว้ใช้ในชีวิตประจำวัน

๔. เครื่องนุ่งห่มชนิดไหนที่ทอใช้เองเป็นชิ้นแรก

ผ้าขาว

เพราะเหตุใดจึงทอผ้าชนิดนั้น

เพื่อไว้ใช้สวมใส่ในชีวิตประจำวัน

๕. ขั้นตอนและวิธีการปลูกต้นฝ้ายจนถึงการข้อมสิริธรรมชาติ

ขั้นตอนที่ ๑ การหว่านเมล็ดพันธุ์ในไร่ข้าว(ต้องมีการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์หรือไม่ อย่างไร เมล็ดพันธุ์ที่จะนำไป
ปลูกต้องแช่น้ำ คากแดดก่อนหรือไม่ อย่างไร ต้องหว่านเมล็ดพันธุ์ในเดือนไหน หว่านก่อนหรือหลังหยอด
ข้าว หว่านพร้อมคักในไร่หรือไม่ อย่างไร ปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่หว่านโดยประมาณ มีข้อห้าม ความเชื่อในการ
หว่านเมล็ดฝ้ายหรือไม่ อย่างไร)

ไม่ห้ามมีการใส่สิ่งของเมล็ดพันธุ์แต่อย่างใด เมล็ดพันธุ์ที่ไปถั่วเขียว

หรือคอกแตง สามารถนำไปหว่านช่วงเย็น มีกฏห้ามสอยข้าวไร่ พร้อม
จับสัตว์ในไร่ โดยไม่ห้ามของอย่างใด งดใส่ปุ๋ยที่หมักผสมกับ
ปลุกฝ้าย

ขั้นตอนที่ ๒ การเก็บดอกฝ้าย (เก็บครั้งแรกเดือน โชน ควรเก็บดอกฝ้ายเวลา โชน การเก็บดอกฝ้ายต้องมีการ
คัดเลือกดอกฝ้ายที่จะเก็บหรือไม่ อย่างไร เก็บมาแล้วนำมาทำอะไรต่อ เก็บดอกฝ้ายครั้งสุดท้ายเดือน โชน
การเก็บเมล็ดพันธุ์ฝ้าย เก็บอย่างไร)

ดอกฝ้ายเก็บได้หลังจากที่ทราบถึงระดับการเจริญเติบโตแล้ว จึงนำเมล็ดฝ้ายไปตากแดดให้แห้ง
โดยมีกระดาษขาวหรือกระดาษสีอ่อนรองไว้ และนำเมล็ดฝ้ายไปตากแดดให้แห้ง
จนแห้งสนิท นำเมล็ดฝ้ายไปตากแดดให้แห้งจนแห้งสนิท โดยให้ตากแดดในที่ที่มีแสงแดดส่องถึง
จากมุมของอาคารหรือต้นไม้ใหญ่ เพื่อป้องกันไม่ให้เมล็ดฝ้ายไหม้หรือไหม้เกินไป ส่วนเมล็ดฝ้ายที่
เก็บได้จะได้ออก ๒-๓ เมล็ดต่อฝ้ายหนึ่งฝ้าย

ขั้นตอนที่ ๓ การทำเส้นฝ้าย (หลังจากเก็บดอกฝ้ายมาแล้ว ต้องทำอะไรบ้าง เพื่อให้ได้เส้นฝ้าย)

หลังจากเก็บดอกฝ้ายมาแล้ว นำดอกฝ้ายไปตากแดดให้แห้งจนแห้งสนิท แล้วนำเมล็ดฝ้าย
ที่แห้งสนิทมาตากแดดให้แห้งจนแห้งสนิท ส่วนที่แห้งสนิทไม่มีสีหรือสีจาง
คลึงละเอียด ๑ อันมาสะบัดเพื่อให้เกิดความสะอาด (เฉพาะใบ) แล้วนำมา
จัดให้มาขนาดความยาวราว ๒ นิ้ว เพื่อนำมาประกอบเป็นเส้นฝ้าย โดยใช้
เครื่องมือที่ทำขึ้นชื่อ "เกล" โดยนำเส้นฝ้ายมาวางบนเกล อีกข้างนำเส้น
ไปสอดกับที่เป็นเส้นฝ้ายแล้ว เพื่อปรับเส้นฝ้ายให้สวยงามขึ้นจนพอใจจึง

ขั้นตอนที่ ๔ การทำด้ายดิบเป็นด้ายสุก (วิธีการทำอย่างใดเพื่อให้เส้นด้ายมีความเหนียว ทนทานเหมาะกับการทอผ้าเป็นสินค้า)

หน้าตั้งฉบับนี้มาส่งจนได้๑๓ ถ้าหน้าเปิดข่าวโพธิ์สมภารจะทำให้เสีย
ด้วยมีกนกปนมาด้วยนี้ และจะเขียนว่า ทนทน จาคะมีมา มาจากปากบักได
จนกว่า ตอนทำจะนำหน้ากับท่าต่อไปไม่ได้อีกแล้ว ~~แล้ว~~ เพื่อไม่ให้สยอเงินเสีย
ก็เขียน แล้วนำไปฝากดิฉันในเสฉน น้อยตงมาเพื่อสมรสตบคุณภรรยาสืบ
ถ้าต่อไป

ขั้นตอนที่ ๕ การยอมรับธรรมชาติ (มีสิ่งอะไรบ้าง แต่ละที่ได้มาจากอะไร ต้องทำอย่างไร มีวิธีการอย่างไร)
มีข้อห้าม ความเชื่อในการยอมรับหรือไม่ อย่างไร)

ประสงค์การนำของข้าพเจ้ามาพิจารณาแล้วเห็นว่าควรปล่อยให้
 ประสงค์การนำของข้าพเจ้ามาพิจารณาโดยสะดวก ซึ่งเห็นสมควร
 ขอให้ข้าพเจ้านำขึ้นพิจารณาต่อไป

๖. ค่ายคิดใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง ใช้ตอนไหน พืชกรรมอะไร

ทั้งนี้ขอยืนยันว่า การใช้วัสดุจากจังหวัด นครพนม ใช้ปูนซีเมนต์ตามบ้าน
หรือ ~~ปูน~~ ตามลักษณะโครงสร้างเพื่อปรับให้ตรงกันต่อไป

๑. ปัจจุบันปลูกฝ้ายใช้เองหรือไม่ เพราะเหตุใด

ปลูกฝ้ายใช้เอง เพราะ

ไม่ได้ปลูกฝ้าย เพราะ

ไม่มีไร่ในพื้นที่ที่เพาะปลูกในตรปลูกฝ้ายโดยตรง

๒. ปัจจุบันทอผ้าใช้เองหรือไม่ เพราะเหตุใด ทอผ้าชนิด ไหมบ้าง

ทอผ้าเอง เพราะ

ไว้ใช้ส่วนตัว มีผ้าใช้ในงาน และจำหน่ายบ้าง

ผ้าที่ทอ ได้แก่

ผ้าขาว ผ้าดอ สีแดงหรือสีน้ำเงินจากธรรมชาติ สีแดงหรือสีน้ำเงิน สีส้ม

ไม่ได้ทอผ้าเอง เพราะ

๓. เวลาทอผ้า ชอบใช้ด้ายจากฝ้ายธรรมชาติ หรือด้ายที่ซื้อจากตลาด เพราะเหตุใด

ชอบด้ายจากธรรมชาติ เพราะ

ใช้ด้ายที่ซื้อจากตลาดก็เพราะสะดวกและรวดเร็ว

ชอบคำที่ซื้อจากตลาด เพราะ

✓ สะดวกในราคาถูกกว่า มีคุณภาพดีกว่าที่สำคัญราคาถูกกว่าจริงที่ซื้อด้วยใจ

๑๐. ได้สอนลูกหลานทอดผ้าหรือไม่ เพราะเหตุใด

สอน เพราะ

ได้ทราบว่ามีคนมาทอดผ้าที่วัดของเรามากขึ้นเรื่อยๆ จึงเห็นว่า "คนเราต้องทอดผ้า"

ไม่ได้สอน เพราะ

๑๑. อยากให้เครื่องนุ่งห่มของคนกระเหรี่ยง ทอดจากผ้าธรรมชาติ หรือคำที่ซื้อจากตลาด เพราะเหตุใด

ผ้าธรรมชาติ เพราะ

คำที่ซื้อจากตลาด เพราะ

มีคุณภาพดีกว่าด้วยธรรมชาติที่ค่อนข้างเย็นสบาย และไม่สวยงาม

๖. ด้ายดิบใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง ใช้ดอบไหม พืชกรรมอะไร

อย่างเช่น ตัวเสื้อ ผ้าเกิด ต่อใช้แล้ว - ใช้ผูก สะลัด ใช้ทำสายลั่นช
ใช้ผูกข้อข้อมือ ใช้พื้หางนกยูง คนในต่างไม่ใช้ ต่อ ส
ใช้ผูกข้อข้อมือในแขนแล้ว รวนหาง ทำให้ได้เส้นไหมขาวสะอาด
ทำผ้าใช้ไหมเดียว

๗. ปัจจุบันปลูกฝ้ายใช้เองหรือไม่ เพราะเหตุใด

ปลูกฝ้ายใช้เอง เพราะ ปลูกง่ายใช้เอง เพราะ ว่า ต่อใช้ ๒๐๐

ไม่ได้ปลูกฝ้าย เพราะ

๘. ปัจจุบันทอผ้าใช้เองหรือไม่ เพราะเหตุใด ทอผ้าชนิดไหนบ้าง

ทอผ้าเอง เพราะ

ผ้าที่ทอ ได้แก่

ไม่ได้ทอผ้าเอง เพราะ ไม้ได้ทอผ้าแล้ว เพราะกว่าทอไม้ไหวแล้ว

๙. เวลาทอผ้า ชอบใช้ด้ายจากฝ้ายธรรมชาติ หรือด้ายที่ซื้อจากตลาด เพราะเหตุใด

ชอบด้ายจากธรรมชาติ เพราะ

ชอบด้ายที่ซื้อจากตลาด เพราะ ชอบ ด้าย ที่ซื้อ มา เพราะ ไม้ ง่าย ง่าย

๑๐. ได้สอนลูกหลานทอผ้าหรือไม่ เพราะเหตุใด

สอน เพราะ ว่า ต่อ ไม้ จะ ไม้ สอน ทอผ้า แล้ว

ไม่ได้สอน เพราะ

๑๑. อยากให้เครื่องนุ่งห่มของคนกระเหรี่ยง ทอจากด้ายธรรมชาติ หรือด้ายที่ซื้อจากตลาด เพราะเหตุใด

ด้ายธรรมชาติ เพราะ จาก ถิ่น ธรรมชาติ เพราะ ว่า อยากรู้ สิ่ง ของ ธรรมชาติ คน กระเหรี่ยง

ด้ายที่ซื้อจากตลาด เพราะ

ประวัติบุคคลกรณีปัญหาค้าฝ้ายทอมือ (ผู้ให้ข้อมูล)

๑. ชื่อ หลวงสาร ๒ พิน นามสกุล พินพิภต อายุ 53 ปี

บ้านเลขที่ 27 / 1

๒. เริ่มหัดทอผ้าตั้งแต่อายุ ๕5 ปี ใครสอนทอผ้า ครูพิภ ทอผ้าไว้เองตั้งแต่อายุ ๕5 ปี

๓. ต้องการทอผ้าเองหรือไม่ ต้องการ เพราะเหตุใดจึงอยากทอผ้าเป็น

เพราะเราเป็นกระเป๋เย็บเอง จะได้มี ผ้าถุง กระเป๋าเย็บใส่

๔. เครื่องนุ่งห่มชนิดไหนที่ทอไว้เองเป็นชิ้นแรก

ผ้าถุง

เพราะเหตุใดจึงทอผ้าชนิดนั้น

จะได้ใส่ใส่

๕. ขั้นตอนและวิธีการปลูกฝ้ายจนถึงการข้อมสิริธรรมชาติ

ขั้นตอนที่ ๑ การหว่านเมล็ดพันธุ์ในไร่ข้าว (ต้องมีการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์หรือไม่ อย่างไร เมล็ดพันธุ์ที่จะนำไป
ปลูกต้องแรมน้ำ ตากแดดก่อนหรือไม่ อย่างไร ต้องหว่านเมล็ดพันธุ์ในดินไหน หว่านก่อนหรือหลังหยอด
ข้าว หว่านพร้อมผักในไร่หรือไม่ อย่างไร ปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่หว่านโดยประมาณ มีข้อห้าม ความเชื่อในการ
หว่านเมล็ดฝ้ายหรือไม่ อย่างไร)

ไม่มีการเลือกเมล็ด ปลูกได้เคย ปลูกเดือน เมษายน ๒๕๖๓

ก่อนปลูกข้าว ทอว่านเมล็ด ไม่ ต้องมี ดินหมักเชื้ออะไร ปลูกหัว

หัวฝ้ายปลูก เจริญ เน้นถอนได้

ขั้นตอนที่ ๒ การเก็บดอกฝ้าย (เก็บครั้งแรกเดือน โหนด ควรเก็บดอกฝ้ายเวลา โหนด การเก็บดอกฝ้ายต้องมีการ
คัดเลือกดอกฝ้ายที่จะเก็บหรือไม่ อย่างไร เก็บมาแล้วนำมาทำอะไรต่อ เก็บดอกฝ้ายครั้งสุดท้ายเดือน โหนด
การเก็บเมล็ดพันธุ์ฝ้าย เก็บอย่างไร)

หลังจากหย่อนเมล็ดเสร็จแล้ว ต้องรอประมาณ เดือน

ถึงจะเก็บได้ เก็บเสร็จเอาเมล็ด ๑-๒ วัน

แล้วเก็บครั้งสุดท้าย ประมาณ เดือน สิงหาคม ถึงเดือน เมษายน

การเก็บเมล็ดฝ้าย ต้องแกะเมล็ดออก ทิ้งไว้ ๑-๒ วัน ที่นี้

ขั้นตอนที่ ๓ การทำเส้นฝ้าย (หลังจากเก็บดอกฝ้ายมาแล้ว ต้องทำอะไรบ้าง เพื่อให้ได้เส้นฝ้าย)

หลังจากเก็บดอกฝ้ายมาแล้ว ต้องนำเมล็ดตากแดด ๒-๓ วัน

แล้วแกะเอาเมล็ดออก แล้วมัดใส่ถุงมัดฝ้าย แล้วมัดมัดแล้ว

เอาไปปั่น กับเครื่องปั่นด้าย

ขั้นตอนที่ ๔ การทำค่ายคิเป็นค่ายสุก (มีวิธีการทำอย่างไรเพื่อให้เส้นฝายมีความเหนียว ทนทานเหมาะกับการทอดน้ำเป็นคิ)

ต้องนำดินมาผสมกับ ทราย สีดำน้ำใส

เพื่อให้ได้ความเหนียวแน่น ของเส้นคิ

แล้วค่อยๆ ขึ้น กับ เกล็ดน้ำใส ได้เส้นคิ

ขั้นตอนที่ ๕ การย้อมสีธรรมชาติ (มีสีอะไรบ้าง แต่ละสีได้จากอะไร ต้องทำอย่างไร มีวิธีการย้อมอย่างไร มีข้อห้าม ความเชื่อในการย้อมสีหรือไม่อย่างไร)

สีของ ดินที่ ขุดมาจาก สีธรรมชาติ ได้แก่

สีเทา สีดำดินของดินดำ

สีแดง สีของ ไม้กับปูน ผสม

สีเหลือง สีของ ไม้กับปูน ผสม แล้วเอา ดินมาโปะ

๖. ค่ายคิใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง ใช้สอนไหน พิธีกรรมอะไร

๑. ใช้ปลูกข้าวโพด พิธีกรรม สวดภาวนา เคารพ เทวดา

ทำคิเก็บ

๑. ปัจจุบันปลูกข้าวไร่เองหรือไม่ เพราะเหตุใด

ปลูกข้าวไร่เอง เพราะ

ไม่ได้ปลูกไร่เอง เพราะไม่มีพื้นที่ว่าง

ไม่ได้ปลูกข้าวไร่ เพราะ

๒. ปัจจุบันทอผ้าไหมเองหรือไม่ เพราะเหตุใด ทอผ้าชนิดไหนบ้าง

ทอผ้าเอง เพราะ

ผ้าที่ทอ ได้แก่

ไม่ได้ทอผ้าเอง เพราะ

ไม่ได้ทอ เพราะ ฝ้ายที่ปลูกต้องให้คนอื่น

๓. เวลาทอผ้า ชอบใช้ด้ายจากผ้าธรรมชาติ หรือด้ายที่ซื้อจากตลาด เพราะเหตุใด

ชอบด้ายจากธรรมชาติ เพราะ

ชอบค้าของที่ซื้อจากตลาด เพราะ

สินค้ามีราคาถูก และทน แล้วยังสวย

๑๐. ได้สอนลูกหลานทอดผ้าหรือไม่ เพราะเหตุใด

สอน เพราะ

ไม่ได้สอน เพราะ

ไม่ได้สอน เพราะ ลูกไม่ได้ อยู่ใกล้ ต้องไปเรียนในเมือง

๑๑. อยากให้เครื่องปรุงหมักของคนกะเหรี่ยง ทอจากผ้าธรรมชาติ หรือค้าที่ซื้อจากตลาด เพราะเหตุใด

ค้าธรรมชาติ เพราะ

คนกะเหรี่ยงชอบ เพราะ ดูสวยงาม และใช้ได้สัปดาห์

ค้าที่ซื้อจากตลาด เพราะ

การอบรมโดยวิทยากร

